

JEESSUKSEN KASVATTAMINEN TAVOILLE
Kasvatus ja koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan
lapsuusevankeliumin mukaan

Sofia Huolman
Uuden testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan laitos
Tekijä – Författare Sofia Huolman		
Työn nimi – Arbetets titel Jeesuksen kasvattaminen tavoille. Kasvatus ja koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan.		
Oppiaine – Läroämne Uuden testamentin eksegetiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum Huhtikuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal 99
Tiivistelmä – Referat <p>Tuomaan lapsuusevankeliumi on noin 150–500-luvuille ajoitettava kreikkankielisen väestön keskuudessa syntynyt ja muokkaantunut kertomus 5–12-vuotiaan Jeesuksen lapsuudesta. Lapsuusevankeliumi on todennäköisesti syntynyt yksittäisistä alun perin suullisista ja myöhemmin kirjallisista lapsuuskertomuksista tai kohtauksista Jeesuksen lapsuudesta. Jeesuksen lapsuudesta on haluttu tietää Uuden testamentin evankeliumien kertomusten lisäksi lisää, mutta sen muotoutumiseen on todennäköisesti vaikuttanut myös myöhäisantiikin kirjallisuudelle tyypillinen sankarin lapsuuden ja sen poikkeuksellisuuden korostaminen.</p> <p>Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesus näyttäytyy näsäviisaana ja arvaamattomana lapsena, jolla on yliluonnollisia voimia sekä voimakas kokemus ja varmuus omasta poikkeuksellisuudestaan. Kertomuksen henkilöt palvelevat lähinnä Tuomaan lapsuusevankeliumin todennäköistä motiivia eli ihmettelevät Jeesuksen poikkeuksellisuutta ja palvovat häntä. Lapsuusevankeliumissa onkin nähtävissä muutos Jeesuksen käyttäytymisessä sekä muiden kyläläisten, vanhempien ja lasten suhtautumisessa häneen. Jeesus äkäilee ja tempuillee, kunnes muut ymmärtävät, että hän on Jumalan lähettäjä.</p> <p>Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus kuvataan toisaalta epätavallisena, mutta toisaalta tavallisena lapsena. Tutkin, mitä Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät yksityiskohdat ja teemat kertovat lapsuusevankeliumin syntyajasta ja -paikasta. Sivuutan piirteet, jotka todennäköisesti ilmentävät lapsuusevankeliumin kerronnallista tai kristologista motiivia. Kiinnitän huomioni kasvatukseen ja koulutuksen piirteisiin, joita kreikkankieliset kirjoittajat ja kokoajat ovat tahattomasti tai tarkoituksella sisällyttäneet Tuomaan lapsuusevankeliumiin ja sen ajanlaskun alun juutalaiseen miljööseen. Oletukseni on, että Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittajat ja kokoajat ovat samalla kertoneet jotain omasta kasvatus- ja koulutusmaailmastaan, kun ovat sijoittaneet Jeesus-lapsen käymään koulua ajanlaskun alun Nasaretissa. Mitä uutta Tuomaan lapsuusevankeliumi tuo siihen, mitä tiedämme myöhäisantiikin kreikkalaisroomalaisesta kasvatuksesta ja koulutuksesta?</p> <p>Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatuksen teemoja ovat lasten arvostus, joka näkyy esimerkiksi lasten menetyksen suremisena, lasten ja vanhempien vuorovaikutus, kodin ja naapuruston merkitys lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa sekä lasten leikit ja ikätoverien seura. Koulutuksen teemoja ovat koulutukseen osallistuvat lapset, opettajat, kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen, moraaliopetus, fyysinen kuri koulussa sekä oppimisen paikat. Muun muassa Tuomaan lapsuusevankeliumin lasten arvostaminen sekä vanhempien ja muiden lasten kanssa tapahtuva vuorovaikutus vahvistavat nykyisen antiikin lapsuustutkimuksen näkökulmaa, jonka mukaan lapsuus ei ollutkaan niin synkkää kuin aiempi tutkimus on väittänyt. Ottaen huomioon kertomuksen kristologiset ja kerronnalliset motiivit sekä tutkimukseen liittyvät muut haasteet, kaikki edellä mainitut kasvatuksen ja koulutuksen piirteet ovat yhteneviä sen kanssa, mitä myöhäisantiikin lapsuudesta tiedetään. Haasteet huomioon ottaen Tuomaan lapsuusevankeliumia voikin käyttää lähteenä antiikin lapsuuden tutkimukseen, siinä missä monia muitakin antiikin tekstejä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Tuomaan lapsuusevankeliumi, antiikin kasvatus, antiikin koulutus.		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

DISPOSITIO

1. Johdanto.....	
1.1. Tutkimuskysymykset.....	
1.2. Antiikin lapsuustutkimuksen haasteet.....	
1.3. Termien määrittelyä.....	
2. Tuomaan lapsuusevankeliumi.....	
2.1. Tuomaan lapsuusevankeliumin käsikirjoitukset.....	
2.2. Tuomaan lapsuusevankeliumin sisältö.....	
2.3. Tuomaan lapsuusevankeliumin ajoitus ja kieli.....	
2.4. Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja.....	
2.5. Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimus.....	
3. Case study: Kasvatus ja koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan	
3.1. Kasvatus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan.....	
3.1.1. Lasten arvostus.....	
3.1.2. Lasten ja vanhempien vuorovaikutus.....	
3.1.3. Koti ja naapurusto kasvattajina ja sosiaalistamisen paikkoina.....	
3.1.4. Lasten leikit ja ikätoverien seura.....	
3.2. Koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan.....	
3.2.1. Keitä koulutettiin?.....	
3.2.2. Opettajat.....	
3.2.3. Kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen.....	
3.2.4. Moraaliopetus.....	
3.2.5. Fyysinen kuri koulussa.....	
3.2.6. Oppimisen paikat.....	
4. Jeesuksen kasvu Tuomaan lapsuusevankeliumissa.....	
4.1. Jeesuksen hahmon kasvu ja kehitys Tuomaan lapsuusevankeliumissa....	
4.3. Jeesuksen kasvu antiikin lapsena.....	
4.2. Jeesuksen kasvu kasvatustieteiden valossa.....	
4.4. Jeesuksen kasvun tarkoitus.....	
5. Johtopäätökset.....	
5.1. Kasvatuksen ja koulutuksen piirteet myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan.....	
5.2. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen.....	

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....

    6.1. Lähteet.....

    6.2. Apuneuvot.....

    6.3. Kirjallisuus.....

1. Johdanto

Tuomaan lapsuusevankeliumi on toisaalta kertomus epätavallisen lapsen epätavallisesta lapsuudesta.¹ Toisaalta se kertoo myöhäisantiikin kristityille kuulijoille tutun, mutta poikkeuksellisen henkilön lapsuudesta, johon oli mahdollisesti sen arkisuuden vuoksi mahdollista samaistua.² Kertomuksellisesti Tuomaan lapsuusevankeliumi täyttää Raamatun evankeliumien jättämän tyhjän kohdan Jeesuksen lapsuudesta ja varhaisnuoruudesta. Se esittää nuoren Jeesuksen kiroavana, leikitovereilleen suuttavana ja vanhempiaan kohtaan näsäviisaana lapsena, joka on hyvin tietoinen omasta poikkeuksellisuudestaan. Rooman itäosissa 150–500-luvuilla kirjoitettu ja koottu Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo, miten Jeesuksen vanhemmat Maria ja Joosef, opettajat sekä muut nasaretilaiset yrittävät kasvattaa epätavallista lastaan tavoille. Samalla Tuomaan lapsuusevankeliumi tulee kuitenkin kertoneeksi aikansa lapsuudesta, kasvatuksesta ja koulutuksesta.

Tuomaan lapsuusevankeliumin tarina sijoittuu ajanlaskun alun juutalaiseen kulttuuriin Palestiinaan, mutta sen ovat kertoneet, kirjoittaneet ja koonneet 150–500-lukujen kreikankieliset kristityt. Varhaiskristilliset tekstit, kuten esimerkiksi Tuomaan lapsuusevankeliumi, heijastelevat varhaisen kristinuskon historiaa sekä avaavat ikkunoita taustalla vaikuttaneeseen sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen historiaan.³ Aikansa kirjoittajat ovat kirjoittaneet kertomukseen samaan aikaan omaa kulttuuriaan, aikansa juutalaista kulttuuria ja toisaalta sitä, mitä ajattelivat ajanlaskun alun juutalaisen kylän elämän olleen.

1.1. Tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus on osa myöhäisantiikin lapsuustutkimusta ja ottaa lähtökohdaksi varhaiskristillisen Tuomaan lapsuusevankeliumin. Tässä tutkimuksessa tarkastelen, mitä antiikin kreikkalaisroomalaisen lapsuuden, kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä Tuomaan lapsuusevankeliumi tahallaan tai tahtomattaan kertoo. Miten lapsuusevankeliumin syntypaikka ja -aika eli 150–500-lukujen Rooman valtakunnan itäosa näkyy Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvissä kuvauksissa? Mitkä Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiintyvät piirteet on otettu suoraan sen syntyajankohdan kulttuurista, ja mitkä taas eroavat siitä? Miten Tuomaan lapsuusevankeliumin

---

¹ Chartrand-Burke 2001, 316.

² Davis 2014.

³ Koester 1995, xxiii.

kirjoittajat ovat tallentaneet omaa kulttuuriaan liittyen kasvatukseen ja koulutukseen, puettuna tarinaan Jeesuksen lapsuudesta? Pohdin, mitä lapsuusevankeliumin kirjoitusajankohdan eli myöhäisantiikin kasvatus- ja koulumaailman tutkimus tuo itse Tuomaan lapsuusevankeliumiin ja sen tutkimukseen.

Esimerkiksi Hornin & Martensin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo, millaista toisen vuosisadan koulunkäynti on ollut.⁴ Sen sijaan Aasgaardin mukaan Tuomaan evankeliumia lukemalla pystytään tutkia, millaista ensimmäisen ja toisen vuosisadan kristityt ajattelivat ajanlaskun alun Palestiinassa asuvan nuoren pojan kasvatuksen ja koulutuksen olevan.⁵ Kertovatko Tuomaan lapsuusevankeliumin piirteet aikansa kreikankielisten kirjoittajien tutuista ja arkisista olosuhteista tai oletuksista, millaista kasvatus ja koulunkäynti on ajanlaskun alun Palestiinassa tai kirjoitusajankohdan juutalaisuudesta ollut? Esimerkiksi Davis⁶ ottaa tutkimuksensa lähtökohdaksi sen, miten 200-luvulta lähtien Tuomaan lapsuusevankeliumin kuulijat ovat sen omista lähtökohdistaan käsin kokeneet.⁷ Millaisena Tuomaan lapsuusevankeliumi kirjoittajat ja kokoajat näkivät, kuvittelivat tai tulkitsivat toisaalta Jeesuksen kasvatuksen ja toisaalta oman aikansa kreikkalaisroomalaisen kasvatuksen?

Tässä tutkimuksessa otan huomioon sen, mitä toisaalta antiikin lapsuus- ja koulututkimuksesta tiedetään sekä toisaalta sen, mitä Tuomaan lapsuusevankeliumista tiedetään. Mitkä piirteet Tuomaan lapsuusevankeliumissa kuvaavat kirjoitusaikansa ja -paikkansa kasvatusta ja koulutusta? Mitkä taas poikkeavat kirjoitusaikansa piirteistä, ja tuovat mahdollisesti jotain uutta siihen, mitä tiedämme antiikin kasvatuksesta? Tuoko Tuomaan lapsuusevankeliumi jotain poikkeuksellista siihen, mitä tiedämme antiikin kasvatusihanteista? Mistä mahdolliset poikkeukselliset piirteet johtuvat?

Selvittääkseni vastauksia näihin kysymyksiin, on tutkittava yksityiskohtaisesti Tuomaan lapsuusevankeliumissa esille tulevia kasvatuksen ja koulunkäynnin piirteitä ja tarkasteltava niitä antiikin lapsuustutkimuksen sekä antiikin kulttuuri- ja sosiaalishistorian valossa. Tuomaan lapsuusevankeliumi ei ole syntynyt historialliseksi kuvaukseksi antiikin kasvatuksesta tai koulutuksesta, joten tutkimuksessa on myös otettava huomioon Tuomaan lapsuusevankeliumin

---

⁴ Horn & Martens 2009, 130.

⁵ Aasgaard 2009, 53–54.

⁶ Katso Davisin tutkimuksesta kappale 2.4. Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimus.

⁷ Davis 2014, 48–49.

kirjoittajien ja kokoajien motiivi Tuomaan lapsuusevankeliumille. Vaikka lapsuusevankeliumin kirjoittajien motiivi on ollut jokin muu kuin kuvata myöhäisantiikin kasvatusta- ja koulumaailmaa, voidaan lapsuusevankeliumia käyttää eräänlaisena esimerkkinä antiikin kasvatuksesta ja koulutuksesta. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa täytyy ottaa huomioon antiikin kulttuuri- ja sosiaalishistoria, lapsuusevankeliumin taustalla vaikuttaneet kerronnalliset ja teologiset seikat, lapsuusevankeliumin kirjoittamisen ja kertomisen motiivi sekä lapsuus- ja antiikintutkimukseen liittyvät haasteet⁸.

Aloitan tutkimuksen esittelemällä Tuomaan lapsuusevankeliumia, sen sisältöä, kirjoitusajankohtaa ja -paikkaa, sen kirjoittajaa, mahdollisia käyttötarkoituksia, muodostumista sekä sen tutkimusta. Itse tutkimuskysymykseen keskittyessä otan tutkimuksen lähtökohdaksi Tuomaan lapsuusevankeliumista löytyvät lapsuuteen, kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvät piirteet tai maininnat. Arvioin esille tulevia piirteitä ja teemoja antiikin lapsuustutkimuksen sekä Tuomaan lapsuusevankeliumin valossa. Lähtökohtani on siis Tuomaan lapsuusevankeliumi kirjallisena tuotoksena sekä siinä esille tulevat kasvatusteema. Nostan Tuomaan lapsuusevankeliumin esille ikään kuin case study-tutkimuskohteen. Loppupäätelmissä arvioin tutkimuskysymyksiä, esittelen tutkimukseni löydöksiä sekä arvioin Tuomaan lapsuusevankeliumia antiikin kasvatuksen ja koulutuksen kuvaajana.

Oletukseni mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatuksen ja koulutuksen piirteet voidaan jakaa neljään pääryhmään riippuen siitä, millä tavalla ne tunnetaan antiikin kreikkalaisroomalaisesta maailmasta. Ensimmäisen ryhmän muodostavat kreikkalaisroomalaiset tai kreikankielisen myöhäisantiikin piirteet Nasaretissa. Millaisia Tuomaan lapsuusevankeliumin syntypaikan kasvatusta ja koulutusta on ollut? Millaisia myöhäisantiikin kreikkalaisia piirteitä kirjoittajat ovat tuoneet Jeesuksen kotipaikkaan Nasaretiin? Toisen ryhmän muodostavat juutalaiset piirteet Nasaretissa. Millaista oli kertomuksen tapahtumapaikan- ja ajan kasvatusta ja koulutusta? Kolmannen ryhmän muodostavat hellenistijuutalaiset kasvatuksen ja koulutuksen piirteet Nasaretissa. Neljänteen ryhmään kuuluvat piirteet, jotka eivät sovi aiempiin tietoihin, ovat uusia tai ristiriitaisia tietoja aiempiin tietoihin verrattuna.

Metodeina käytän tässä tutkimuksessa antiikkiin tekstitutkimusta sekä kulttuuri- ja sosiaalishistoriallista tietoa. Vertailen ja peilaan antiikin kulttuuri- ja

---

⁸ Näistä lisää kappaleessa 1.2. Antiikin lapsuustutkimuksen haasteet.

sosiaalishistoriallista tietoa suhteessa Tuomaan lapsuusevankeliumin tekstiin ja siinä esille tuleviin piirteisiin. Tutkimuksen lopussa pohdin Tuomaan lapsuusevankeliumin sisältöä psykologian ja sosiologian näkökulmasta.

1.2. Antiikin lapsuustutkimuksen haasteet

Antiikin lapsuustutkimuksen haasteita ovat Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan lähdetekstien vähyys, tekstien painottuminen eliitin pariin sekä vinoutuneisuus opetukselliseksi materiaaliksi. Kirjoituksissa mainitut lapset ovat usein ainoastaan väline muiden ilmiöiden kuvaamiselle. Lasten omia leluja, henkilökohtaisia kirjoituksia tai kuvia ei juurikaan ole säilynyt. Ainoastaan roomalaisesta Egyptistä on säilynyt lasten kirjoittamia kirjeitä ja vahatauluille tekemiä tehtäviä. Toisin sanoen lapsen omaa kokemusta lapsuudesta, kasvatuksesta tai koulunkäynnistä on lähes mahdotonta tavoittaa. Usein lapsiin liittyvät kertomukset ovat ideologisia tai lapsia on käytetty teksteissä ainoastaan retorisena tyylikeinona. Myös lapsen ja lapsuuden käsitteet ja luokittelut ovat vaihtelevia.⁹ Olemassa olevat tiedot antiikin ajan koulunkäynnistä perustuvat lähinnä antiikin kreikkalaisten ja roomalaisten kirjoittajien¹⁰ teoksiin, jotka kertovat koulutuksesta tai vain sivuavat sitä. Lisäksi erityisesti kreikkalaisroomalaisesta Egyptistä on säilynyt papyrus-katkelmia opettajien käsikirjoista ja oppilaiden tehtävistä.¹¹ Kaiken kaikkiaan antiikin lapsuutta, kasvatusta ja koulutusta tutkittaessa on otettava huomioon, että varsinaisesta koulunkäynnistä kertovia todellisia lähteitä on vähän ja tiedot koulutuksesta ovat niukat.¹²

Harlow:n & Lawrencen mukaan antiikin lapsuudesta ei ole mahdollista muodostaa yhtenäistä kuvaa. Olemassa olevien lähteiden näkemykset peilaavat aina jollakin tapaa aikuisten maailmaa, ja lapsen omaa kokemusta on mahdoton tavoittaa. Lähes kaikki lähteet ovat sellaisen mieseliitin kirjoittamia, jotka eivät päivittäin olleet tekemisissä lasten kanssa. Näin ollen eliitin lapsista ja niistä elämänvaiheista, joissa lapset olivat eniten tekemisissä aikuisten kanssa, tiedetään eniten. Kirjoittajat peilaavat lisäksi kirjoituksissaan usein omaa lapsuuttaan sekä nykyistä elämänvaihettaan. Lapsen kykyjä pohtiessaan kirjoittajat vertaavat lasta

---

⁹ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 13, 15–17, 19–20.

¹⁰ Muun muassa Marcus Tullius Cicero (106–43 eKr.), Marcus Fabius Quintilianus (n. 35–n. 100), Filon Aleksandrialainen (n. 20 eKr.–50 jKr.) ja Pseudo-Plutarkhos eli Plutarkhoksen nimiin kirjoittaneet tuntemattomat kirjailijat.

¹¹ Morgan 1998, 5.

¹² Horn & Martens 2009, 119.

aikansa ideaaliin eli aikuiseen.¹³ Suurin osa lähteistä kertoo kaupungeissa asuvan yläluokan miesten elämästä, sillä lähteiden kirjoittajat, usein naimattomat miehet ovat tunteneet ainoastaan sen ja kirjoittaneet ainoastaan siitä. Köyhimpien elämästä ei ole säilynyt Chartrand-Burken mukaan minkäänlaisia tietoja.¹⁴ Toisin sanoen, jos antiikin lähteet valitaan lapsuuden tai antiikin lapsen tutkimuksen lähtökohdaksi, rajautuu näkökulma automaattisesti yläluokakeskeiseksi.¹⁵ Kirjallisten lähteiden lisäksi tutkimuksen lähteinä onkin käytettävä myös piirtokirjoituksia, hautamuistomerkkejä ja hautoja, lakitekstejä, taidetta ja arkeologiaa. Haasteeksi muodostuu toki myös tulkinnan vaikeus.¹⁶

Tämän tutkimuksen kohteena on Tuomaan lapsuusevankeliumi ja lähteinä toimivat myös muut antiikin lapsuudesta tai kasvatuksesta kertovat lähteet. Haasteeksi muodostuvat antiikin lapsuustutkimuksen löydökset näistä lähteistä. Ovatko lähteet kuvausta todellisesta elämästä vai ideologisia kuvauksia? Jos ne ovat todellisen elämän kuvauksia, kenen elämää ne kuvaavat? Ovatko Tuomaan lapsuusevankeliumin piirteet ideologisia kuvauksia? Yritän tässä tutkimuksessa pureutua pieniin, tahattomiin yksityiskohtiin, saadakseni selville, mitä kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä kirjoittajat ja kokoajat pitivät ”luonnollisina”. Miten vertailua antiikin ”luonnollisiin” kasvatuksen piirteisiin vaikeuttaa se, että lähteet ovat usein harvoja tai eivät kuvaa todellista arkea?

1.3. Termien määrittelyä

Tämän tutkimuksen kannalta on aluksi syytä määritellä termit ”koulutus” ja ”kasvatus”, sillä käytän tässä tutkimuksessa molempia termejä. Lopuksi määrittelen termit ”evankeliumi” ja ”lapsuusevankeliumi”, jota tässä tutkimuksessa käytän viitattaessa Tuomaan lapsuusevankeliumiin. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin syytä huomioida, että kasvatus ja koulutus ovat moderneja termejä, kun taas Tuomaan lapsuusevankeliumi peräisin 150–500-luvuilta. Antiikin termit eroavat usein sisällöltään, vivahteiltaan ja jopa merkitykseltään moderneista termeistä. Haasteeksi muodostuukin antiikin kasvatus- ja koulutusilmiöiden ja modernien termien yhteensovittaminen ja yhdessä käyttäminen. Missä mielessä modernit määritelmät soveltuvat antiikin kasvatuksen ja koulutuksen tutkimukseen?

---

¹³ Harlow & Lawrence 2002, 34–35, 46.

¹⁴ Chartrand-Burke 2001, 318.

¹⁵ Task 2001, 2.

¹⁶ Tervahauta 2009, 23.

Modernin määritelmän mukaan ihmisen kehitys on aineellinen ja henkinen prosessi, johon vaikuttavat biologiset, psyykkiset ja sosiaaliset lähtökohdat. Kehitys tapahtuu ihmisyhteisössä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kehityksen ohjaaminen joko ulkopuolelta tai sisältä päin on kasvatusta. Kasvatuksen tarkoitus on synnyttää ja kehittää lapsessa tietyt fyysiset, tiedolliset ja moraaliset tilat, joita yhteiskunta kokonaisuutena sekä sosiaalinen ympäristö, johon henkilö on joutunut, edellyttää. Nykyisen käsityksen mukaan ihmisen kehitys ja kasvu ei tule koskaan valmiiksi, vaan oppiminen on elinikäistä. Kehitys ja kasvu on nykykäsityksen mukaan elinikäistä ja kasvatuksen vuorovaikutusluonteen vuoksi myös kasvattajalle tapahtuu kasvatusprosessin aikana kasvua ja kehitystä. Psykologisen määritelmän mukaan kasvatusta on kahden henkilön, kasvattajan ja kasvatettavan vuorovaikutuksellista ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään ohjaamaan kasvatettavan persoonan kehittymistä. Kasvavalle ihmiselle syntyy lähinnä perheen piirissä jo varhain joukko toimintaa ohjaavia yleisiä päämääriä, jotka ilmenevät ”omanatuntona”.¹⁷ Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus-lapsi näyttäytyy yhteisön silmin kurittomaksi lapseksi, jota yritetään opettaa ja kouluttaa yhteisön elämään. Jeesuksen vanhemmat, opettajat, ikätoverit ja muut kyläläiset yrittävät saada hänessä aikaan riittävät fyysiset, tiedolliset ja moraaliset taidot, joita yhteisö edellyttää. Tuomaan lapsuusevankeliumissa kasvattajan itsensäkin kasvaminen näkyy, vaikka kyseessä olisikin kertomuksen takana oleva kristologinen motiivi. Tutkimuksen lopussa pohdin, miten moderneja kasvatustermejä voitaisiin soveltaa Tuomaan lapsuusevankeliumin sisällön tutkimiseen.

Antiikin termillä ”koulutus” voidaan tarkoittaa kreikkalaisroomalaista kolmijakoista ”koulujärjestelmää”. Toisaalta koulutus voidaan jakaa myös kirjalliseen, fyysiseen tai ammatilliseen koulutukseen. Morgan määrittelee varsinaiseksi koulutukseksi kirjoitus-, luku-, ja laskutaidon opettamisen ja oppimisen, vaikka toteaaakin että määrittely on keinotekoinen ja mielivaltaisen, sillä antiikin nuorten koulutukseen saattoi kuulua myös muun muassa voimistelua, sotilaallista koulutusta ja ammatin oppimista.¹⁸ Antiikin ajan koulutus voidaan siis jakaa kolmeen toisiaan seuraavaan asteeseen tai vaiheeseen. Ensimmäinen aste piti sisällään kirjoitus-, luku- ja -laskuoppia. Toinen aste oli pikemminkin kieliopin harjoittelemista ja kolmas aste retoriikkaa ja filosofiaa. Suurin osa myöhäisen

---

¹⁷ Antikainen 1998, 12–13, 137.

¹⁸ Morgan 1998, 4–7.

antiikin ja varhaisen kristillisen ajan kreikkalaisista, roomalaisista tai juutalaisista lapsista ei osallistunut korkeamman asteen opetukseen, sillä toinen ja kolmas aste olivat käytännössä ainoastaan hyvin toimeentulevia, vapaasyntyisiä ja aristokraattisia poikia varten.¹⁹ Morganin mukaan tarkemmin hellenistinen kirjallinen koulutus eli *enkyklios paideia* alkoi lukemaan ja kirjoittamaan oppimisesta ja jatkui kreikan- ja latinankielisten tekstien lukemiseen sekä kielioppiin, kirjallisuuskritiikkiin, aritmetiikkaa, geometriaan ja algebraan. Näitä seurasivat mahdollisesti teoreettisen musiikin, retoriikan, filosofian ja astronomian opiskelu. *Enkyklios paideian* ajateltiin pitävien sisällään kaiken, mitä oppilaan tuli tietää.²⁰ Jos antiikin koulutuksesta puhutaan sen sijaan laajemmin kasvatuksena tiettyyn kulttuuriin, yhteiskuntaan, ammattiin ja perheeseen, voidaan tutkijoiden Hornin ja Martensin mukaan kaikkien lasten ajatella olleen siitä osallisia²¹, toisin kuin edellä määritellystä kirjallisesta koulutuksesta.

Nykytutkijat käyttävät Tuomaan lapsuusevankeliumista lapsuusevankeliumi-termiä, vaikka alun perin kertomus tunnettiin nimellä "Paidika"²² (Τὰ παιδικὰ τοῦ Ἰησοῦ), Jeesuksen lapsuuden teot. Lapsuusevankeliumi on terminä ristiriitainen, sillä alun perin "evankeliumi" tarkoitti suullista todistusta Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Markuksen evankeliumin kokoaja käytti sitä ensimmäistä kertaa kirjallisesta tuotoksestaan, joka kuvasi Jeesuksen toimintaa Johannes Kastajasta tyhjään hautaan saakka. Kirjallisuuden lajina evankeliumin pääpaino ei ole perinteisesti ollut Jeesuksen syntymässä eikä lapsuudessa. Matteuksen ja Luukkaan kertomat Jeesuksen syntymätapahtumatkin toimivat ikään kuin johdantona ennen varsinaista evankeliumia.²³ Toisin sanoen Tuomaan lapsuusevankeliumi ei ole kirjallisena tuotoksena evankeliumi, vaan *paidika* eli kertomus Jeesuksen lapsuuden teoista. Davisin mukaan *paidika* tunnettiin omana kirjallisena lajinaan. *Paidikoiksi* kutsuttiin poikkeuksellisen tai tunnetun henkilön lapsuudesta tai nuoruudesta kertovia tarinoita, lauluja ja puheita. Davis kutsuu tutkimuksessa Tuomaan lapsuusevankeliumia *paidikaksi*²⁴, mutta tässä tutkimuksessa pitäydyn jo tutkimuksessa vakiintuneeseen nimeen "Tuomaan lapsuusevankeliumi".

---

¹⁹ Horn & Martens 2009, 117–119.

²⁰ Morgan 1998, 33–35.

²¹ Horn & Martens 2009, 117–118.

²² Davis 2014, 4, 23.

²³ Klauck 2003, 64.

²⁴ Davis 2014, 24–25

2. Tuomaan lapsuusevankeliumi

2.1. Tuomaan lapsuusevankeliumin käsikirjoitukset

Aasgaardin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäisimmän tekstin ja toimitustyön tutkiminen on haastavaa. Hänen mukaansa Tuomaan lapsuusevankeliumin ydin voidaan ajoittaa 150-luvulle, vaikka lapsuusevankeliumia onkin toimitettu laajasti.²⁵ Tuomaan lapsuusevankeliumi on säilynyt kaiken kaikkiaan kreikan-, latinan-, syyrian-, arabian-, slaavin-, georgian- ja etiopankielisinä versioina. Versioiden ja käsikirjoituste sisällöt ja järjestys vaihtelevat osin huomattavastikin. Osa kohtauksista esiintyy vain tietyissä versioissa ja puuttuu toisista kokonaan²⁶. Muutokset käsikirjoituksissa johtuvat todennäköisesti kertojien, kirjurien ja kääntäjien työstä vuosisatojen kuluessa.²⁷

Lapsuusevankeliumin kertomukset Jeesus-lapsesta ovat alun perin yksittäisiä kertomuksia, joita on saatettu siirtää tekstistä toiseen sekä lisätä, muokata tai poistaa toimitusvaiheessa. Kohtauksia liittävä yhteinen maininta Jeesuksen iästä, painotukset Jeesuksen sanojen vaikutuksista sekä motiivit Jeesuksen tekojen takana. Kerronta keskeytyy ajoittain myös Jeesuksen lausumilla pohdiskelevilla ja syvällisillä sanoilla, muun muassa kertoessaan α -kirjaimen alkuperästä (VI:9–10).²⁸ Aasgaard selittää eri versioiden eroja muun muassa sillä, että Tuomaan lapsuusevankeliumi syntyi ja levisi suullisessa kulttuurissa. Lähes kaikki viestintä tapahtui suullisesti ja usein jopa esitysten kautta.²⁹

Ensimmäisten kahden vuosisadan aikana kristittyjen pyhän kirjan Septuagintan ohella uskonnollisena auktoriteettina toimi Jeesuksen sanomien kokoelma sekä lyhyet kertomukset hänestä. Myös Jeesuksen opetuslasten sanojen suullinen perinne oli merkittävässä asemassa, ja osa suullisesta perinteestä saatettiin kirjalliseen muotoonsa jo varhain. Muistiinkirjoitettu perinne oli tarkoitus lukea ääneen, jolloin se palautui jälleen suulliseksi sanomaksi. Varhaisimmat kirjoitukset olivatkin suullista perimätietoa Jeesuksesta ja hänen sanoistaan, joita luettiin ääneen seurakunnan kokoontumisissa. Suullinen perimätieto jatkui myös kirjallisen perimätiedon yleistyessä ja osin sitä pidettiin jopa korkeammassa asemassa, koska sen ajateltiin periytyvän suoraan apostoleilta

---

²⁵ Aasgaard 2009, 13–14.

²⁶ Esimerkiksi.

²⁷ Klauck 2003, 73–74.

²⁸ Klauck 2003, 73–74.

²⁹ Aasgaard 2009, 24–25.

ja olevan oppineiden väline. Toisaalta kirjallista muotoa saatettiin helpommin käyttää propagandan ja harha-oppien välineenä.³⁰

Kirjallinen ja suullinen perinne toimivat käsi kädessä myös Tuomaan lapsuusevankeliumin synnyssä ja muotoutumisessa. Antiikin kreikkalaisroomalaisessa maailmassa uusia tekstejä kirjoitettiin usein imitoimaan jo olemassaolevia tekstejä tai vaihtoehtoisesti alkuperäisiä tekstejä muokattiin uutta kuulijakuntaa varten. Näin on Davisin mukaan käynyt myös Tuomaan lapsuusevankeliumille. Lapsuusevankeliumi innosti kirjoittamaan uusia kertomuksia Jeesuksen lapsuudesta, jotka vuorostaan päätyivät osaksi laajempaa versiota Tuomaan lapsuusevankeliumista.³¹

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on muokkaantunut suurelta osalta juuri suullisessa kerronnassa. Osa antiikin kertomuksista oli tarkoitettu esitettäväksi niin, että päähenkilö kertoo tarinaa kuulijakunnan ottaessa sivullisten osa myös tarinassa. Davisin mukaan piirteitä tällaisesta kerronnasta on nähtävissä myös Tuomaan lapsuusevankeliumissa, jossa Jeesus esittää lukuisia ja kohtalaisen pitkiä monologeja sivuhenkilöiden seurattessa ihailleen tai kauhistellen vierestä (V:1–3, VI:4–VIII:2). Davisin mukaan suullista ja kirjallista kertomista ei oikeastaan edes voi erottaa toisistaan. Jopa kirjallisessa Tuomaan lapsuusevankeliumissa oli suullisen kerronnan piirteitä³², joka on Davisin mukaan merkki siitä, että kirjallinenkin tuote muokkaantui vielä suullisen kerron kautta. Suullisten elementtien lisäksi Tuomaan lapsuusevankeliumi pitää sisällään myös piirteitä tekstin esityksestä^{33, 34}.

Klauckin mukaan lapsuusevankeliumeja on alun perin kirjoitettu täyttämään Matteuksen ja Luukkaan kertomusten aukkoja ja ristiriitoja. Kertomuksen päähenkilöstä eli Jeesuksesta on todennäköisesti haluttu tietää lisää, joten suulliset tarinat ovat syntyneet ja lähteneet leviämään. Lapsuusevankeliumeissa Jeesuksen julkisen toiminnan valmistava vaihe on irrotettu, eristetty ja vahvistettu suullisen

---

³⁰ Koester 1982, 1–3.

³¹ Davis 2014, 28–34.

³² Esimerkiksi selvät erilliset jaksot, joita ei liitetä kertomuksen kokonaisuuteen ja jotka voisivat toimia kertomuksina yksinäänkin, selvät virkkeet jotka aloittavat ja lopettavat jaksot, runsas konjunktioiden käyttö, suhteellisen pysyvä ydin, mutta eri käsikirjoituksissa ja versioissa muuttuvat yksityiskohdat, tulevaisuuden tai menneen mainitseminen sekä aiheen esiintyminen tarinassa kolme kertaa, kuten opettaja-kertomukset, kouluun tuomisen mainitseminen ja alfan kuvaaminen Tuomaan lapsuusevankeliumissa. Kolmikertainen kerronta lisää tarinan muistamista sekä on usein kuulostanut rytmikkäältä.

³³ Esimerkiksi kahden tai kolmen henkilön väliset dialogit, tekstin lukijan mahdollisuus dramatisoida kohtauksia muun muassa eleillä sekä puheenomaiset sanavalinnat.

³⁴ Davis 2014, 28–34.

ja kirjallisen evankeliumin ytimeä.³⁵ Sen sijaan Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin pitäminen yksinkertaisesti kanonisten evankeliumien jättämän tyhjän aukon täyttäjänä on problemaattinen. Tällöin Tuomaan lapsuusevankeliumi jää ikään kuin lisäykseksi Uuden testamentin tai muihin varhaiskristillisiin teksteihin, eikä sitä enää tarkastella omana, erillisenä kirjallisena tuotoksena. Lapsuusevankeliumin yhdistäminen Uuden testamentin evankeliumeihin johtuu Davisin mukaan suureksi osaksi *paidikan* nimeämisestä lapsuusevankeliumiksi. Kirjallisena tuotoksena Tuomaan lapsuusevankeliumi on täysin poikkeava evankeliumeista, samoin kuulijakunnaltaan. Davisin mukaan varhaiskristityillä ei myöskään ollut niin kokonaisvaltaista pyhien kirjoitusten tuntemusta, että he olisivat voineet tuottaa kertomuksen Jeesuksen lapsuudesta ainoastaan täyttämään pyhien kirjoitusten jättämän aukon.³⁶ Kaiken kaikkiaan lapsuusevankeliumien kirjoittajat lainaavat kertomuksissaan Matteuksen ja Luukkaan kertomuksia Jeesuksen lapsuudesta, koko Uutta testamenttia, Vanhan testamentin kreikankielistä versiota Septuagintaa sekä myöhäisantiikin elämäkertakirjallisuutta, joka usein kuvasi merkittävien henkilöiden alkuperää.³⁷

Chartrand-Burken mukaan lapsuuskertomukset saattavat usein olla alun perin aikuisesta Jeesuksesta tai muusta ihmeitä tekevästä aikuisesta tai lapsesta kerrottuja tarinoita, joita on käytetty otettu Tuomaan lapsuusevankeliumiin ilmentämään Jeesuksen voimaa ja auktoriteettia.³⁸ Antiikin aikana uskonnollinen ja poliittinen propaganda esitti tärkeät henkilöt juuri voimakkaina parantajina, sillä terveydenhuollon puutteessa pelastuksen sanoma sai pönkitystä fyysisten sairauksien parannuksesta.³⁹ Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumia ei voida yksioikoisesti rinnastaa antiikin kreikkalaisroomalaisiin elämäkertoihin, joissa sankarin lapsuuden teot ennustavat tulevaa suuruutta. Davisin mukaan antiikin maailmassa kirjallisuuden genre ei ollut näin selvä, vaan muuttui kirjoittajien ja kuulijoiden valikoidessa ja muokatessa kertomusta.⁴⁰

Erilaisten versioiden lomasta on kuitenkin erotettavissa suhteellisen muuttumaton ydin, johon kuuluvat Davisin mukaan ihmeteot, kiroaminen sekä luokkahuoneen tapahtumat. Davisin mukaan lähimpänä alkuperäistä ydintä on

---

³⁵ Klauck 2003, 64.

³⁶ Davis 2014, 22, 235.

³⁷ Klauck 2003, 64.

³⁸ Chartrand-Burke 2001, 264.

³⁹ Koester 1982, 47, 65.

⁴⁰ Davis 2014, 25–26.

*Codex Sabaiticus 259 (Gs)*⁴¹, jota myös Chartrand-Burke, Burke ja Aasgaard käyttävät käännöstensä pohjana. Chartrand-Burken mukaan *Gs* on varhaisin olemassa oleva käsikirjoitus Tuomaan lapsuusevankeliumista ja monessa kohdassa lähimpänä lapsuusevankeliumin alkuperäistä tekstiä.⁴² Seuraan tässä tutkimuksessa valtaosan nykytutkijoista käyttämää vakiintunutta käytäntöä ja käytän *Gs*:ää tutkimukseni kreikankielisenä käsikirjoituksena. Käytän niin ikään Chartrand-Burken väitöskirjassa “Infancy Gospel of Thomas: The Text, Its Origin, and Its Transmission” ollutta englanninkielistä versiota Tuomaan lapsuusevankeliumista oman käännöseni rinnalla.

Varhaisimmat säilyneet Tuomaan lapsuusevankeliumin käsikirjoitukset ovat 400–500-luvuilta. Varhaisin säilynyt teksti on 400-luvulta oleva pala käsikirjoitusta, josta varhaisempi teksti on kuitenkin lähes kokonaan poistettu ja korvattu uudemmalla tekstillä. Kaksi muuta varhaista käsikirjoitusta ovat syyriankielisiä ja niin ikään vain osittain säilyneitä katkelmia. Nämä varhaisimmat käsikirjoitukset esittävät Tuomaan lapsuusevankeliumin lyhyemmän version. Lapsuusevankeliumi on todennäköisesti kirjoitettu alun perin kreikaksi⁴³, vaikka ensimmäinen kreikankielinen käsikirjoitus *Codex Sabaiticus 259 (Gs)* onkin pidempi, laajennettu versio 1000-luvulta. Myöhemmissä käsikirjoituksissa on ylimääräisiä tarinoita, siloteltua kuvaa Jeesuksesta sekä yritystä sovittaa lapsuusevankeliumi Uuden testamentin evankeliumeihin.⁴⁴

2.2. Tuomaan lapsuusevankeliumin sisältö

Esittelen tässä kappaleessa Tuomaan lapsuusevankeliumin sisällön. Käytän Chartrand-Burken editiota ja käännöstä, joka perustuu pääosin Tuomaan lapsuusevankeliumin versioon *Codex Sabaiticus 259 (Gs)*. Vaikkakaan *Gs* ei ole alkuperäinen käsikirjoitus ja jo siihen on lisätty materiaalia, on sen teksti peräisin 500-luvulta ja jäljentää nykytutkimuksen mukaan parhaiten Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäistä tekstiä.⁴⁵ Myös kappalejako ja jaumerkinnot seuraavat Chartrand-Burken käyttämää tapaa, ja eroavat esimerkiksi Hockin käyttämistä jaumerkinnoista.

---

⁴¹ Davis 2014, 4, 223.

⁴² Chartrand-Burke 2001, 6, 100–102, 134–136, 407–408.

⁴³ Tästä lisää kappaleessa 2.4. Tuomaan lapsuusevankeliumin ajoitus ja kieli.

⁴⁴ Davis 2014, 35–36.

⁴⁵ Chartrand-Burke 2001, 6, 100, 260–261.

Tuomaan lapsuusevankeliumi alkaa 5-vuotiaan Jeesuksen leikeistä ja päättyy Luukkaan evankeliumin⁴⁶ tapaiseen kuvaukseen 12-vuotiaasta Jeesuksesta Jerusalemin temppelissä. Se koostuu yksittäisistä tarinoista ja ihmeteoista, jotka ilmentävät Jeesuksen voimaa ja viisautta. Tuomaan lapsuusevankeliumin ei ole yhtenäinen teos, vaan tarinat on liitetty vain löyhästi toisiinsa.

Lapsuusevankeliumi esittää Jeesuksen hyvin erilaisessa valossa kuin hänet on nykyisessä kristillisessä ajattelussa totuttu näkemään.

Tuomaan lapsuusevankeliumi luvut II:1–IX:4 pitävät sisällään kertomuksia 5-vuotiaasta Jeesuksesta. Ensimmäisessä kertomuksessa (II:1–5) Jeesus kerää sapattina vettä purosta ja puhdistaa veden pelkällä käskyllään. Sitten hän ottaa savea ja tekee siitä 12 varpusta. Jeesuksen isä Joosef kuulee, että Jeesus on rikkonut sapattia. Kun hän saapuu nuhtelemaan Jeesusta, tämä herättää varpuset henkiin. Jeesus káskee lintuja lentämään tiehensä. Tämän nähtyään juutalainen kansa on ihmeissään. Seuraava kohtausta tapahtuu niin ikään puron rannalla (III:1–3). Jeesuksen kanssa leikkimässä ollut poika rikkoo kepillä Jeesuksen tekemän kuopan, jolloin vesi karkaa. Jeesus suuttuu pojalle ja kiroaa tämän, jolloin poika kuolee.

Seuraavassa kertomuksessa (IV:1–V:3) Jeesus kulkee kylän poikki, kun toinen poika juoksee hänen ohitseensa ja törmää Jeesukseen. Jeesus suuttuu, kiroaa myös hänet ja poika kuolee. Kuolleen pojan vanhemmat syyttävät Joosefia, jonka jälkeen Joosef nuhtelee Jeesusta. Jeesus kuuntelee Joosefin nuhtelua, mutta samassa Jeesuksen syyttäjät sokeutuvat. Ihmiset säikähtävät ja sanovat Jeesuksen tekemän ihmeitä. Kun Joosef näkee, että Jeesus on taas tehnyt pahaa, hän kurittaa Jeesusta fyysisesti.

Seuraavassa kertomuksessa (VI:1–VIII:2) Sakkeus-niminen opettaja kuulee, miten Jeesus puhuu isälleen ja pyytää lupaa Joosefilta opettaa hänelle kirjaimet, kaiken tiedon, muiden ihmisten kunnioittamista sekä opettamaan muitakin lapsia. Jeesus vastaa opettajalle kristologisella puheella. Jälleen kerran tapauksen nähneet juutalaiset ovat ihmeissään. Joosef vie Jeesuksen luokkahuoneeseen oppimaan aakkosia. Sakkeus alkaa opettaa häntä, mutta suuttuu, koska Jeesus ei seuraa opetusta. Jeesus alkaa kysellä Sakkeukselta kirjainten merkitystä ja opettaa vuorostaan opettajaa monimutkaisilla selityksillä. Ihmisten läsnä ollessa Sakkeus alkaa katua, että otti Jeesuksen opetettavakseen, ilmaisee huonoutensa opettajana ja ihmettelee Jeesuksen mahtia. Hän pyytää, että Joosef vie hänet pois luotaan.

---

⁴⁶ Luuk. 2:41–52.

Samassa kaikki Jeesuksen kiroamat parantuvat eikä kukaan uskalla enää suututtaa häntä.

Seuraavat kertomukset kertovat Jeesuksen tekemistä ihmeistä.

Ensimmäisessä kertomuksessa (IX:1–4) Jeesus leikkii katolla ystäviensä kanssa, kun yksi pojista tippuu katolta ja kuolee. Kuolleen pojan vanhemmat syyttävät Jeesusta tapahtuneesta. Jeesus kuitenkin kieltää syytteen ja kysyy kuolleelta pojalta, mitä tapahtui. Poika herää henkiin, jolloin kaikki paikalla olleet ovat ihmeissään ja palvovat Jeesusta.

Seuraavissa ihmekertomuksissa Jeesus auttaa perhettään ensin 7-vuotiaana ja sitten 8-vuotiaana. Seuraavassa kohtauksessa (X:1–2) Jeesus on 7-vuotias ja hänen äitinsä lähettää hänet askareisiin hakemaan vettä. Vesiastia kuitenkin hajoaa matkalla, mutta Jeesus saa kuljetettua veden käyttäen viittansa apunaan. Tällä kertaa Jeesuksen äiti on ihmeissään. Seuraavassa kohtauksessa (XI:1–2) Jeesus auttaa isäänsä kylvötoissa. Jeesuksen kylvämä vilja moninkertaistuu, jolloin kylän köyhät ja orvot saavat siitä syödäkseen. XII:1–2 Jeesus auttaa puuseppänä toimivaa Joosefia sängyn valmistuksessa ja venyttää liian lyhyttä puuta, jotta isä saa sängyn tehtyä. Isä ylistää Jeesusta.

Seuraavassa kohtauksessa (XIII:1–3) Joosef huomaa Jeesuksen poikkeukselliset kyvyt ja älykkyyden, hän haluaa viedä hänet kouluun uudelleen. Joosef ei halua, että Jeesus jää lukutaidottomaksi, joten hän vie hänet tällä kertaa uudelle opettajalle. Opettaja alkaa opettaa Jeesusta, mutta jälleen Jeesus käyttäytyy huonosti. Opettaja lyö Jeesusta ja Jeesus suuttuu. Opettaja kaatuu maahan kirottuna, jolloin Jeesus lähtee takaisin kotiinsa. Joosef on jälleen vihainen ja määrää, ettei Jeesus saa poistua kotoa.

Joidenkin päivien päästä (XIV:1–3) kolmas opettaja pyytää Joosefia lähettämään Jeesuksen kouluun oppimaan kirjaimia imartelun avulla. Joosef antaa luvan, vaikka opettaja onkin peloissaan. Jeesus saapuu kouluun tyytyväisenä ja alkaa opettaa. Kaikki opetuksen kuulijat ovat ihmeissään ja opettaja huomaa, ettei voi opettaa Jeesukselle mitään. Joosef vie Jeesuksen takaisin kotiin ja Jeesus julistaa, että opettaja on pelastuva.

Seuraavissa kertomuksissa Jeesus tekee jälleen parantamisihmeitä.

Ensimmäisessä kohtauksessa (XV:1–2) Jeesuksen veli Jaakob on keräämässä puita, kun häntä puree käärme. Mukana ollut Jeesus kuitenkin parantaa veljensä ja tuhoaa käärmeen. Toisessa kohtauksessa (XVI:1–3) nuori mies on hakkaamassa

puita, kun kirves osuu häntä jalkaan ja hän kuolee. Jeesus juoksee paikalle ja parantaa miehen. Ihmiset ovat ihmeissään ja palvovat Jeesusta.

Seuraava kohta (XVII:1–5) muistuttaa Luukkaan evankeliumin (Luuk. 2:42–51) kertomusta Jeesuksesta temppelissä. Kohtauksessa Jeesus on 12-vuotias ja vanhempiensa mukana Jerusalemissa pääsiäisjuhlilla. Juhlilta palatessaan vanhemmat huomaavat, ettei Jeesus olekaan heidän mukanaan, joten he palaavat Jerusalemiin etsimään tätä. Kolmen päivän kuluttua he löytävät Jeesuksen temppelistä kyselemässä laista opettajilta ja opettamassa lakia, vertauksia ja arvoituksia itse. Kirjanoppineet ja fariseukset ihmettelevät Jeesusta ja ylistävät Mariaa. Jeesus, Maria ja Joosef lähtevät ja Jeesuksen kerrotaan olleen kuuliainen vanhemmilleen sekä varttuneen viisaudessa ja armossa. Klauckin mukaan edellä mainittu kertomus on toiminut inspiraationa koko lapsuusevankeliumien kirjoittamiselle. Tapahtuma on muutamaa laajennusta lukuun ottamatta lähes sama kuin Luukkaan kertomus 12-vuotiaasta Jeesuksesta Jerusalemin temppelissä. Tuoman lapsuusevankeliumi päättyy vielä lyhyeen doksologiaan.

Äiti ja lapsi, Jeesus ja värjääjä, Jeesus ratsastaa auringonsäteellä, Jeesus ja epäjumalat, Jeesus muuttaa juutalaiset lapset sioiksi.⁴⁷

2.3. Tuomaan lapsuusevankeliumin ajoitus ja kieli

Tuomaan lapsuusevankeliumi ajoitetaan yleensä toisen vuosisadan puolivälistä kolmanteen vuosisataan kreikankieliseen kontekstiin.⁴⁸ Hock kuitenkin on sitä mieltä, että Tuomaan lapsuusevankeliumin tarkka ajoittaminen on mahdotonta. Hän sanoo mahdolliseksi syntyajaksi 100–600-luvun, ja toteaa, että suurin osa tutkijoista ajoittaa sen tämän aikahaarukan alkupäähän.⁴⁹ Myös Aasgaardin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin sijoittaminen ajallisesti tai maantieteellisesti on haastavaa, mutta sijoittaa sen 150-luvulle.⁵⁰ Burken mukaan kanonisten evankeliumeiden viitteiden puuttuminen lapsuusevankeliumista ja 100-luvun lopun kirjoittajien maininnat Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtauksista ajoittavat lapsuusevankeliumin niitä varhaisemmaksi, mikä tekisi Tuomaan lapsuusevankeliumin yhdeksi varhaisimmista apokryfisistä teksteistä.⁵¹

---

⁴⁷ Chartrand-Burke 2001, 2–3.

⁴⁸ Chartrand-Burke 2001, 245; Aasgaard 2009, 2, 30.

⁴⁹ Hock 1995, 91.

⁵⁰ Aasgaard 2009, 13.

⁵¹ Burke 2013, 49.

Itse evankeliumi ei paljasta kirjoittamis- tai kokoamisajankohtaa⁵², mutta suurin osa tutkijoista pitää Irenaeuksen⁵³ tietoa⁵⁴ Jeesuksen lapsuuskertomusten kokoelmasta todisteena, että lapsuusevankeliumi on peräisin 100-luvun loppupuolelta.⁵⁵ Myös teksti itsessään puhuu varhaisen kokoamisajankohdan puolesta, sillä se lainaa vain vähän Uutta testamenttia.⁵⁶ Davisin mukaan kertomuksia Jeesuksen lapsuudesta ja koulunkäynnistä tunnettiin suullisena tai kirjallisena työnä jo hieman ennen 200-lukua. 100-luvun maininnat Jeesuksen lapsuuden teoista osoittavat, että kertomuksia Jeesuksen lapsuudesta on liikkunut, mutta ne eivät ole olleet Tuomaan lapsuusevankeliumin lailla kokoelmia, vaan yksittäisiä kertomuksia.⁵⁷ Merkkejä⁵⁸ kirjallisesta Tuomaan lapsuusevankeliumista löytyy sen sijaan 300-luvulta. Tuomaan lapsuusevankeliumin ajoitus perustuukin nimenomaan varhaisten kristittyjen kirjoittajien mainintoihin sen olemassaolosta ja sisällöstä⁵⁹, eikä säilyneisiin käsikirjoituksiin. Siitä kuitenkin ei voida olla varmoja, missä muodossa ja millä tavalla Tuomaan lapsuusevankeliumi on kiertänyt ennen 400–500-lukuja, jolta varhaisimmat säilyneet käsikirjoitukset ovat. Yksittäiset kertomukset ovat saattaneet olla kirjallisia, suullisia tai näiden yhdistelmiä.⁶⁰

Tutkijat ovat lähes yksimielisesti sitä mieltä, että lapsuusevankeliumi on alun perin kirjoitettu kreikaksi. Tuomaan lapsuusevankeliumista on olemassa useita eri versiota ja sitä on ilmeisesti suosionsa vuoksi jo varhain käännetty muun muassa latinaan ja syyriaan.⁶¹ Chartrand-Burke ei usko, että Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäinen kieli olisi ollut latina⁶², sillä latinankieliset tekstit eivät saaneet niin suurta arvoa vielä ensimmäisillä vuosisadoilla, että ne olisi puolestaan käännetty kreikkaan. Ylipäättään oli harvinaista, että alun perin ei-

---

⁵² Chartrand-Burke 2001, 265.

⁵³ Syntyi Vähä-Aasiassa noin vuonna 130 ja toimi Lugdumin piispana vuosia 178–202.

⁵⁴ *Adversus haereses* 1.20.1, *Epistula Apostolorum* 4:1–5.

⁵⁵ Chartrand-Burke 2001, 267; Klauck 2003, 74

⁵⁶ Chartrand-Burke 2001, 268.

⁵⁷ Davis 2014, 25, 35–40.

⁵⁸ Epifanioksen *Panarion* (Lääkelaukku) vuosilta 374–377 ja Johannes Khrysostomoksen noin vuosina 386–398 kirjoittama saarna antavat ymmärtää, että Jeesuksen lapsena tekemät ihmeet ovat osa laajempaa kirjallista lapsuuskertomusta. Lisäksi Bartolomeuksen evankeliumi (noin 300-luvulta) sekä Puuseppä Joosefin evankeliumi 300–600-luvuilta mainitsevat kertomuksia Tuomaan lapsuusevankeliumista.

⁵⁹ Apostolien kirje (*Epistula Apostolorum*), Totuuden evankeliumi (vuosilta 140–180) sekä Irenaeuksen noin 180-luvun Harhaoppeja vastaan (*Adversus Haereses*) mainitsevat Jeesuksen luokkahuoneessa.

⁶⁰ Davis 2014, 40–42.

⁶¹ Hock 1995, 91; Chartrand-Burke 2001, 6, 116–122, 124–129, 247–248; Aasgaard 2009, 2; Davis 2014, 35.

⁶² Latinankielinen käsikirjoitus on todennäköisesti peräisin 500-luvulta.

kreikankielisiä tekstejä oli käännetty kreikkaan. Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäinen kieli tuskin on ollut syyria, koska seemiläisestä kielestä, kuten syyriasta kreikkaan kääntäminen oli niin ikään epätavallista. Chartrand-Burke kuitenkin tähdentää, ettei syyriaa Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäisenä kielenä voida täysin hylätä.⁶³

Tuomaan lapsuusevankeliumi ei myöskään kerro, missä se on kirjoitettu.⁶⁴ Hock sanoo Tuomaan lapsuusevankeliumin maantieteellisen sijoittamisen olevan vaikeaa, mutta arvelee sen olevan Rooman valtakunnan itäisessä osassa Kreikassa. Vaikka lapsuusevankeliumi lainaa muun muassa nimiä ja sanontoja kristillisistä kirjoituksista, on Hockin mukaan lukijakunta ollut lähtöisin kreikkalaisroomalaisesta maailmasta.⁶⁵ Seuraan valtaosaa nykytutkijoista ja ajoitan oman tutkimukseni 150–500-lukujen kreikankieliseen kontekstiin.

2.4. Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja

Tuomas lapsuusevankeliumin kirjoittajana on myöhempi nimi, aivan kuten ”lapsuusevankeliumikin” kertomuksen nimenä.⁶⁶ Tuomas liitetään lapsuusevankeliumin kirjoittajaksi vasta keskiaikaisissa kreikankielisissä käsikirjoituksissa ja lapsuusevankeliumi kertomuksen nimeksi vasta modernina aikana.⁶⁷ Varhaisemmat käsikirjoitukset laittavat lapsuusevankeliumin Jaakobin nimiin. Todennäköisesti lapsuusevankeliumi on kuitenkin alun perin ollut nimetön.⁶⁸

Aasgaardin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja tai kokoaja on nähtävissä lapsuusevankeliumissa.⁶⁹ Kertoja katoaa tekstissä nopeasti taka-alalle, mutta jotakin kirjoittajasta voidaan tekstin sisällön perusteella päätellä. Hockin mukaan kirjoittaja on tuskin ollut juutalaiskristitty, sillä hän ei juurikaan kerro juutalaisesta elämäntavasta, juutalaisten tavoista, eikä nimeä Nasaretin ja Jerusalemin lisäksi muita juutalaisia paikkoja. Ainoat juutalaiset piirteet lapsuusevankeliumissa ovat sapatinvietto (II:2–III:1) sekä henkilöiden nimet. Hockin mukaan kirjoittaja on ollut koulutettu henkilö, joka osasi käyttää kerrontaa varsin tehokkaasti.⁷⁰

---

⁶³ Chartrand-Burke 2001, 247, 249–250, 254.

⁶⁴ Chartrand-Burke 2001, 265.

⁶⁵ Hock 1995, 92, 98.

⁶⁶ Hock 1995, 90; Chartrand-Burke 2001, 249; Davis 2014, 23.

⁶⁷ Davis 2014, 23.

⁶⁸ Klauck 2003, 73; Burke 2013, 49.

⁶⁹ Chartrand-Burke 2001, 245; Aasgaard 2009, 30.

⁷⁰ Hock 1995, 90–91.

Chartrand-Burken mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on pikemminkin kokoelma tekstejä kuin yksittäisen kirjoittajan kokonaisuudessaan kirjoittama teos. Lapsuusevankeliumin kertomuksia on kerrottu itsenäisinä tarinoina, muokattu ja levitetty vuosisatojen aikana, jolloin sen ytimeen on lisätty ja siitä on otettu pois kohtauksia. Kertomuksen muotoa ja sisältöä on saatettu muokata kontekstin ja kohdeyleisön mukaan. Jossain vaiheessa kertoja tai joku yleisöstä on kirjoittanut kertomuksen ylös ja tekstiä on alettu kääntää muille kielille. Vähitellen kertomukseen on yhdistetty samanlaista materiaalia tai sitä on yhdistetty samanlaiseen materiaaliin, jolloin kertomuksesta on muodostunut vahvemmin kirjallinen tuotos.⁷¹ Hock on niin ikään sitä mieltä, että Tuomaan lapsuusevankeliumia on muokattu tuntuvasti. Kertomukset on ainoastaan löyhästi liitetty toisiinsa ja eri versiot vaihtelevat toisistaan huomattavasti. Eri versioissa on viittauksia, lisäyksiä, tiivistelmiä, ja jopa kokonaisia jaksoja on saatettu poistaa tai lisätä.⁷² Chartrand-Burken mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi ei ole alun perin ollut pidempi teksti, josta on otettu pois hereettistä materiaalia, vaan pikemminkin sitä on vuosisatojen aikana laajennettu. Lisäämällä kertomukseen tekstiä lapsuusevankeliumin antamaa kuvaa Jeesuksesta on yritetty sovittaa paremmin kristillisen valtavirran ajamaan Uuden testamentin Jeesus-kuvaan.⁷³ Tosin on muistettava, että kristillisyyden ei ollut vielä Tuomaan lapsuusevankeliumin synty- tai kokoamisajankautena muotoutunut yhtenäiseksi uskonnoksi, vaan useita eri uskomusperinteitä esiintyi.

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumille ei myöskään voida määrittää yhtä yksittäistä kirjoittajaa eikä kuulijakuntaa. Kuulijakunta on ollut maantieteellisesti ja yhteisöllisesti monipuolista. Voidaankin puhua erilaisia lukemiskulttuureista tai laajemmin jopa kommunikaation käytännöistä, jotka ovat kukin tulkinneet kertomusta omalla tavallaan. Kreikkalaisroomalaisessa maailmassa tekstejä luettiin ääneen ryhmissä, esimerkiksi kotona tai julkisilla paikoilla. Lukemisen tarkoitus oli opiskella, viihdyttää, pohtia tai väitellä. Davis painottaakin, että luetun tekstin tulkintaan vaikutti vahvasti se, missä ja kuka tekstiä luki. Tekstejä ja niiden kuulijakuntaa ei välttämättä voikaan määrittellä tarkasti joko julkisiksi tai yksityisiksi, ääneen- tai hiljaa itsekseen luetuiksi tai kirjallisiksi tai suullisiksi. Antiikissa lukutaito oli harvinainen taito, joka yleensä keskittyi eliittiin. Lukutaidottomat tai heikosti lukevat saattoivat kuitenkin ottaa

---

⁷¹ Aasgaard 2009, 30–31.

⁷² Hock 1995, 92.

⁷³ Chartrand-Burke 2001, ii, 254, 261.

osaa kertomusten muokkaukseen ja tulkintaan ääneen luetun tekstin kuulijoina. Eliitin suuresta vaikutuksesta kirjallisiin tuotteisiin kertoo muun muassa papyrusten käsikirjoitukset sekä näkökulmat perheeseen, koulutukseen ja seksuaalisuuteen. Myös Tuomaan lapsuusevankeliumi on todennäköisimmin syntynyt ja muokkautunut eliitin parissa.⁷⁴

Tutkimukseni oletuksena on, että Tuomaan lapsuusevankeliumin kristitty kirjoittaja tai kokoaja kuvittelee omista lähtökohdistaan, kokemuksistaan ja tiedoistaan eli noin 150–500-luvun Rooman valtakunnan itäosista, millaista ajanlaskun alun juutalaisen pojan tai 150–500-lukujen kreikankielisen pojan lapsuus ja kasvatustilanne on ollut.

2.5. Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimus

Tuomaan lapsuusevankeliumin sisältöön ja kristologiaan kiinnitettiin negatiivista huomiota jo 200–300-luvuilla. Muun muassa Johannes Khysostomoksen (386–398) saarna⁷⁵ suhtautuu negatiivisesti kertomukseen Jeesuksen lapsuudesta ja tuomitsee Jeesuksen lapsena tekemät ihmeteot valheeksi.⁷⁶ Varsinainen Tuomaan lapsuusevankeliumin tarkastelu alkoi kuitenkin vasta vuonna 1675, kun saksalainen historioitsija Peter Lambeck (Petrus Lambecius) lainasi sitä otteissaan Wienin kirjaston kirjoituksista. 1700–1800-luvuilla lapsuusevankeliumi leimattiin muun muassa barbaariseksi. Tutkijat leimasivat lapsuusevankeliumin harhaoppiseksi gnostilaiseksi, dokeettiseksi tai manikealaiseksi kirjoitukseksi. Lapsuusevankeliumi sekoitettiin Tuomaan evankeliumiin, joka tunnettiin ennen vuotta 1945 ainoastaan harhaoppeja vastaan taistelevien kristittyjen vihamielisistä kirjoituksista.⁷⁷ 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella sen ajateltiin syntyneen tavallisen kansan parissa ja olevan yhdistelmä arkielämää, kansantarinoita ja hagiografista materiaalia. Tuomaan lapsuusevankeliumi nähtiin jopa kokoelmana intialaisia lastentarinoita nuoresta Buddhasta ja Krishnasta, jotka gnostilaiset olivat omaksuneet. Harvemmin Tuomaan lapsuusevankeliumin alkuperäksi nähtiin kristillisjuutalaista kontekstia.⁷⁸

1900-luvun puolivälin jälkeen esitettiin teoria, jonka mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi olisi tavallisen varhaiskristillisen kansan yritys paikata Jeesuksen lapsuuden vuodet, joista ei kerrota muissa lähteissä mitään.

---

⁷⁴ Davis 2014, 21, 26–28, 31.

⁷⁵ Hom. 17. Joh.

⁷⁶ Davis 2014, 40–41.

⁷⁷ Aasgaard 2009, 3–5; Davis 2014, 6, 22.

⁷⁸ Aasgaard 2009, 3–5.

Evankeliumissa alettiin nähdä hyvää tarinankerrontaa sekä yhtymäkohtia kertomuksiin tunnetuista rabbeista. Muotokritiikin avulla Tuomaan lapsuusevankeliumia alettiin tarkastella yksittäisinä jaksoina ja sen gnostilainen alkuperä asetettiin kyseenalaiseksi. Oletettujen hereettisten piirteiden huomattiinkin heijastelevan myöhäisen antiikin ja varhaisen kristillisyyden kulttuurista ympäristöä, joissa lasten elinolot olivat vaikeat ja lapsia pidettiin ainoastaan ”keskeneräisinä aikuisina”. Tuomaan evankeliumin Jeesus oli ikään kuin aikuinen valepuvussa, sillä hän oli aikuisen lailla taitava jo syntymästään saakka.⁷⁹ Osa tutkijoista⁸⁰ on kuitenkin yhä sitä mieltä, että Tuomaan lapsuusevankeliumi on jäännös varhaisemmasta gnostilaisesta tekstistä, jota on yritetty puhdistaa hereettisistä tarinoista sopimaan paremmin kirkon opetukseen.⁸¹

Perinteisesti Uuden testamentin kirjoituksia on tutkittu ja arvioitu kriittisesti huomattavasti enemmän kuin apokryfikirjallisuutta tai muita ei-kanonisia tekstejä.⁸² Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimus on kuitenkin lisääntynyt 1980–1990-lukujen antiikin lapsitutkimuksen myötä. Viime aikoina lapsia on tutkittu niin teologiselta kuin sosiologiselta kannalta⁸³. Tuomaan lapsuusevankeliumia on lisäksi käytetty lapsuuden kuvaamisen tutkimukseen. Davisin mukaan vasta viimeisten 20 vuoden aikana Tuomaan lapsuusevankeliumin sijoittumista antiikin kreikkalaisroomalaiseen jokapäiväiseen arkeen ja lapsuuden odotuksiin on alettu tutkia sen ansaitsemalla tavalla. Lapsuusevankeliumia ei enää leimatakaan huonoksi kirjalliseksi tuotokseksi, vaan se nähdään monien muiden antiikin tuotoksien lailla kulttuurisen tiedon kertojana. Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumia tutkimalla voidaankin päätellä, mitä antiikissa pidettiin tyypillisenä ja mitä poikkeuksellisenä.⁸⁴ Seuraavaksi esittelen nykytutkijoiden tutkimusnäkökulmia Tuomaan lapsuusevankeliumiin sekä arvioita, mihin tarkoitukseen Tuomaan lapsuusevankeliumi on kirjoitettu. Esittelen Aasgardin teorian Tuomaan lapsuusevankeliumista ääneen esitettävänä kertomuksena, Chartrand-Burken teorian Jeesus-lapsen kuvaamisesta sankarina, Davisin muistiteorian sekä Burken teorian Tuomaan lapsuusevankeliumista kertomuksena lapsille.

---

⁷⁹ Aasgaard 2009, 7–11.

⁸⁰ Esimerkiksi Bauer, Michaelis, Vielhauer and Elliott.

⁸¹ Hock 1995, 86; Chartrand-Burke 2001, 4.

⁸² Koester 1995, xxiii.

⁸³ Esimerkiksi Hock (1995), Burke (2010) ja Davis (2014).

⁸⁴ Davis 2014, 7–9.

Aasgaardin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja on luonut tekstiinsä oman maailman, eräänlaisen kuvitellun kokonaisuuden. Tekstin maailma ei välttämättä vastaa todellista maailmaa tai ajanlaskun alun Palestiinan koulun historiaa. Pikemminkin Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo siitä kontekstista, jossa se on syntynyt ja jossa sitä on kerrottu eteenpäin. Teksti kertoo sen kirjoittajan ja lukijakunnan omasta maailmasta. Aasgaardin mukaan Tuomaan evankeliumia lukemalla pystytään tutkimaan, millaista ensimmäisen ja toisen vuosisadan kristityt ajattelivat ajanlaskun alun Palestiinassa asuvan nuoren pojan kasvatuksen ja koulutuksen olevan.⁸⁵

Aasgaard on myös löytänyt Tuomaan lapsuusevankeliumista useita piirteitä, jotka viittaavat sen olevan alun perin tarkoitettu ääneen luettavaksi ja esitettäväksi. Antiikin aikana kirjoitettu teksti toimi lähinnä yleisölle esittämisen apuna eikä niinkään itsenäisenä kommunikoimisen muotona. Tekstin kirjoittaja ja lukeminen ymmärrettiin täysin eri tavalla kuin nykyään.⁸⁶ Lapsuusevankeliumi levisi ensisijaisesti kuulemiseen painottuvassa kulttuurissa. Arviolta ainoastaan 5–15 % väestöstä osasi lukea tai kirjoittaa. Paikallisesti ja eri yhteiskuntaluokissa prosentti kuitenkin vaihteli.⁸⁷ Puhetta ja retorista osaamista arvostettiin enemmän kuin kirjoitus- tai lukutaitoa, jonka ajateltiin ainoastaan olevan korvike puhutulle sanalle. Kirjoitettua sanaa käytettiin itsenäisesti byrokraattisissa tapauksissa, kuten verotuksessa. Joskus yksittäiset ihmiset saattoivat lukea hiljaa kirjeitä tai muuta materiaalia. Yleensä kirjoitettu sana, kuten runot ja historiankirjoitukset kuitenkin luettiin ääneen. Jopa ne, jotka osasivat lukea ja joilla oli varaa kirjoihin, kuuntelivat mieluummin kirjallisuutta ääneen luettuna. Teksteissä viitattuina ”lukijoina” pidettiin kaikkia niitä, joille teksti luettiin ääneen ja jotka sen kuulivat.⁸⁸ Ääneen luettavat kertomukset eroavat pelkästään kirjoitetuiksi tarkoitetuista teksteistä, koska ne on tarkoitettu esitettäväksi sanoin, elein ja katsein. Ne ovat lisäksi olleet helppoja opetella ulkoa.⁸⁹

Aasgaardin mukaan juuri Tuomaan lapsuusevankeliumin teemat, yksinkertainen muoto ja tekstin lyhyys tekevät siitä hyvän materiaalin ääneen lukemista varten. Muita teoriaa puoltavia piirteitä ovat muun muassa rinnakkaisten jaksosten moninaisuus sekä jaksosten hajanaiset tai jaksomaiset henkilöhahmot. Lapsuusevankeliumi voidaan Aasgaardin mukaan jakaa jaksoihin,

---

⁸⁵ Aasgaard 2009, 53–54.

⁸⁶ Uro 2003, 109.

⁸⁷ Aasgaard 2009, 24.

⁸⁸ Shiner 2003, 14–16.

⁸⁹ Aasgaard 2009, 25.

jotka on helppo esittää. Kertomuksen yksityiskohtia on lisäksi helppo muuttaa. Myös tyylliset piirteet puhuvat Aasgaardin mukaan esitettäväksi tarkoitetusta kertomuksesta. Lapsuusevankeliumin versioiden erilaisuudet voivatkin Aasgaardin mukaan johtua juuri eri kertojista ja yleisöistä, jotka ovat ulkomuistista kirjoittaneet kertomuksen ylös. Toisaalta Aasgaard tunnustaa, että erilaisuudet saattavat johtua siitäkin, että lukija on sanellut kertomuksen kirjurille. Kaiken kaikkiaan Aasgaardin mukaan todistusaineisto puhuu vahvasti sen puolesta, että Tuomaan lapsuusevankeliumia on alun perin esitetty yleisölle.⁹⁰

Chartrand-Burken tutkimus keskittyy Tuomaan lapsuusevankeliumin kristologiaan ja Jeesus-lapsen kuvaamiseen. Hänen mielestään Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesus ei gnostilainen pelastaja-hahmo, vaan näkee hänessä samoja piirteitä kuin muissa antiikin sankareissa ja ihmeidentekijöissä sekä heidän lapsuuskuvauksissaan. Lapsuusevankeliumin aihe ei juurikaan poikkea antiikin eikristillisistä lapsuuskertomuksista, joissa jokainen kertomuksessa esitetty lause ja teko on osoitus päähenkilön myöhemmästä suuruudesta.⁹¹ Antiikin elämäkertakirjallisuudessa on kaiken kaikkiaan tavallista, että tärkeiden henkilöiden tulevaisuuden teot voidaan nähdä tai ennustaa jollain tavalla jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus-lapsi kuvataan ihmeidentekijänä ja suurena opettajana, jolloin hänessä voidaan ikään kuin jo nähdä Jumala. Myös Klauckin mukaan Jeesuksen ilkkurisuus ja arvaamattomuus johtuu kulttuurisista oletuksista ja kirjallisista käytännöistä. Ylimielisiä lapsia löytyy pakanamytologiasta sekä saduista, kuten Krishnasta tai Buddhasta intialaisissa legendoissa tai Hermeksestä kreikkalaisessa mytologiassa.⁹²

Antiikin merkkihenkilöiden lapsuuskertomukset eivät yleensä kuitenkaan keskity pieniin lapsiin tai varhaislapsuuteen, vaan pikemminkin lapsuuden loppuvaiheisiin. Ihanteellisina piirteinä pidettiin varhaiskypsyyttä, aikuismaisuutta ja tottelevaisuutta. Arvostetut piirteet tulevat esiin muun muassa lasten hautareliefeissä ja hautakirjoituksissa.⁹³ Myös Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesukseen liitetään esimerkiksi ihanteellisina piirteinä varhaiskypsyyttä ja aikuismaisuus. Lopussa Jeesuksesta kasvaa tottelevainen nuorukainen, jota pidetään tekstissä hyvänä asiana (XVII:5).

---

⁹⁰ Aasgaard 2009, 25–29.

⁹¹ Chartrand-Burke 2001, 7, 305–311.

⁹² Klauck 2003, 77.

⁹³ Chartrand-Burke 2001, 7.

Chartrand-Burken mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin taustalla on antiikin lapsuus, jonka hän kuitenkin näkee varsin synkkänä. Hänen mukaansa antiikissa lapsia arvostettiin vasta tulevina aikuisina ja saman hän näkee myös Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen arvostuksessa. Chartrand-Burke tähdentää, että Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesus on ikään kuin “aikuinen valepuvussa” ja esittää Jeesuksen aikuisten näkökulmasta ideaalina lapsena. Chartrand-Burke sijoittaa Tuomaan lapsuusevankeliumin keskiluokkaiseen kristilliseen yhteiskuntaan, mutta tähdentää, ettei Tuomaan lapsuusevankeliumi Jeesus ei kuvaa oikeaa lasta tai lapsuutta.⁹⁴ Chartrand-Burken käsitys siitä, että lapsuutta ei arvostettu ja ideaali lapsi oli ainoastaan aikuinen lapsen ruumiissa, on osoittautunut vääräksi.

Chartrand-Burken mukaan varhaiskristityt ovat saattaneet viedä Tuomaan lapsuusevankeliumin sanomaa ja opetusta arvioitua pidemmälle. He ovat mahdollisesti asettaneet itsensä Jeesuksen asemaan nuoreksi yhteisöksi, jolla on vaikea “lapsuus” ja joka usein joutuu kohtaamaan “vanhempiaan” eli juutalaisuutta ja pakanakultteja opetukseen ja käytännön elämään liittyvissä konflikteissa. Tuomaan lapsuusevankeliumi ei sinänsä ole juutalaisvastainen, mutta tekstissä olevat juutalaiset on kuvattu kääntymään epäuskostaan. Chartrand-Burken mukaan kääntyvät kyläläiset kuitenkin voisivat olla ketä tahansa ihmisiä ja juutalaisiksi heidät mainitaan ainoastaan sen takia, että kertomuksen tapahtumapaikka on juutalainen Nasaret.⁹⁵

Davis ottaa tutkimuksessaan erilaisen linjan kuin Aasgaard tai Chartrand-Burke. Hän käyttää Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimiseen sosiologista kulttuurimuistin teoriaa (*cultural memory*), jonka mukaan muisti muovautuu eletyissä olosuhteissa ja sosiaalisissa yhteisöissä. Hän ei näe lapsuusevankeliumin Jeesuksen piirteitä poikkeuksellisina eikä usko, että antiikin varhaiskristityt lukijat ovat hätkähtäneet modernien lukijoiden lailla Jeesuksen julmana näyttäytyvää toimintaa. Davisin mukaan Jeesuksen toiminnan leimaaminen poikkeavaksi estää näkemästä Jeesuksen hahmoa ja antiikin lapsuutta siinä valossa, jossa se on alun perin levinnyt, koottu ja kirjoitettu. Davisin mukaan lapsuusevankeliumin toimintaympäristö onkin suhteellisen realistinen ja totuudenmukainen kuvaus antiikin kreikkalaisroomalaisen maailman arjesta. Tutkimuksessaan hän

---

⁹⁴ Chartrand-Burke 2001, 316, 321–361, 363–403.

⁹⁵ Chartrand-Burke 2001, 264.

suhteuttaakin lapsuusevankeliumin kreikkalaisroomalaiseen sosiaaliseen todellisuuteen.⁹⁶

Davisin tutkimus kohdistuu nimenomaan Tuomaan lapsuusevankeliumin vastaanottajiin eli kuulijoihin löytääkseen sen alkuperäisen paikan kreikkalaisroomalaisesta maailmasta. Hän tutkii, millaisena Tuomaan lapsuusevankeliumin kuulijat ovat sen 200-luvulta lähtien kuulleet ja kokeneet eli mitä kirjoittajat ja toimittajat ovat kulttuurisesti tallentaneet, kun he ovat kertoneet Jeesuksen lapsuuden lisäksi myös antiikin lapsuudesta. Hän keskittyy antiikin kreikkalaisroomalaiseen käytännössä elettyyn sosiaaliseen muistiin (*sites of memory, lieux de mémoire*). ”Muistin paikat” ovat objekteja, paikkoja ja käytäntöjä, joita yhteisö käyttää toiminnallisesti tai symbolisesti esittääkseen menneisyyttä uudelleen. Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja, kuulija- ja tulkitsijakunta on tullut monenlaisista sosiaalisista ympäristöistä, jolloin tekstillä on ollut useita muistinpaikkoja. Toisin sanoen eri käytännöistä ja maantieteellisiltä sijainneilta tulevat kirjoittajat ja kuulijat ovat tulkinneet tekstiä oman kulttuurinsa kautta ja avulla. Tuomaan lapsuusevankeliumiin liittäen tämä tarkoittaa sen tutkimista, miten lapsuusevankeliumi on myöhäisantiikissa toiminut muistin paikkana esittämässä ja muistuttamassa Jeesuksen lapsuudesta. Millaisia kulttuurisia muistin paikkoja kuulijoilla on ollut, joiden kautta ja avulla he ovat Tuomaan lapsuusevankeliumin kertomuksia ymmärtäneet? Muistin paikoissa kuulijat käyttivät tietoa eli muistin paikkoja tulkitakseen menneisyyttä nykytuntemuksensa valossa. Esimerkiksi kohdassa II:2–4 Jeesus muovaa savesta lintuja ja herättää ne henkiin. Kuulijoilla on todennäköisesti ollut kirjoituksellisia muistin paikkoja eli he ovat käyttäneet pyhiä kirjoituksia, tässä tapauksessa Genesisistä tulkitakseen tarinaa. Useat nykykuulijalla erikoiselta kuulostavat piirteet Tuomaan lapsuusevankeliumissa ovat Davisin mukaan olleet arkisia, tavallisia ja ymmärrettäviä antiikin kreikkalaisroomalaisten kuulijoiden mielestä.

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on tekstuaalinen muistin paikka, jonka avulla kertomuksen lukijat ja kuulijat ovat yhdistäneet muita sosiaalisia ja aineellisia ”muistin paikkoja” toisiinsa kreikkalaisroomalaisessa maailmassa. ”Muistin paikat” ovat objekteja, paikkoja ja käytäntöjä, joita yhteisö pitää kollektiivisessä muistissaan. Tuomaan lapsuusevankeliumi esittää ”muistin paikkoja” Jeesuksen lapsuudesta, mutta myös muista piirteistä ja ”muistin paikoista”, joita kuulijat ovat kertomuksessa havainneet joko tiedostamatta tai

---

⁹⁶ Davis 2014, 7, 14–16, 42–43, 48–49, 225.

tiedostaen.⁹⁷ Tuomaan lapsuusevankeliumin kertomusten kulttuuriset “muistin paikat” ovat luonnollisella tavalla sulautuneet yhteen kertomusten kanssa, niin että myöhäisantiikin kuulijoille ne ovat olleet helposti saavutettavissa. Tätä tutkimusta silmälläpitäen “muistin paikat” liittyvät erityisesti lapsuuteen ja koulunkäyntiin. Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumiin sisältyy se, mitä antiikin kuulijat pitivät tyypillisenä lapsuutena, käytäntöinä ja koulunkäyntinä.⁹⁸

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin lopulliseen muotoonsa olleita kokoajia on ollut useampia, joten kaikki ovat tuoneet oman panoksensa omista lähtökohdistaan tekstiin. He ovat luoneet tekstin kasvatus- ja koulutusmaailma eläessään itse omassa ajallisessa ja kulttuurisessa paikassaan, mutta tietoisesti sijoittaneet tekstin toiseen aikaan. Tuomaan lapsuusevankeliumilla on saattanut olla Jeesuksen lapsuusvaiheiden lisäksi pedagoginen tarkoitus opettaa aikansa lapsille esimerkiksi kasvatuksesta tai käyttäytymisestä sekä uskonnollinen tarkoitus esimerkiksi opettaakseen kristillistä näkemystä. Tekstin tarkoituksena on luultavasti ollut myös kuvata erikoisen yksilön lapsuus- ja nuoruusvuosia, joista evankeliumit tai muu kristillinen kirjallisuus ei juurikaan kertonut.⁹⁹

Kuulijat ottivat kertomukset vastaan Davisin mukaan kahdella tapaa. Toisaalta teologisesti, jolloin kertomusten sanomaa voitiin käyttää Jeesus-kuvan ja kristillisyyden pohdintaan ja perusteluun. Toisaalta kuulijat pitivät kertomuksia realistisina ja tunnistettavina kohtauksia antiikin kreikkalaisroomalaisen maailman arkipäivästä. Davisin mukaan jo Irenaeus ja Apostolisten kirjeiden kirjoittaja pitivät lapsuuskertomusten ympäristön, käytäntöjen, koulumaailman ja lapsuuden kuvausta totuudenmukaisena ja tyypillisenä. Toisaalta kuulijat näkivät Jeesuksen poikkeuksellisenä, jumalallisena lapsena, mutta toisaalta tavallisena ja tyypillisenä lapsena.¹⁰⁰

Sen sijaan Burken mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on esimerkki antiikin elämäkerrasta, joissa lapset nähtiin tulevina aikuisina. Tästä kertovat Burken mukaan nuoren Jeesuksen aikuismainen käytös ja puheet. Burke on jopa tuonut esille ajatuksen, jonka mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on saattanut toimia pedagogisena tuotteena lapsille.¹⁰¹ Cribioren mukaan antiikin aikana lapset nähtiin pieninä aikuisina, jonka vuoksi myös lapsille tarkoitettut tekstit ovat

---

⁹⁷ Davis 2014, 14, 29, 42–43, 48–50, 62, 65, 71.

⁹⁸ Davis 2014, 49.

⁹⁹ Davis 2014, 40–43.

¹⁰⁰ Davis 2014, 40–43, 51.

¹⁰¹ Burke 2013, 49–50.

muutamia poikkeuksia lukuunottamatta muodoltaan, sisällöltään sekä opetukseltaan samanlaisia kuin aikuisille tarkoitettut tekstit.¹⁰²

3. Case study: Kasvatus ja koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan

Tässä analyysi-osiossa tarkastelen temaattisesti Tuomaan lapsuusevankeliumia. Poimin kertomuksesta kasvatukseen ja koulutukseen liittyviä aiheita, piirteitä ja yksityiskohtia. Sivuutan itse lapsuusevankeliumin tarinana, ja keskityn löytämään siitä kasvatuksen ja koulutuksen teemoja. Kiinnitän huomiota suuriin kasvatuksen ja koulutuksen teemoihin, mutta myös pieniin yksityiskohtiin, jotka ikään kuin tulevat esille rivien välistä. Valitsen tämän tutkimuksen kannalta oleellisia lapsuusevankeliumista esille tulevia piirteitä ja tarkastelen niitä antiikin kulttuuri- ja sosiaalishistorian avulla. Tarkastelen esille tulevia kasvatuksen ja koulutuksen teemoja, ja arvioin missä määrin ne kuvaavat myöhäisantiikin arkisia käytäntöjä. Osa teemoista on todennäköisesti tahallisesti valittuja ja kerrottuja, mutta osa tahtomattaan. Sekä tahallisesti että tahtomatta kerrotut kasvatuksen ja koulutuksen teema kertovat jotain myöhäisantiikin kreikankielisestä kasvatuksesta ja koulutuksesta. Käyn läpi Tuomaan lapsuusevankeliumia tarkasti ja nostan sieltä esiin oleellisia kohtia. Otan lisäksi mukaan oleellisia antiikin kulttuuri- ja sosiaalishistorian löydöksiä ja pohdin, missä määrin kyseiset piirteet kertovat antiikin todellisesta kasvatus- ja koulutusmaailmasta.

Analyyssissä täytyy ottaa myös huomioon, että piirteet saattavat olla ideologisia kuvauksia tai niiden takana saattaa olla kristologinen tai kerronnallinen motiivi. Vaikka Tuomaan lapsuusevankeliumi ei kerro reaalityodellisuudesta, saattavat sen yksityiskohdat kasvatuksesta ja koulutuksesta paljastaa jotain myöhäisantiikin arkisesta todellisuudesta. Lisäksi on otettava huomioon, että Tuomaan lapsuusevankeliumi on todennäköisesti syntynyt eliitin parissa ja näin ollen kuvaa 150–300-lukujen hellenistisen eliitin näkökulmaa kasvatukseen ja koulutukseen. Tutkimuksessa täytyy myös ottaa huomioon, että näkökulma ja termit ovat usein moderneja, vaikka lähteet ovat peräisin antiikin ajalta. Luonnollisesti Tuomaan lapsuusevankeliumin tarkastelu tapahtuu jossain määrin modernin kasvatustieteen näkökulmasta käsin.

---

¹⁰² Cribiore 2005, 178.

3.1. Kasvatus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan

Tässä luvussa esittelen, tarkastelen ja analysoin Tuomaan lapsuusevankeliumista esille nousevia erityisesti kasvatukseen ja lapsuuteen liittyviä teemoja.

3.1.1. Lasten arvostus

Historiantutkimus maalaa ajoittain antiikin lasten arjesta ja elämästä lohduttoman pimeän kuvan. Tutkijoiden välillä on kuitenkin erimielisyyttä siitä, arvostettiiniko lapsia ja lapsuutta sinällään vai ainoastaan perheen tulevaisuuden takaajina, tulevana aikuisina, kansalaisina tai yhteiskunnan jäseninä. Tässä kappaleessa esittelen Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtia, joissa vanhempien arvostus lapsiaan, muita kylän lapsia tai lapsuutta kohtaan tulee jollain tapaa esille. Esille nousevissa kohdissa lapsia arvostetaan joko sinällään, tulevana yhteiskunnan jäseninä tai poikkeuksellisten piirteidensä takia.

Ylipäätään lasten arvostuksesta kertovat lapsuuteen keskittyvät kertomukset, kuten Tuomaan lapsuusevankeliumi. Vaikka lapsuusevankeliumin motiivi onkin todennäköisesti ollut kristologinen ja tarkoituksena on ollut kertoa Jeesuksen lapsuudesta¹⁰³, juuri lapsuus Jeesuksen elämänvaiheena kiinnosti niin paljon, että juuri siihen keskityttiin. Lapsuusevankeliumiin sisältyy paljon yksityiskohtia myöhäisantiikin lasten elämästä, joten ainakin jossain määrin kirjoittajat ja kokoajat ovat kiinnittäneet huomiota lapsuuteen. Lapsuudesta, kasvatuksesta ja koulutuksesta osin tahattomastikin kertovat piirteet saattavat kummuta kirjoittajien ja kokoajien omasta lapsuudesta, mutta myös lasten elämästä, jota he arjessa näkivät. Voidaankin olettaa, että lapset ovat olleet näkyvissä yhteiskunnassa ja jossain määrin arvostettuja.

Jeesuksen ikä mainitaan Tuomaan lapsuusevankeliumissa yllättävän tarkasti. Kohdissa II:1 ja VI:5 Jeesus on 5-vuotias, X:1 7-vuotias, XII:1 8-vuotias ja XVII:1 12-vuotias. Iän mainitsemisen ja korostuksen tarkoituksena on saattanut ollut alleviivata Jeesuksen poikkeuksellisuutta jo nuorena. Useissa kohdissa lisäksi Jeesuksen nuoruutta ja poikkeuksellisia kykyjä, puheita ja viisautta hämmästellään (VI:5¹⁰⁴, VII:2–4¹⁰⁵, XIV:3¹⁰⁶, XVII:4¹⁰⁷). Kohdassa II:3–5

---

¹⁰³ Katso kappale 2.5. Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimus.

¹⁰⁴ Juutalaiset ihmettelevät, miten 5-vuotias lapsi puhuu paremmin kuin kukaan aikaisemmin, lainopettaja tai fariseus.

¹⁰⁵ Jeesus opettaa Sakkeus-opettajalle kirjaimia, josta opettaja hämmästyttää ja nolostuu, koska pieni lapsi opettaakin häntä ja oppilaasta onkin tullut opettaja. Opettaja pyytää viemään lapsen pois, sillä tämä ei ole maan päältä lähtöisin ja ihmettelee, millainen äiti on tällaisen lapsen voinut saada ja kasvattaa. Sakkeus sanoo, että Jeesus-lapsen täytyy on jumala tai enkeli.

fariseus näkee, kun 5-vuotias Jeesus tekee ihmeteon, ihmettelee ja kertoo tästä ystävilleen¹⁰⁸. VI:1 väkijoukko ihmettelee, miten Jeesus-lapsen (τὸ παιδίον) sanat voivat toteutua, kun Jeesukseen törmännyt poika kuolee¹⁰⁹. VI:1–7 Sakkeus-opettaja on ihmeissään, kun hän kuuntelee Jeesuksen sanoja isälleen¹¹⁰. Joosef ihmettelee, kuka Jeesusta (τὸ παιδίον) voisi hallita ja opettaa. Juutalaiset kuuntelevat Jeesuksen puhetta ja ihmettelevät 5-vuotiaan sanoja¹¹¹. Ihmiset jäävät sanattomiksi, kun kuulevat Jeesuksen puhetta¹¹². Kohdassa VII:1–4 Sakkeus-opettaja hämmästelee, miten Jeesus opettaa kirjaimia¹¹³, pyytää viemään lapsen (τὸ παιδίον) pois luotaan, koska lapsi (τὸ παιδίον) on ihmeellinen¹¹⁴. Hän on häpeissään, koska pieni lapsi (παιδίου πάνυ μικροῦ) päihitti hänet ja toimikin hänen opettajanaan¹¹⁵. Hän pohtii, onko poika (τὸ παιδίον) jumala tai enkeli¹¹⁶. Kohdassa IX:4 ihmiset ihmettelevät, kun Jeesus herättää henkiin katolta tippuneen pojan. Lapsen vanhemmat ylistävät Jumalaa ja Jeesus-lastaa (τὸ παιδίον Ἰησοῦν)¹¹⁷. Edellä mainituissa kohdissa ihmiset eivät näytä arvostavan lapsia sinällään, vaan vasta jos lapsi osoittaa lapsille poikkeuksellisia tai jumalallisia kykyjä. Esimerkiksi kohdassa IV:2 lapsen täytyy olla tietynlainen, eikä tappaa toisia lapsia, jotta voi asua muiden kanssa samassa kylässä. Toisaalta voidaan pohtia, missä määrin Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset juuri Jeesus-lapsen arvostamisesta ilmentävät uskonnollista motiivia esittää Jeesuksen jumalallisuutta tai sankaritarinoille tyypillistä motiivia erottaa sankari muista kuolevaisista.

¹⁰⁶ Opettaja ihmettelee Jeesuksen armoa ja viisautta, vaikka tämän tuli olla oppilas.

¹⁰⁷ Kirjanoppineet ja fariseukset ylistävät Mariaa tämän poikkeuksellisesta lapsesta.

¹⁰⁸ Ἰδὼν δὲ ὁ φαρισαῖος ἐθαύμασεν καὶ ἀπήγγειλεν πάλιν τοῖς φίλοις αὐτοῦ.

¹⁰⁹ καὶ εὐθὺς ὁ λαὸς ἐβόησαν ἰδόντες ὅτι ἀπέθανεν. καὶ εἶπαν· πόθεν τὸ παιδίον τοῦτο ἐγεννήθη ὅτι τὸ ῥῆμα αὐτοῦ ἔργον ἐστίν;

¹¹⁰ Καθηγητῆς δέ, οὗ τὸ ὄνομα Ζακχαῖος, ἐστὼς ἀκούσας τοῦ Ἰησοῦ ταῦτα λέγοντος πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰωσήφ ἐθαύμασεν σφόδρα.

¹¹¹ Ἀνεβόησαν δὲ Ἰουδαῖοι μέγα καὶ εἶπαν αὐτῷ· ὦ καινοῦ καὶ παράδοξου θαύματος. τάχα πενταετὶς ἦν τὸ παιδίον, καὶ ὦ ποῖα φθέγγεται ῥήματα· τοιούτους λόγους οὐδέποτε οἶδαμεν, οὐδένοσ εἰρηκότος, οὐδὲ νομοδιδασκάλου, οὐδὲ φαρισαίου τινὸς ὡς τοῦ παιδίου τούτου.

¹¹² Ἀκούσαντες δὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐφιμώθησαν, λαλήσαι μηκέτι δυναθέντες πρὸς αὐτόν.

¹¹³ Ἀκούσας δὲ ὁ καθηγητῆς τὴν τοιαύτην προσηγορίαν, τοὺς τοιούτους κανόνας τοῦ πρώτου γράμματος, εἰρηκότος τοῦ Ἰησοῦ, ἠπορήθη ἐπὶ τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν καὶ ἀπολογίαν αὐτοῦ.

¹¹⁴ Τὸ παιδίον τοῦτο ἄρον ἀπ' ἐμοῦ, ἀδελφέ. οὐ γὰρ φέρω <τὸ αὐστηρὸν> τοῦ βλέμματος αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν τρανὸν τὸν λόγον αὐτοῦ. ἀπλῶς τὸ παιδίον τοῦτο γηγενὴς οὐκ ἐστίν καὶ τοῦτο δύναται καὶ τὸ πῦρ δαμάσαι. τάχα τοῦτο τὸ παιδίον πρὸ τῆς κοσμοποιᾶς ἦν. ποία γαστήρ τοῦτο ἐγέννησε ἢ ποία μήτρα ἐξέθρεψεν, ἐγὼ ἀγνωῶ. οἴμοι, ἀδελφέ, ἐξηγεῖ με, οὐ παρακολουθῶ τῇ διανοίᾳ μου. ἠπάτησα ἐμαυτόν, ὁ τρισάθλιος ἐγὼ· ἠγούμην ἔχειν μαθητὴν, καὶ εὐρέθην ἔχων διδάσκαλον.

¹¹⁵ Ἐνθυμοῦμαι, φίλοι, τὴν αἰσχύνην μου ὅτι γέρων ὑπάρχω καὶ ὑπὸ παιδίου νενίκημαι. οὐ δύναμαι γὰρ, οὐκ ἐστὶ ὄραθῆναι εἰς ὅσιν πάντων μάλιστα τῶν ἰδόντων ὅτι ἐνίκηθην ὑπὸ παιδίου πάνυ μικροῦ.

¹¹⁶ τοῦτο γὰρ τὸ παιδίον τί ποτε μέγα ἐστίν, ἢ θεός, ἢ ἄγγελος, ἢ τί εἶπω οὐκ οἶδα.

¹¹⁷ καὶ ἰδόντες ἐθαύμασαν. καὶ οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ προσεκύνησαν τὸ παιδίον Ἰησοῦν.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa lapset leikkivät yhdessä muiden lasten kanssa (II:1–3, IX:1)¹¹⁸ ja viettävät muutenkin aikaa muiden lasten kanssa, esimerkiksi koulussa (VI:2) ja kylän ympäristössä (III:1, IV:1) aikuisten valvonnassa. Lapset ovat vanhempiensa mukana oppimassa heidän työssään tai tekemässä pieniä askareita ilman vanhempiaan (X:1–2¹¹⁹, XI:1–2¹²⁰, XII:1–2¹²¹, XV:1–2¹²², XVI:1¹²³). Aikuiset puhuttelevat omia lapsiaan ja muita kylän lapsia (II:4¹²⁴, V:1¹²⁵, VI:7¹²⁶, IX:2¹²⁷, XIII¹²⁸, XVII:3¹²⁹). Usein he kuitenkin osoittavat puheensa väkijoukolle (IV:1, VI:5, VII:1, 3, XVI:3). Toisaalta tämä voi olla kertomuksen tehokeino, jossa Jeesuksen poikkeuksellisuutta korostetaan. Kaiken kaikkiaan lapsuusevankeliumin lapsilla vaikuttaa olevan oma arvostettu paikkansa kylän elämässä. Muutamissa Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdissa lasta, tässä tapauksessa Jeesusta kasvatetaan yhteiskuntaa tai kylän elämää varten (IV:2¹³⁰, VI:2¹³¹). Hänen täytyi oppia olemaan kunnolla tai hän ei olisi voinut elää kylässä.

Aiempi tutkimus on painottanut, että antiikin roomalaisessa ajattelussa lapsi nähtiin muodottomana olentona (*tabula rasa*), joka täytyi muokata ruumiillisesti sekä sosialisointia ja koulutuksen avulla aikuiselämää varten. Lapset nähtiin ”villeinä”, joista tuli tehdä sivistyneitä kansalaisia. Lasten ajateltiin olevan aikuisten ohjauksen tarpeessa ja vallan alla. Lapset olivat eräänlainen vakuutus tulevaisuutta varten. He huolehtivat vanhemmistaan näiden vanhennuttua ja hautauksesta heidän kuoltuaan sekä jatkoivat sukua ja sen nimeä.¹³² Antiikin lähteissä avioliiton tarkoituksena nähtiin nimenomaan lasten saaminen ja oikeanlaisen sukulinjan säilyminen. Tässä mielessä lasten arvostus perustui tulevaisuuden turvana ja perheen jatkajina olemiseen.¹³³ Alemmissa yhteiskuntaluokissa lapset toimivat myös perheen apuna työvoimana. Eliitin

---

¹¹⁸ Tästä lisää kappaleessa 3.1.4. Lasten leikit ja ikätoverien seura.

¹¹⁹ Jeesuksen äiti lähettää 7-vuotiaan Jeesuksen hakemaan vettä kaivolta.

¹²⁰ Jeesus auttaa isäänsä kylvöissä.

¹²¹ Jeesus auttaa isäänsä tämän ammatissa puutoissa.

¹²² Jeesus on Jaakobin mukana metsässä hakemassa polttopuita.

¹²³ Nuori mies on hakkaamassa puita.

¹²⁴ Joosef nuhtelee Jeesusta, miksi hän muovaa savea sapattina.

¹²⁵ Joosef puhuttelee Jeesusta nuhdellakseen tätä.

¹²⁶ Ihmiset jäävät sanattomiksi, eikä kukaan voi enää vastata Jeesukselle.

¹²⁷ Katolta tippuneen lapsen vanhemmat tulevat syyttämään Jeesusta suoraan.

¹²⁸ Opettaja kommentaa Jeesusta luettelemaan aakkosia.

¹²⁹ Maria nuhtelee Jeesusta, koska hän on aiheuttanut vanhemmilleen huolta katoamisellaan.

¹³⁰ Jeesus ei voi elää kylässä, sillä hän aiheuttaa muiden lasten kuolemia. Hänen täytyy oppia ylistämään eikä kiroamaan.

¹³¹ Opettaja haluaa opettaa Jeesusta rakastamaan ikätovereitaan sekä kunnioittamaan vanhempiaan ja muita kyläläisiä.

¹³² Chartrand-Burke 2001, 327, 329; Harlow & Lawrence 2002, 52; Francis 2006, 25.

¹³³ Chartrand-Burke 2001, 327, 329–330.

keskuudessa lapset jatkoivat rukousten lausumista ja esi-isien kunnioittamista. Lapset säilyttivät vanhempien nimen, omaisuuden ja muistot. Lapset edustivat myös identiteetin kannalta tärkeää jatkuvuutta.¹³⁴ Ajanlaskun ensimmäisillä vuosisadoilla lasten asema sekä vanhempien ja lasten suhde alkoi kuitenkin muuttua. Lapset alkoivat esiintyä keisarillisessa taiteessa, kolikoissa ja hautareliefeissä, mikä ei kuitenkaan välttämättä vastaa lasten kohtelua ja arvostusta tosielämässä.¹³⁵

Lasten arvostuksesta kertoo myös vanhempien suhtautuminen lastensa menetykseen. Tuomaan lapsuusevankeliumissa kerrotaan kaiken kaikkiaan viiden lapsen kuolemasta, vanhempien surusta ja suhtautumisesta lapsensa kuolemaan sekä murheesta, jonka Jeesus-lapsi aiheuttaa omille vanhemmilleen, kun hän katoaa. Kohdassa III:2–3 Jeesus kiroaa ylipappi Annaan pojan, niin että tämä kuolee (ξηραίνω) ja IV:1 häneen törmänneen pojan, joka niin ikään kuolee (ἀποθνήσκω). Ylipappi Annaan pojan kuolemaan ei reagoida millään tavalla, vaan kohtaus päättyy välittömästi. Jeesukseen törmänneen pojan kuolema saa väkijoukon sen sijaan ihmettelemään, miten Jeesuksen sanat todella toteutuvat¹³⁶, eikä niinkään kauhistumaan tai suremaan lapsen kuolemaa. Sen sijaan seuraavassa kohtauksessa IV:2 lapsensa kuoleman nähdessään vanhemmat syyttävät Joosefia, ettei Jeesus voi elää kylässä muiden kanssa. He kehottavat Joosefia opettamaan Jeesusta siunaamaan eikä kiroamaan ja mainitsevat, että heiltä on viety lapsi (τὸ γὰρ παιδίον ἡμῶν ἐστερήθημεν). Kohdassa V:1 Joosef nuhtelee Jeesusta sanoen, että muut kärsivät ja vihaavat heitä (πάσχουσιν αὐτοὶ καὶ μισοῦσιν ἡμᾶς). Kohdassa IX:1–4 Jeesus on muiden lasten kanssa katolla leikkimässä, kun Zenoniminen lapsi tippuu ja kuolee (ἐν δὲ τῶν παιδίων πεσὼν ἀπέθανεν). Nähdessään tämän muut lapset lähtevät omiin koteihinsa, mutta kuolleen lapsen vanhemmat tulevat syyttämään Jeesusta, että hän on tiputtanut pojan¹³⁷. Vanhemmat huutavat ja raivoavat (ἐμμαιομένων καὶ κραζόντων), mutta herätettyään Zenon ja varmistettuaan tältä, että hän ei tiputtanut poikaa katolta, vanhemmat ovat ihmeissään, ylistävät Jumalaa ja palvovat Jeesusta¹³⁸. Neljäs oletettava lapsi, joka Tuomaan lapsuusevankeliumissa on kuolemaisillaan (κατατεινομένου δὲ αὐτοῦ

¹³⁴ Vuolanto 2011, 440.

¹³⁵ Chartrand-Burke 2001, 322–323.

¹³⁶ καὶ εὐθὺς ὁ λαὸς ἐβόησαν ἰδόντες ὅτι ἀπέθανεν. καὶ εἶπαν· πόθεν τὸ παιδίον τοῦτο ἐγεννήθη ὅτι τὸ ῥῆμα αὐτοῦ ἐργον ἐστίν;

¹³⁷ Καὶ ἐλθόντες οἱ γονεῖς τοῦ τεκθνηκότος παιδίου ἐνεκάλουν τῷ Ἰησοῦ λέγοντες. σὺ κατέβαλες τὸ παιδίον ἡμῶν.

¹³⁸ καὶ ἰδόντες ἐθαύμασαν, οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ προσεκύνησαν τὸ παιδίον Ἰησοῦν.

καὶ ἀπολλυμένον) on Jeesuksen kanssa metsässä puita keräävä Jaakob. Käärme puree Jaakobia käteen, mutta Jeesus parantaa käärmeenpureman ja Jaakobin (XV:1–2). Kohtaus päättyy välittömästi, eikä Jaakobin tapaturmaan kerrota reaktioita. Kohdassa XVI:1–3 nuori mies on pilkkomassa puita, kun hän osuu kirveellä jalkaansa ja kuolee verenhukkaan (ἔξαιμος γενόμενος ἀπέθνησκειν). Väkijoukko reagoi tapahtuneeseen (θορόβου γεναμένου) ja on ihmeissään, kun Jeesus on pelastanut niin monta kuolemasta (Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασσαν καὶ εἶπαν· πολλὰς γὰρ ψυχὰς ἔσωσεν ἐκ θανάτου). Kohdassa XVII:1–3 Jeesus on perheensä kanssa matkalla pääsiäisjuhille, kun hän katoaa vanhemmiltaan. He etsivät tätä ja löytävät vasta kolmen päivän kuluttua. Maria nuhtelee Jeesusta huolesta ja surusta, jota hän katoamisellaan vanhemmilleen aiheutti (τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν; ἰδοὺ ὀδυνώμενοι λυπούμενοι ἐζητοῦμέν σε).

Tuomaan lapsuusevankeliumissa lapset ovat vastasyntyneitä ja sylivauvoja vanhempia (τὸ παιδίον, τὸ τέκνον) ja vanhemmat selvästi surevat heitä ja ovat heistä huolissaan. Tuomaan lapsuusevankeliumin kuolleet lapset, nuoret ja aikuiset kuolevat joko Jeesus-lapsen kiroamina (III:2–3, IV:1, XIII:2) tai tapaturmaisesti katolta tippuessaan (IX:1–3), käärmeen puremaan (XV:2) tai kirveen iskuun (XVI:1). Tapaturman ja kuoleman sattuesssa kukaan paikalla olijoista ei lähde hakemaan apua, vaan esimerkiksi kuolleen lapsen vanhemmat syyttävät Jeesusta lastensa kiroamisesta kuoliaaksi (IV:2). Ihmiset ihmettelevät, miten Jeesus voi sanallaan kirota muita ja ovat peloissaan hänen voimastaan (IV:1, V:1¹³⁹, VIII:2¹⁴⁰, XIII:3¹⁴¹). Tapaturmaisissa kuolemissa Jeesus saapuu paikalle ja herättää kuolleet henkiin (IX:3, XV:2, XVI:2). Samoin kuin hän tekee aikaisemmin kiroamilleen (VIII:2). Jeesuksen ihmetekojen jälkeen ovat ihmiset ovat ihmeissään ja ylistävät häntä (IX:4, XVI:3). Ihmiset eivät ole kuitenkaan niinkään ihmeissään siitä, että joku sanallaan kiroaa ihmisen kuoliaaksi, vaan siitä että se on juuri Jeesus-lapsi. Myöskään kuolleiden herättämistä henkiin tai sokeille näkönsä antamista ei pidetä kertomuksissa mahdottomana, vaan suurena ihmeenä, jonka jälkeen ylistetään Jumalaa tai ihmeen tekijää eli Jeesus-lastaa. Jeesuksen kiroamis- ja parantamiskyky liittyy todennäköisesti kirjalliseen kerrontaan, jossa painotetaan hänen jumalallisuuttaan.

---

¹³⁹ Jeesuksen syyttäjät sokeutuvat.

¹⁴⁰ Kukaan ei uskalla enää suuttuttaa Jeesusta.

¹⁴¹ Joosef kieltää päästävästä Jeesusta pois kotoa, jottei joku suutu hänelle ja kuole.

Myös muissa antiikin lähteissä¹⁴² vanhempien suhtautuminen lasten kuolemaan on nähty merkinä lasten arvostuksesta. Harlow:n & Lawrencen mukaan esimerkiksi Roomassa raskauteen, synnytykseen ja lapsuuteen liittyvät rituaalit ja traditiot kertovat siitä, että lapsia arvostettiin¹⁴³ ja korkeasta lapsikuolleisuudesta oltiin huolissaan.¹⁴⁴ Myös Rawsonin mukaan muun muassa syntymärituaalit, lasten asema lainsäädännössä, leikit ja tarinat, roolit julkisissa tilaisuuksissa sekä lasten sureminen heidän kuollessaan kertovat siitä, että lapsia arvostettiin.¹⁴⁵ Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan roomalaisissa lähteissä vanhemmat tuovat esille hellyyttä lapsiaan kohtaan erityisesti heidän kuoltuaan, esimerkiksi piirtokirjoituksissa.¹⁴⁶

Lasten ja vanhempien suhdetta tutkittaessa haasteeksi muodostuu jälleen lähteiden ideologiset motiivit.¹⁴⁷ Ovatko Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset vanhempien surusta lastensa menetyksestä ideologisia kuvauksia? Kuvausten motiivina on pikemminkin toimia näyttämönä Jeesuksen ihmetoille ja ihmisten ihmettelylelle. Lasten kuolemat on Tuomaan lapsuusevankeliumissa ikään kuin valjastettu toimittamaan kertomuksen motiivia eli kertomaan Jeesuksen poikkeuksellisuudesta. Lasten kuolemat Tuomaan lapsuusevankeliumissa on kerronnallinen ja kristologinen piirre, jossa vanhempien reaktiot ainoastaan palvelevat kertomuksen motiivia. Toisaalta jotain ne antiikin maailmasta ja vanhempien toiminnasta kertovat, koska ne on otettu pieniksi yksityiskohdiksi Tuomaan lapsuusevankeliumiin. Muutamissa kohtauksissa reaktioita lasten menetykseen voidaan nähdä. Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdat vanhempien reaktioista lasten kuolemiin ja loukkaantumisiin ovat vastakkaisia sille, mitä aiempi lapsuustutkimus on arvellut lasten ja vanhempien suhteen etäisyydestä.¹⁴⁸

Myöskään aiemman tutkimuksen mukaista negatiivista kuvaa lapsista tai lapsuudesta Tuomaan lapsuusevankeliumi ei esitä. Jeesus nähdään kasvatuksen ja koulutuksen tarpeessa olevana, mutta tällaisena lapsenakin häntä ja muita Tuomaan lapsuusevankeliumin lapsia arvostetaan. Tuomaan lapsuusevankeliumin vanhemmat näyttävät arvostavan lapsiaan muutenkin kuin tulevana aikuisina.

---

¹⁴² Esimerkiksi Plutarkhoksen (noin 45–125) *Consolatio ad uxorem* 6, Senecan (noin 4 eKr.–65 jKr.) *Epistulae morales ad Lucilium* 99 sekä Ovidiuksen (noin 43 eKr.–17/18 jKr.) *Metamorphoses* 9, 669–681. Uudessa testamentissa muun muassa Matt. 9:18–19, Luuk. 8:41–56, Mark. 5:22–43.

¹⁴³ Harlow & Lawrence 2002, 38, 40.

¹⁴⁴ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 43, 59.

¹⁴⁵ Rawson 2003, 1–2.

¹⁴⁶ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 68.

¹⁴⁷ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 61.

¹⁴⁸ Katso kappale 3.1.2. Lasten ja vanhempien vuorovaikutus.

Useissa kohdissa Jeesusta arvostetaan merkittävästi kuitenkin vasta, kun hän osoittaa aikuismaisia tai jumalallisia piirteitä. Toisaalta tässä motiivina on todennäköisesti esittää Jeesus tietyssä valossa.

Tuomaan lapsuusevankeliumin lasten arvostukseen liittyvät kohdat voidaan kaiken kaikkiaan jakaa niihin, joissa lapsia arvostetaan lapsina ja niihin, joissa lapsia arvostetaan, vasta tiettyjä piirteitä, tekoja tai kykyjä esittäessään. Useissa kohdissa, joissa Jeesuksen arvostus näyttää pohjautuvan hänen poikkeuksellisuuteensa, kyseessä on luultavasti kerronnallinen ja kristologinen motiivi. Esimerkiksi Jeesuksen ikää ja toimintaa korostettaessa kohtaukset näyttävät ilmentävän, kuinka Jeesus teki ihmetekoja tai puhui iälleen poikkeuksellisella tai jumalallisella viisaudella jo varhain. Pelkästään Jeesuksen poikkeuksellisuuden ja iän korostavat kohdat huomioon ottaen, kohdat voisivat alleviivata sitä, kuinka tämä lapsi on muita arvostetumpi. Jos kuitenkin otetaan huomioon kohdat, jotka kertovat mahdollisesti tahattomasti ja rivien välistä vanhempien ja lasten välisestä suhteesta, tunteista ja arvostuksesta, lapsia arvostettiin myöhäisantiikissa muutenkin kuin tulevana aikuisina. Lasten arvostuksesta kertovat myös lapsuusevankeliumin kertomuksen keskittyminen nimenomaan lapsuuteen sekä reaktiot lasten menetyksistä. Tässä mielessä oma tutkimustulokseni seuraa antiikin nykytutkijoiden näkemystä, että lapsia arvostettiin myös sinällään.

3.1.2. Lasten ja vanhempien vuorovaikutus

Tuomaan lapsuusevankeliumissa on useita kohtia, joissa vanhemmat ovat vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Vuorovaikutustilanteet tapahtuvat joko Jeesuksen ja hänen vanhempiensa kesken tai muiden kylän lasten ja heidän vanhempiensa kesken. Muista aikuisten kyläläisten ja lasten välisistä vuorovaikutustilanteista kirjoitan lisää luvussa 3.1.3. Koti ja naapurusto kasvattajina ja sosiaalistamisen paikkoina. Varsinaista lasten arvostamista käsittelen kappaleessa 3.1.1. Lasten arvostus.

Jeesuksen vanhemmat ovat useissa kohtauksissa huolissaan pojastaan. Kolmessa kohtauksessa he ovat huolissaan Jeesuksen hyvinvoinnista. Kohdassa X:2 Maria pelkää, että muut parhaavat Jeesusta. XVII:1–2 Jeesuksen vanhemmat huolestuvat, kun eivät löydä Jeesusta muiden joukosta palatessaan Jerusalemissa ja lähtevät etsimään häntä. XVII:3 Löydettyään Jeesuksen Maria kysyy, miksi tämä katosi ja näin huolestutti vanhempansa. Vanhemmat ovat lisäksi huolissaan Jeesuksen kurittomuudesta ja pahoista teoista. Kohdassa II:2–4 juutalainen

valittaa Joosefille Jeesuksen rikkoneen sapattia, jolloin hän nuhtelee Jeesusta sanallisesti. V:1 Joosef nuhtelee jälleen Jeesusta ja sanoo muiden kärsivän ja vihaavan heitä, kun Jeesus on kironnut erään kylän lapsista kuoliaaksi. Vanhemmat ovat huolissaan myös Jeesuksen oppimisesta. Kohdassa XIII:1 Joosef ei halua, että Jeesus jää lukutaidottomaksi ja XIV:3 hän menee Jeesuksen luo kouluun, koska pelkää opettajan puolesta. Jeesus vastaa vanhemmilleen nuhteluun kristologisella puheella (V:1, 3) tai sivuuttaen sen (II:4). Jeesus on lisäksi läsnä ja puuttuu keskusteluun, kun Sakkeus-opettaja ja Joosef keskustelevat Jeesuksen koulunkäynnistä ja hänen hallitsemisensa vaikeudesta (VI:2–4).

Jeesuksen vanhemmat tuntevat lapsensa ja hänen luoteenpiirteensä, sillä kohdassa XIII:1 Joosef näkee, että Jeesus on ajattelevainen ja järkevä. Vanhemmat viettävät Jeesuksen kanssa aikaa. Kohdassa IV:1 Jeesus kulkee kylän poikki isänsä kanssa, VI:8 Joosef vie Jeesuksen kädestä pitäen kouluun ja XVII:1–2 Jeesus on vanhempiensa mukana Jerusalemin pääsiäisjuhlilla. Vanhemmat myös keskustelevat tämän kanssa, kun Maria kysyy, miksi Jeesus katosi vanhemmiltaan (XVII:3). Jeesus auttaa äitiään kotitöissä (X:1) sekä isäänsä kylvössä (XI:1) ja puutöissä (XII:1–2). Lisäksi Jeesuksen molemmat vanhemmat osoittavat tälle hellyyttä. Kohdassa X:2 Maria suutelee poikaansa, kun tämä tuo viitassaan kaivolta vettä, ja pyytää Jumalaa siunaamaan tätä. Kohdassa XII:2 Joosef suutelee Jeesusta, kun tämä on auttanut häntä puutöissä, ja kiittää Jumalaa pojastaan. Kahdessa kohtauksessa Maria lisäksi ajattelee poikaansa lämmöllä (XVII:5, X:2). Lapsuusevankeliumissa mainitaan hyvänä asiana, että Jerusalemin pääsiäisjuhlilta palatessaan Jeesus seurasi äitiään ja oli kuuliainen vanhemmilleen (XVII:5).

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus auttaa vanhempiaan tai muita lapsia lisäksi askareissa (X:1–2, XI:1–2, XII:1–2, XV:1–2). Kahdessa kohtaa Joosef ottaa Jeesuksen mukaan työhönsä. Kohdassa XI:1–2 Jeesus auttaa Joosefia kylvössä ja XII:1–2 puutöissä. Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan antiikin aikana oli yleistä ottaa lapset mukaan vanhempien töihin.¹⁴⁹ Jeesus on kristillisessä perinteessä totuttu pitämään Joosefin tavoin puuseppänä tai rakennusmiehenä¹⁵⁰. Jeesus saattoi olla isänsä mukana tekemässä askareita tai hän opetteli isältään taitoja periytyvään ammattiin. On myös todennäköistä, että

---

¹⁴⁹ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 118–119.

¹⁵⁰ Matt.13:55 ”Eikö hän ole se rakennusmiehen poika?”

perinne Jeesuksesta puuseppänä on vaikuttanut Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittajiin ja kokoajiin niin paljon, että piirre on omaksuttu mukaan kertomukseen.

Yläluokkaisissa perheissä lasten kasvattamiseen osallistuivat vanhempien lisäksi myös pedagogit ja hoitajat. Pedagogit toimivat lapsen kaitsijoina esimerkiksi kouluun mentäessä. Heidän tehtävänään oli huolehtia perheen pojasta vuorokauden ympäri siihen asti, että hän saavutti puberteetin ja kasvoi aikuiseksi. Hän suojeli poikaa ja piti tämän pois pahanteosta. Lisäksi pedagogit valvoivat muita hoitajia ja lapsen kasvua. Joskus pedagogit saattoivat toimia myös opettajina.¹⁵¹ Tuomaan lapsuusevankeliumien kirjoittajat ovat saattaneet olla yläluokkaa, mutta kuulijat mahdollisesti eivät. Tuomaan lapsuusevankeliumi kuvaa lisäksi Jeesuksen ja muiden kylän lasten elämää työläisperheessä, jossa pedagogien käyttö ei ollut tavallista. Lapsuusevankeliumissa ei esiinnykään pedagogia, vaan Jeesuksen isänä Joosef hoitaa kaikkia tehtäviä, joita yläluokkaisessa perheessä pedagogi olisi mahdollisesti hoitanut. Hän kulkee Jeesuksen kanssa kylän poikki (IV:1), kurittaa ja nuhtelee häntä Jeesuksen tehdessä pahaa (II:4¹⁵², V:1–2¹⁵³), saattaa hänet kädestä pitäen kouluun (VI:2, 8) ja koulusta kotiin (VII:2, 4¹⁵⁴, XIV:3–4¹⁵⁵). Tuomaan lapsuusevankeliumin toimintaympäristö kuvataan tavallisena, kun taas Jeesuksen toiminta ja sanoma poikkeavana. Jeesus kuvataan elämänpiiriltään enemmänkin tavallisena lapsena, jota kasvattavat omat vanhemmat kuin roomalaisena ylimyksenä, jolla olisi ollut oma pedagogi. Pedagogin puuttuminen on saattanut olla siinä mielessä kerronnallinen keino, että Jeesus on haluttu esittää tavalliseksi lapseksi. Missä määrin muut Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatuksen ja koulutuksen piirteet ovat kuuluneet tavallisen lapsen elämään? Esimerkiksi koulunkäynti ei ollut mahdollista kaikille lapsille. Onko koulunkäynti kuitenkin ollut suhteessa tavallisempaa kuin pedagogin käyttö, koska se mainitaan arkisena asiana Tuomaan lapsuusevankeliumissa? Vai onko ylimääräinen henkilö vain haluttu jättää pois kertomuksesta ja ottaa perinteestäkin tuttu hahmo eli Joosef suurempaan rooliin?

---

¹⁵¹ Esler 1998, 201; Harlow & Lawrence 2002, 44–45; Criore 2005, 48–50; Davis 2014, 103.

¹⁵² Joosef nuhtelee Jeesusta, kun tämä tekee savilintuja sapattina ja herättää ne henkiin.

¹⁵³ Joosef nuhtelee Jeesusta ensin sanallisesti ja sitten vetää Jeesuksen korvasta, kun tämän syyttäjät sokeutuvat.

¹⁵⁴ Opettaja pyytää Joosefia viemään Jeesuksen pois luotaan kotiinsa.

¹⁵⁵ Joosef juoksee Jeesuksen luo kouluun, jolloin opettaja pyytää Joosefia viemään Jeesuksen pois koulusta takaisin kotiin ja Joosef johdattaa tämän kotiin.

Kreikkalaisen ja roomalaisen isän tehtävä *paterfamiliaana* oli vastata poikiensa koulunkäynnissä. Isä saattoi opettaa lasta kotona, värvätä lapselleen opettajan sekä rahoittaa opiskelun.¹⁵⁶ Tuomaan lapsuusevankeliumissa Joosef vastaakin Jeesuksen koulunkäynnistä antamalla hänet kouluun (VI:8, XIII:1, XIV:1) ja seuraamalla Jeesuksen edistystä koulussa (VII:2, 4, XIV:3). Joosef ei esimerkiksi halua, että Jeesus jää lukutaidottomaksi (XIII:1). Kohdassa VI:2–3, 8 ensimmäinen opettaja pyytää Joosefia luovuttamaan Jeesuksen opetettavakseen, jolloin Joosef vie Jeesuksen kädestä pitäen kouluun. Myöhemmin opettajat pyytävät Joosefia viemään pojan pois luotaan (VII:2, 4, XIV:3).

Joosef myös kurittaa ja ohjaa Jeesusta oikeanlaiseen käyttäytymiseen (II:4, V:1–2). Joosef on huolissaan Jeesuksen kurittomuudesta (II:4, V:4, VI:3, XIV:3). Kun Jeesus muovaa savea sapattina, toiminnasta valitetaan suoraan juuri Joosefille (II:3). Niin ikään, kun Jeesus kiroaa häneen törmänneen pojan, kuolleen pojan vanhemmat valittavat asiasta Joosefille. Jeesuksen väärästä toiminnasta tullaan valittamaan juuri Joosefille (IV:2). Sen sijaan Zenon vanhemmat tulevat syyttämään suoraan Jeesusta (IX:2). XIII:3 Joosef ei salli Jeesuksen lähteä enää kotoa, jottei tämä kiroa ihmisiä suuttuessaan. XIV:3 Joosef on huolissaan, että Jeesus on kironnut kolmannenkin opettajan.

Antiikin kasvatukseen¹⁵⁷ kuulunut ruumiillinen kuritus näkyy myös Tuomaan lapsuusevankeliumissa, kun Joosef kurittaa lisäksi Jeesusta ruumiillisesti (V:2). Kohdissa II:3–4¹⁵⁸ ja V:1¹⁵⁹ Joosef nuhtelee Jeesusta myös sanallisesti. Jeesusta nuhtelevat ja kurittavat myös ulkopuoliset henkilöt (IX:2–3¹⁶⁰, XIII:2¹⁶¹). Cribioren mukaan ruumiillinen kuritus kuului koulun¹⁶² lisäksi myös kotiin. Sekä kreikkalaisessa että roomalaisessa kulttuurissa ruumiillisen kurituksen tarkoitus oli hallita lapsia, jotka eivät noudattaneet käskyjä. Cribioren mukaan ruumiillinen kodissa tapahtuva lasten ruumiillinen kuritus ei kuitenkaan ollut yhtä yleistä kuin orjien ruumiillinen kuritus tai kuritus koulussa.¹⁶³

---

¹⁵⁶ Cribiore 2005, 105–106; Davis 2014, 104, 281.

¹⁵⁷ Muun muassa Hepr. 12:9–12.

¹⁵⁸ Joosef nuhtelee Jeesusta sanallisesti sapatin rikkomisesta.

¹⁵⁹ Joosef nuhtelee Jeesusta sanallisesti tämän kirottua pojan hengiltä.

¹⁶⁰ Katolta tippuneen pojan vanhemmat syyttävät Jeesusta lapsen kuolemasta, huutavat ja raivoavat.

¹⁶¹ Toinen opettaja suuttuu Jeesukselle ja lyö tätä.

¹⁶² Katso kappale 3.10. Fyysinen kuri koulussa.

¹⁶³ Cribiore 2005, 69–70.

Muiden kylän lasten vanhemmat toimivat lapsuusevankeliumissa hieman erilaisessa roolissa kuin Jeesuksen vanhemmat. He ovat läsnä tai lähellä lastensa toimintaa, ja osoittavat surua ja vihaa menettäessään lapsensa. Kohdassa IV:2–V:1 Jeesuksen kiroaman pojan vanhemmat syyttävät Jeesusta lapsensa kuolemasta, huutavat ja raivoavat. Kohdassa IX:2–3 katolta tippuneen pojan vanhemmat raivoavat, huutavat ja syyttävät Jeesusta.

Antiikin lapsuustutkimuksessa on pohdittu vanhempien ja lasten välistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Erityisesti aiemmassa tutkimuksessa on otettu huomioon korkea lapsikuolleisuus, alituinen lapsia uhkaava hengenvaara ja vanhempien pelko lapsen menettämisestä. Joidenkin arvioiden mukaan ainoastaan noin 40 % väestöstä saavutti aikuisiän.¹⁶⁴ Vuolannon mukaan aiemmassa tutkimuksessa on ajateltu, että vanhemmat eivät olisi uskaltaneet kiintyä lapsiinsa muun muassa edellä mainituista syistä johtuen.¹⁶⁵ Lasta ei esimerkiksi olisi hyväksytty perheen jäseneksi tai nimetty ennen kuin hän oli ylittänyt kriittisen kahdeksan tai yhdeksän päivän iän, johon mennessä heikoimmat lapset olivat jo menehtyneet. Jos lapsi selvisi ja *paterfamilias* päätti pitää lapsen, eivät vanhemmat välttämättä kuitenkaan muodostaneet tiivistä suhdetta lapseensa, vaan esimerkiksi Rooman yläluokassa imettäjät (*nutrix*) hoitivat lapsia.¹⁶⁶ Näkökulmaa on kuitenkin nykytutkimuksessa moitittu liian synkäksi ja yläluokakeskeiseksi. Antiikin kirjallisuudessa kerrotut lasten kuolemat ja niitä seurannut vanhempien suru kertovat vanhempien tunteista lapsiaan kohtaan.¹⁶⁷ Jo 10 000 vuoden takaisissa metsästys- ja keräily-yhteisöissä, joissa kuolleisuus oli niin ikään suurta, vanhemmat keskittyivät lapsiinsa heidän ensimmäisinä vuosina varmistaakseen lasten eloonjäämisen. Toisaalta esiteollisessa yhteiskunnassa jokapäiväinen lapsikuolleisuus, rasisukset ja vanhempien ja lasten suurempi suhteellinen ikäero voivat vaikuttaa siihen, että vanhempien ja lasten suhteet ovat saattaneet olla etäisemmät kuin nykyään. Esimerkiksi Pohjois-Euroopassa perhe on pikemminkin ollut työn ja toimeentulon liitto patriarkaalisesti järjestäytyneessä yhteiskunnassa kuin emotionaalinen yksikkö.¹⁶⁸

Kaiken kaikkiaan Tuomaan lapsuusevankeliumissa vanhemmat eivät kertaakaan suhtaudu kylän lapsiin tai omaan lapseensa tunteettomasti tai välinpitämättömästi, eikä kertomuksessa esiinny vanhempien sijasta imettäjiä tai

---

¹⁶⁴ Chartrand-Burke 2001, 332.

¹⁶⁵ Vuolanto 2011, 429.

¹⁶⁶ Chartrand-Burke 2001, 335.

¹⁶⁷ Bradley 1987, 217.

¹⁶⁸ Antikainen 1998, 142–144.

hoitajia. Chartrand-Burken mukaan tosin on mahdollista, että antiikin joidenkin lähteiden esittämän lasten ja vanhempien välisen tiiviin suhteen tarkoitus esittää ja edistää ideaalia perhemallia.¹⁶⁹

Aikaisempi antiikintutkimus on maalannut myös lasten ja vanhempien välisistä suhteista synkän kuvan. Aiemman tutkimuksen mukaan vanhemmat ja lapset eivät juurikaan olleet tekemisissä keskenään, sillä lasta ei juurikaan arvostettu, lasten menetystä pelättiin ja vanhemmat antoivat hoitovastuun yläluokassa lasten hoitajille ja pedagogeille. Tuomaan lapsuusevankeliumi esittää täysin erilaisen kuvan, ja nykyinen antiikin lapsuustutkimus onkin haastanut aiemman näkökulman.

3.1.3. Koti ja naapurusto kasvattajina ja sosiaalistamisen paikkoina

Tuomaan lapsuusevankeliumissa lasten kasvattajat ovat isossa osassa. Lasten omien vanhempien¹⁷⁰ ja opettajien¹⁷¹ lisäksi myös muut kyläläiset ja muiden lasten vanhemmat ottavat osaa lasten kasvatukseen. Tietyssä mielessä myös muita lapsia käytetään avuksi kasvatuksessa. Kohdassa II:2–4 juutalainen näkee, että Jeesus leikkii yhdessä muiden lasten kanssa ja rikkoo sapattia muovaamalla savesta lintuja¹⁷². Hän menee valittamaan asiasta Joosefille, joka puolestaan nuhtelee Jeesusta. Paikalla on useampia ihmisiä, sillä Jeesus kommentaa savesta muovaamansa linnut lentoon ”kaikkien nähden” (ἐπιτάξαντα ὄρνεα ἐνώπιον πάντων). Fariseukset näkevät tämän, ihmettelevät ja raportoivat siitä ystävilleen¹⁷³. Viimeinen maininta on luultavasti kuitenkin kerronnallinen keino, jossa Jeesuksen poikkeuksellisuutta korostetaan. θαυμάζω-verbi ei pidä sisällään negatiivista sävyä, joten fariseukset tuskin ihmettelivät Jeesuksen huonoa käytöstä.

Kohdassa IV:1–2 Jeesus kiroaa tähän törmänneen pojan, joka kuolee. Jälleen paikalla on silminnäkijöitä, jotka ihmettelevät Jeesusta.¹⁷⁴ Jälleen ihmettely kuitenkin enemmänkin Jeesuksen voiman ihailemista kuin tekojen paheksuntaa, joten kyseessä on todennäköisesti kerronnallinen keino. Sen sijaan

¹⁶⁹ Chartrand-Burke 2001, 326–327.

¹⁷⁰ Kappale 3.1.2 Lasten ja vanhempien vuorovaikutus.

¹⁷¹ Kappale 3.2.2 Opettajat.

¹⁷² Ἰδὼν δὲ τις Ἰουδαῖος τὸ παιδίον Ἰησοῦν μετὰ τῶν ἀλλῶν παιδίων ταῦτα ποιοῦντα...

¹⁷³ Ἰδὼν δὲ ὁ φαρισαῖος ἐθαύμασεν καὶ ἀπήγγειλεν πᾶσιν τοῖς φίλοις αὐτοῦ.

¹⁷⁴ καὶ εὐθὺς ὁ λαὸς ἐβόησαν ἰδόντες ὅτι ἀπέθανεν· καὶ εἶπαν· πόθεν τὸ παιδίον τοῦτο ἐγεννήθη ὅτι τὸ ῥῆμα αὐτοῦ ἔργον ἐστίν;

kuolleen pojan vanhemmat tulevat selvästi valittamaan poikansa kuolemasta Joosefille,¹⁷⁵ joka taas vuorostaan nuhtelee Jeesusta (V:1).

Ensimmäinen opettaja perustelee pyyntöään saada opettaa Jeesusta sillä, että tämä voisi oppia aakkosten ja tiedon lisäksi rakastamaan ikätovereitaan, kunnioittamaan korkeaa ikää ja miellyttämään vanhempiaan (VI:2). Jeesuksen toiminta on vahingoittavaa muita kyläläisiä kohtaan ja hänen kouluttamisensa tavoitteena onkin, että hän voisi elää samassa kylässä yhdessä muiden kanssa. Antaessaan Jeesuksen ensimmäiselle opettajalle, Joosef on huolissaan siitä, kuka Jeesusta voisi hallita¹⁷⁶ (VI:3). Jeesuksen ja opettajan kohtaamisella on silminnäkijöitä, sillä Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo, että väki huutaa¹⁷⁷, kuuntelee häntä sanattomana¹⁷⁸ ja kuuntelee¹⁷⁹. Saman kohtauksen lopussa Jeesuksen jatkettuaan kristologista puhettaan, kukaan ei enää uskalla suuttuttaa Jeesusta (VIII:2). Myöhemmin Joosef käskee Mariaa olla päästämättä Jeesusta pois kotoa, etteivät tätä suuttuttavat ihmiset kuolisi (XIII:3).

Kohdassa IX:1–4 Jeesus leikkii muiden lasten kanssa katolla, kun Zenoniminen lapsi tippuu alas ja kuolee. Zenon vanhemmat tulevat valittamaan poikansa kuolemasta suoraan Jeesukselle. He huutavat ja raivoavat, kunnes Jeesus herättää Zenon kuolleista. Poika todistaa, ettei Jeesus tiputtanut häntä katolta, jolloin vanhemmat ylistävät Jumalaa. Kohdassa X:1–2 Jeesus menee äitinsä lähettämänä hakemaan vettä kaivolta, kun kuljetusastia särkyi. Jeesus saa kuitenkin kerättyä kaatuneen veden viittaansa ja vietyä sen äidilleen. Maria ylistää Jumalaa ja hänen kerrotaan pelkäävän, että muut parjaavat Jeesusta¹⁸⁰.

Jeesuksen toiminnalla on usein silminnäkijöitä. He kuuntelevat Jeesuksen puhetta (VI:1, 5, 7, VII:1–4, XIV:2, XVII:2, 4) ja ihmettelevät hänen tekojaan (II:2, IV:1, IX:3–4, XVI:2–3). Kaiken kaikkiaan väkeä on läsnä kohtauksissa ja tapahtumissa (II:3, 5, IV:1, VI:1, 5, 7, 10, VII:1, 3, X:1, XIV:2, XVI:2–3, XVII:2, 4), vaikka heistä ei mainintoja enempää kerrotakaan. Suurimmassa osassa väkijoukko ihmettelee kristologista sanomaa tai ihmetekoja, eivät niinkään Jeesuksen poikkeavaa ja huonoa käytöstä. Sen sijaan opettajat ja kuolleiden lasten

---

¹⁷⁵ Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ἀποθάνοντος παιδίου θεασάμενοι τὸ γεγονός, Ἰωσήφ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐμέμφοντο λέγοντες· ὅθεν τὸ παιδίον τοῦτο ἔχων οὐ δύνασαι οἰκεῖν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ. εἰ θέλεις εἶναι ἐνταῦθα δίδαξον αὐτὸν εὐλογεῖν καὶ μὴ καταρᾶσθαι. τὸ γὰρ παιδίον ἡμῶν ἔστερήθημεν.

¹⁷⁶ καὶ τίς δύναται τὸ παιδίον τοῦτο κρατῆσαι καὶ παιδεῦσαι;

¹⁷⁷ Ἀνεβόησαν δὲ Ἰουδαῖοι μέγα καὶ εἶπαν.

¹⁷⁸ Ἀκούσαντες δὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐφοιμώθησαν, λαλῆσαι μηκέτι δυνηθέντες πρὸς αὐτόν.

¹⁷⁹ Ἀκούοντων δὲ πολλῶν.

¹⁸⁰ ἐγόβουντο γὰρ μὴ τις αὐτὸ βασκάνῃ.

vanhemmat kiinnittävät enemmänkin huomiota Jeesuksen huonoon käytökseen. Jeesuksen toiminnasta valitetaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kerran lukuisia kertoja niin aiheellisesti (II:2–3, IV:2) kuin aiheettomastikin (IX:1–3). Tuomaan lapsuusevankeliumissa väkijoukko ikään kuin korostaa Jeesuksen poikkeuksellisuutta, kun taas opettajat ja lasten vanhemmat hänen erikoista ja jopa huonoa käytöstä. Toisaalta Jeesusta myös kehuaan hänen vanhemmilleen (VI:5, VII:2–4, XIII:3). Jerusalemin temppelissä kirjanoppineet ja fariseukset ylistävät Mariaa Jeesuksen äitinä tämän poikkeuksellisuudesta (XVII:4). Kaiken kaikkiaan kyläläiset ovat läsnä kylän elämässä sekä lasten puuhissa ja leikeissä ja puuttuvat vääränlaiseen toimintaan. Kyseessä saattaa olla kerronnallinen keino, jossa kyläläiset ovat sivuhenkilöitä, jotka ihmettelyllään, kysymyksillään ja syytöksillään alleviivaavat Jeesuksen poikkeuksellisuutta. Toisaalta voi myös olla, että myöhäisantiikissa yhteisö oli läsnä lasten puuhissa, valvoivat niitä ja puuttuivat vääränlaiseen toimintaan. Kyläläisten puuttumista tuskin olisi kirjoitettu osaksi Tuomaan lapsuusevankeliumia, jos toiminta olisi ollut täysin vierasta myöhäisantiikille, vaikka kyseessä olisikin pelkkä kerronnallinen keino. Tuomaan lapsuusevankeliumissa myöhäisantiikin kasvatuksesta kertovat enemmänkin lasten vanhemmat ja yksittäiset kyläläiset, jotka huomaavat Jeesuksen poikkeavan tai korjattavan käytöksen ja puuttuvat siihen valittamalla suoraan Jeesukselle tai hänen isälleen.

Muidenkin kasvattajien panoksesta kertoo Tuomaan lapsuusevankeliumin viimeinen kohta (XVII:1–5). Jeesus on vanhempiensa kanssa matkalla kotiin pääsiäisjuhliilta Jerusalemiin, kun hän katoaa vanhemmiltaan. Vanhemmat luulevat hänen olevan muiden ihmisten mukana¹⁸¹, eivätkä tiedä, että hän on jäänyt Jerusalemiin. He etsivät häntä tuttujen joukosta¹⁸², mutta viimein löytävät hänet Jerusalemin temppelistä. Tuomaan lapsuusevankeliumin lopussa Jeesuksen mainitaan kasvaneen viisaudessa, iässä sekä armossa Jumalan ja ihmisten edessä¹⁸³ (XVII:5). Jeesuksen etsiminen muiden matkalaisten joukosta tuntuu kohtauksessa luonnolliselta.

Nykytutkimuksessa ymmärretään, että sosiaalistuminen tapahtuu tietyissä tilanteissa sekä tietyissä toimintaympäristöissä. Lapsen pääasiallinen toimintaympäristö on perhe. Muita toimintaympäristöjä ovat vertaisryhmät, koulu,

---

¹⁸¹ καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ νομίσαντες εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ.

¹⁸² ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενεῦσιν καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς αὐτῶν.

¹⁸³ καὶ ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώποις.

työelämä sekä joukkotiedotus. Kasvatus on sosiaalistumista¹⁸⁴ siihen ympäristöön, jossa henkilö elää. Kasvattajina toimivat varsinaiset kasvatusinstituutiot sekä oheiskasvattajat¹⁸⁵. Sosiaalisessa merkityksessä kasvatus ei kuitenkaan aina ole tahallista ja tarkoituksellista, eikä sitä voida rajoittaa yhteen, erilliseen kulttuurin tai yhteiskunnan osaan. Sosiologisessa määritelmässä kasvatus nähdään myös sukupolvien välisenä tapahtumana. Sosiaalistuminen tapahtuu toiminnassa, ja se liittyy kaikkeen sosiaaliseen toimintaan. Sosialisaatio on vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa.¹⁸⁶ Vaikka edellä mainitut termit ovat moderneja, voidaan niitä yrittää sovittaa Tuomaan lapsuusevankeliumin maailmaan. Tuomaan lapsuusevankeliumissa esimerkiksi sosialisaatio näkyy kyläläisten yrityksenä kasvattaa ja hallita poikkeuksellisesti tai huonosti käyttäytyvää Jeesus-lastaa. Läpi lapsuusevankeliumin Jeesuksen toimintaa ja käyttäytymistä arvostellaan, ihmetellään tai kiitetään ja ylistetään. Jeesuksen kasvatus on nimenomaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta, mutta siihen osallistuvat myös ikätoverit eli vertaisryhmä. Katajala-Peltomaa & Vuolannon mukaan naapuruston merkitys oli suuri antiikin lasten kasvatuksessa. He perustelevat väitettään sillä, että antiikin aikana ihmiset asuivat ahtaammin eikä yksityisyyttä nykyajan mittakaavassa ollut. Lasten leikit ja elämä oli tietyssä mielessä julkista. Toisaalta he mainitsevat myös, ettei antiikin maailmasta ole materiaalia, joka kertoisi naapureiden tai kyläyhteisön roolista lasten kasvatuksessa.¹⁸⁷

Vertaisryhmä on Tuomaan lapsuusevankeliumissa läsnä, kun Jeesus leikkii tai tekee askareita muiden lasten kanssa (II:1–2, IX:1, XV:1), on koulussa muiden kanssa (IV:2) tai hänen toimintaansa tai käyttäytymiseensä muiden kanssa lasten kanssa puututaan (IV:2, V:1, VI:2, IX:2–3). Kohdassa III:1 ylipappi Annaan poika näkee, että Jeesus rikkoo sapattia ja kysyy tästä häneltä suoraan. Kohdassa IX:1–2 Jeesus on leikkimässä katolla, kun yksi lapsista tippuu ja kuolee. Muuta lapset näkevät tämän ja menevät koteihinsa, jonka jälkeen kuolleen lapsen vanhemmat tulevat paikalle syyttämään Jeesusta.

Kaiken kaikkiaan Tuomaan lapsuusevankeliumin aikuiset eli Jeesuksen vanhemmat, opettajat ja kyläläiset olivat valmiita tekemään töitä tämän lasten hyväksi. He ovat läsnä, puuttuvat vääränlaiseen toimintaan, kurittavat sekä kehuvat ja hämmästelevät. Kasvatus näyttää tapahtuvan selvästi myös muiden

---

¹⁸⁴ ”Sosiaalisaatio on prosessi, jossa avuton lapsi vuorovaikutuksessa muiden kanssa tulee vähitellen tietoiseksi ja tiettäväksi ihmisolennoksi, joka taitaa kulttuurinsa ja ympäristönsä tavat.”

¹⁸⁵ Kasvatusinstituutioista ja oheiskasvattajista katso kappale 3.2.2. Opettajat.

¹⁸⁶ Antikainen 1998, 14, 103, 105.

¹⁸⁷ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 113–114.

kuin lapsen vanhempien ja opettajien toimesta. Jeesuksen kasvatus näyttää tähtäävän, siihen että hän pystyisi asumaan muiden kanssa samassa yhteisössä (IV:2, VI:2). Kyläläisten näkökulmasta Jeesuksen täytyy oppia käyttäytymään, niin että hän voi elää muiden kanssa. Sen sijaan Jeesuksen näkökulmasta muiden kyläläisten tulee ymmärtää hänen poikkeuksellisuutensa, jolloin hän ei enää tee niin sanottuja ”ilkeitä” ihmetekoja. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kyläläiset ovatkin kasvatettavia, eivätkä kasvattajia.

3.1.4. Lasten leikit ja ikätoverien seura

Tässä kappaleessa esittelen Tuomaan lapsuusevangeliumin kohdat, joissa mainitaan Jeesus leikkimässä tai viettämässä aikaa yhdessä muiden lasten kanssa. Lisäksi arvioin sitä, miten ne ilmentävät antiikin kreikankielisen maailman käytäntöjä, tässä tapauksessa sitä, leikkivätkö lapset yksin tai yhdessä muiden lasten kanssa vai tekivätkö lapset jo pienestä asti pelkästään töitä. Ovatko Tuomaan lapsuusevangeliumin kohtaukset ja maininnat lasten leikeistä ja ikätovereiden seurasta realistinen kuvaus? Kuvaavatko ne lasten tavallista elämää vai ovatko ne jollain tapaa poikkeuksia myöhäisantiikin kontekstissa sen perusteella, mitä antiikin lapsuustutkimuksen mukaan siitä tiedetään? Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan lasten leikit ja ikätoverien seura olivat antiikin aikana arkisia, eivätkä lähteet siksi juurikaan kerro niistä. Heidän mukaan leikkiin kiinnitettiin huomiota vasta, jos se aiheutti häiriötä tai onnettomuuden. Lasten leikkejä tutkiva tutkimus perustuu Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan materiaaliseen ja kuvalliseen jäämistöön sekä muutamiin elämäkerrallisiin, mutta ihannoiviin kuvauksiin. Heidän mukaansa leikeistä on jonkun verran mainintoja, mutta sen sijaan maininnat ikätoverien seurasta ovat harvinaisia.¹⁸⁸

Tuomaan lapsuusevangeliumissa Jeesus on muiden lasten kanssa useita kertoja. Kohdissa Jeesus joko leikkii, kommunikoi ja tekee askareita muiden lasten kanssa. Muutamassa kohtaa lisäksi Jeesuksen ja muiden lasten yhteisöön kiinnitetään huomiota. Lisäksi muutamissa kohtauksissa paikalla on muita ihmisiä, mutta ei tiedetä, ovatko he lapsia vai aikuisia. Jeesus leikkii muiden lasten kanssa kolmessa kohdassa. Kohdassa II:1–3 Jeesus leikkii puron luona yhdessä muiden lasten kanssa¹⁸⁹ ja kohdassa III:1 Jeesus on ylipappi Annaan pojan (ὁ υἱὸς Ἰβνᾶ) kanssa, joka tuhoaa Jeesuksen tekeleet, jolloin Jeesus

---

¹⁸⁸ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 159, 184.

¹⁸⁹ πολλὰ παῖδια ἦσαν σὺν αὐτῷ, μετὰ τῶν ἄλλων παιδίων.

kuivattaa pojan. IX:1–3 Jeesus on leikkimässä muiden lasten kanssa katolla¹⁹⁰, kun yksi lapsista tippuu ja vanhemmat syyttävät onnettomuudesta Jeesusta. Jeesus tekee askareita toisen lapsen kanssa kohdassa XV:1, jossa hän on Jaakobin kanssa metsässä keräämässä puita. Kahdessa kohtaa Jeesuksen ja muiden lasten yhteiseloon ja sopuun kiinnitetään suoraan huomiota. Kohdassa IV:2 kuolleen pojan vanhemmat sanovat, että Jeesus ei voi asua kylässä muiden kanssa, jos hän ei opi siunaamaan kiroamisen sijaan.¹⁹¹ VI:2 Ensimmäinen opettaja Sakkeus pyytää Jeesusta oppilaakseen, jotta hän muun muassa oppisi rakastamaan ikätovereitaan (μάθη στέργειν ἡλικιωτάς) ja muut voisivat oppia myös häneltä¹⁹². Lapset kommunikoiivat kaiken kaikkiaan keskenään kohdissa III:1–2¹⁹³, IV:1¹⁹⁴, IX:3¹⁹⁵, XVI:2¹⁹⁶. Tuomaan lapsuusevankeliumissa lasten leikkipaikkoja ovat joen pientare ja talon katto. Kataja-Peltomaan & Vuolannon mukaan lapset leikkivät juuri kylän yhteisillä alueilla, muun muassa kaduilla, pihoilla ja jokien rannoilla.¹⁹⁷

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus kuvataan toisaalta leikkimässä muiden lasten kanssa, toisaalta taas hänen syytetään olevan vaarallinen muille lapsille ja kyläläisille. Vanhemmat syyttävät Jeesusta hänen tekemistään haitallisista ihmeteioista, mutta häntä syytetään myös silloin, kun hän ei ole syyllinen. Kertomuksissa Jeesus leikkii ja on vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa, mutta paikalla on selvästi myös vanhempia ja kyläläisiä, jotka puuttuvat tarvittaessa vääränlaiseen toimintaan. He korjaavat ja nuhtelevat, kun Jeesus tekee väärin ikätovereitaan kohtaan. Tuomaan lapsuusevankeliumi ei esitä sellaista kuvaa, että lasten elämä edes maaseudulla olisi ollut pelkkää työntekoa, vaan lasten leikit tuntuvat luonnollisilta ja yleisiltä. Lapset pikemminkin kuvataan leikkimässä kuin tekemässä töitä. He tekevät ainoastaan pieniä askareita yksin (X:1) tai yhdessä ikätoveriensä kanssa (XV:1) tai auttavat vanhempiaan heidän työssään (XI:1, XII:1).

---

¹⁹⁰ ἐπαιζεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ καὶ ἐτέρων παιδίων.

¹⁹¹ ὄθεν τὸ παιδίον τοῦτο ἔχων οὐ δύνασαι οἰκεῖν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ. εἰ θέλεις εἶναι ἐνταῦθα δίδαξον αὐτὸν εὐλογεῖν καὶ μὴ καταπαῖσθαι. τὸ γὰρ παιδίον ἡμῶν ἐστερηθημεν.

¹⁹² ἵνα καὶ εἰς τέκνα πόθον κτήσεσθαι ἔξῃεν ὁμοίως αὐτὰ ἀνταπαιδεύσει.

¹⁹³ Ylipappi Annaan poika kysyy Jeesukselta, miksi hän muovaa savesta lintuja sapattina ja rikkoo Jeesuksen tekemät lammikot. Jeesus vastaa kiroamalla pojan kuoliaaksi.

¹⁹⁴ Poika törmää Jeesuksen, jolloin Jeesus kiroaa pojan.

¹⁹⁵ Jeesus kutsuu nimeltä katolta pudonnutta poikaa nousemaan ja kertomaan, pudottiko Jeesus hänet. Poika vastaa Jeesukselle.

¹⁹⁶ Jeesus käskee nuorta miestä lähtemään ja jatkamaan puiden hakkuuta.

¹⁹⁷ Katajala-Peltomaa&Vuolanto 2013, 178.

Jo varhaisissa metsästys- ja keräily-yhteisöissä leikki on ilmeisesti kuulunut lasten elämään, kunhan ravintotilanne on sen yhteisöltä sallinut. Leikki on tapahtunut eri-ikäisten lasten muodostamissa ryhmissä, ja se lomittunut muuhun toimintaan. Pikkulapset olivat vanhempien leikkitoverien tai vanhusten valvonnan alla. Todennäköisesti lapset oppivat arvot, normit ja perustaidot juuri leikeistä. Samanikäisten lasten tai nuorten ryhmä eli vertaisryhmä onkin perheen ohella lapsen tai nuoren tärkeä toimintaympäristö. Myös oikeudet ja velvollisuudet jakautuvat ikäryhmän perusteella.¹⁹⁸ Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset lasten leikeistä eivät poikkea tästä. Lasten leikit ovat tavalliselta tuntuva osa kylän elämää, ja ne tapahtuvat ikätoverien kanssa vanhempien kyläläisten valvonnan alaisena. Kyläläiset puuttuvat vääränlaiseen toimintaan ja opettavat sitä kautta oikeanlaista toimintaa. Kaiken kaikkiaan Davisin mukaan juuri lasten leikki on yksi Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiintyvistä ”muistin paikoista”. Leikki on toistuvaa ja näin ollen siirtyy sukupolvelta toiselle kollektiivisena muistina.¹⁹⁹

Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtauksissa esiintyy lapsia, mutta ainoastaan muutamasta heistä kerrotaan tarkemmin. Lapsista mainitaan nimeltä ainoastaan katolta tippuunut Zeno, ylipappi Annaan poika sekä Jaakob, jonka ei itse asiassa edes mainita olleen lapsi. Jeesukseen törmännyt lapsen kerrotaan olleen poika (IV:1) ja kirveen jalkaansa lyöneen nuori mies (XVI:1). Tyttökä Tuomaan lapsuusevankeliumi ei mainitse olleenkaan. Onko mahdollista, että myöhäisantiikissa myös tytöt leikkivät poikien kanssa? Leikkivätkö tytöt ylipäätään samassa tavoin kuin pojat? Onko tyttöjen poisjättäminen kertomuksesta merkki miesvaltaisesta yhteiskunnasta, jossa tyttöihin ei niinkään kiinnitetty huomiota? Tervahaudan mukaan lapset kasvatettiin eri tavoin sukupuolesta riippuen. Tytöt viettivät aikansa kodissa osallistuen naisten töihin, kun pojat saivat urheilla ja opiskella kodin ulkopuolla.²⁰⁰

Myös pienet yksityiskohdat Tuomaan lapsuusevankeliumin lasten leikeissä ovat Davisin mukaan arkisia myöhäisantiikin kreikankielisessä kontekstissa. Kohdassa II:1–2 Jeesus leikkii joen luona, kerää vettä lammikoihin ja muovaa pehmeästä maasta savea, josta hän muotoilee 12 savilintua. Antiikin aikana juuri savesta tehdyt eläinfiguurit, esimerkiksi leijonat, krokotiilit, hevoset, koirat, kissat ja linnat olivat perinteisiä lasten leluja. Arkeologisilla kaivauksilla lasten leluja on löytynyt kreikkalaisilta ja roomalaisilta alueilta sekä Egyptistä. Suuri osa leluista

---

¹⁹⁸ Antikainen 1998, 143, 154.

¹⁹⁹ Davis 2014, 53.

²⁰⁰ Tervahauta 2009, 25.

on löydetty lasten haudoista, ja lelut ovat olleet juuri savesta tehtyjä lintuja. Lelut olivat usein aikuisten lapsille tekemiä, mutta mahdollisesti myös lapset ovat ottaneet osaa savitöihin. Davisin mukaan Jeesuksen savilintujen muotoilu on antiikin kuulijoiden ja kirjoittajien tosielämän esimerkki lasten elämästä. Jeesuksen savilinnut ovat eräänlainen muisto siitä, mitä aikuiset liittyvät kuuluvaksi tyypilliseen lapsuuteen.²⁰¹ Myös Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan eläimet kuuluivat erityisesti Roomassa lasten elämään, jopa siinä määrin, että eläinten kanssa puuhailusta muodostui lapsuuden symboli.²⁰²

Toisaalta lintujen lentoon komentaminen (II:4) on ihmeteko ja näin ollen osoitus Jeesuksen poikkeuksellisuudesta ja jumalallisuudesta. Toisaalta lintujen lentoon päästäminen on liittynyt antiikin maailmassa lasten lemmikkeihin, erityisesti lintuihin. Antiikin lähteiden²⁰³ valossa, linnut lemmikkeinä ovat mahdollisesti olleet jopa lintuleluja yleisempiä. Davis näkee kertomuksen linnuista Jeesuksen kanssa samanlaisena sosiaalisena muistona kuin esimerkiksi hautakoristeiden lapset leikkimässä lintujen kanssa. Lasten leikki lintujen kanssa oli yleinen käytäntö, ja lapsuuskertomuksessa se merkitsi Jeesuksen lapsuuden tavallisuutta. Toisaalta linnut tai lintuhahmot yhdistettiin antiikin aikana myös taikuuteen, vihkimisseremonioihin sekä ennustamiseen, johon myös antiikin kuulijat ovat saattaneet kertomuksen yhdistää. Kaiken kaikkiaan Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kuulijat ovat mahdollisesti löytäneet yhtymäkohtia tästä kertomuksesta niin lasten leikkeihin, lintuihin kuin rituaalisiin merkkeihin jumalallisesta voimasta.²⁰⁴

Davis näkee Tuomaan lapsuusevankeliumin lasten kommunikoinnissa myös kiroamisen kulttuurisena toimintona. Jokaisessa kiroamisessa Jeesus voittaa ”vastustajansa” sanallisesti. Joidenkin antiikin lähteiden mukaan²⁰⁵ sosiaaliset konfliktit ja kilpailut kuuluivat lasten ja nuorten elämään osana leikkejä jo varhain. Urheilun, juoksu- ja painiotteluiden lisäksi lapset ja nuoret kisailivat musiikissa, runonlausunnassa, näyttelemisessä sekä väittelyssä ja retoriikassa. Kiroaminen saattoi kuulua kisailamiseen luonnollisena osana. Näin ollen Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kuulijat ovat saattaneet tulkita Jeesuksen

---

²⁰¹ Davis 2014, 51–53.

²⁰² Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 169–170.

²⁰³ Muun muassa Plautus, Moderatus Columella, Plinius Vanhempi, Plinius Nuorempi, Catullus ja Augustinus mainitsevat teksteissään linnut lasten lemmikkeinä. Myös keramiikka, seinämaalaukset, hautakoristukset sekä veistokset esittävät lapsia lintujen kanssa.

²⁰⁴ Davis 2014, 53–63.

²⁰⁵ Esimerkiksi sargofagi-reliefit, Martialiksen epigrammit sekä Plinius Nuorempi.

kiroamisen yleisenä kreikkalaisroomalaisena tapana. Davisin mukaan lapsuusevankeliumin käyttämä ἐρράγη-verbi (IV:1) osoittaa, että Jeesuksen törmännyt poika ei ainoastaan tönäissyt Jeesusta, vaan iski tähän kovempaa. Juokseminen, julkinen paikka, olkapäähän iskeminen ja käytetyt kreikankieliset (ἐρράγη, ἡγεμόν) termit yhdistivät Davisin mukaan välikohtauksen antiikin kuulijoiden mukaan painiotteluun ja urheilulliseen kisailuun, johon myös kiroaminen tavallisesti kuului. Toki Davis huomaa myös, että Jeesuksen kiroamisella on myös teologinen motiivi.²⁰⁶ Kiroamisen sisältö sanamuotoineen sen sijaan muistuttaa Vanhan testamentin sekä Uuden testamentin evankeliumin Jeesuksen sanoja.²⁰⁷

Aiemman, lapsuuden synkemmäksi maalaaman tutkimuksen mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtaukset, joissa lapset leikkivät ja viettävät aikaa toistensa kanssa olisivat olleet poikkeuksellisia. Omat havaintoni kuitenkin tukevat nykyistä antiikin lapsuustutkimusta, jossa lapset leikkivät ikätoverien kanssa yksin tai aikuisten valvonnassa, eivätkä joutuneet pienestä asti ainoastaan työntekoon. Tuomaan lapsuusevankeliumin lapset leikkivät, kommunikoivat ja tekevät askareita keskenään. Myös lasten leikkien yksityiskohdat vaikuttavat arkisilta. Lasten leikki tapahtuu jossain määrin aikuisten valvonnassa, niin että he puuttuvat vääränlaiseen toimintaan ja korjaavat toimintaa moitteilla, ohjeilla ja fyysisellä kurilla. Lasten leikeissä käytettävät saviesineet, erityisesti linnut ovat olleet yleisiä leikkikaluja myöhäisantiikin lapsilla. Lintujen lentoon päästäminen on niin ikään mahdollisesti liittynyt lasten lemmikkeinä toimiviin lintuihin. Toisaalta lintujen lentoon päästäminen liittyi antiikissa myös taikuuteen, joten lintujen lentoon päästäminen on saattanut toimia myös kirjallisena tehokeinoja hellenistisessä maailmassa. Myös lasten kiroaminen on kuulunut lasten leikkeihin (esimerkki muista antiikin lähteistä siis sinne jossa ensimmäisen kerran puhut tästä!). Kiroamisen liitän lisäksi myös ryhmään kristologiseen ja kerronnalliseen ryhmään. Kiroamisten motiivi on aina Jeesuksen voimaa korostava, mutta myös Raamatun evankeliumien sanamuotojen tapainen. Kiroaminen käytäntönä on saattanut olla yleistä myöhäisantiikin lapsilla, mutta Tuomaan

---

²⁰⁶ Davis 2014, 65–91.

²⁰⁷ III:2 “Your fruit (shall be) without root and your shoot dried up like a branch carried out by a strong wing” (Chartrand-Burken käännös, 2009)/ Matt. 3:10, 7:19, Luuk. 13:7, Joh. 15:2, 6. IV:1 Cursed be your ruling faculty. IX:3 “Zeno, Zeno – for this was his name – rise and say if I knocked you down” ja XVII:1 “Go, split your wood”/ Mark. 2:9, 11, 3:3, 5:41, 10:49, Matt. 9:5, Luuk. 5:23–24, 6:8, 7:14, 8:54, 17:19, Joh. 5:8.

lapsuusevankeliumin Jeesuksen kiroamisen sisältö on todennäköisesti Raamatun kielenkäytöstä kristologisesta motiivista otettu mukaan lapsuusevankeliumiin.

3.2. Koulutus myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan

Tässä luvussa esittelen, tarkastelen ja analysoin Tuomaan lapsuusevankeliumista esille nousevia erityisesti koulutukseen ja koulunkäyntiin liittyviä teemoja. Suuri osa antiikin ajan koulumaailman tiedoista on peräisin *Hermeneumatoista*²⁰⁸ eli alkeiskoulun opettajien käyttämistä latinan- ja kreikankielen opetuksen avuksi kirjoitetuista käsikirjoista. *Hermeneumatoissa* oli tavallisesti sanakirjan ja lukemisharjoitusten lisäksi pieniä katkelmia tavallisesta antiikinaikaisesta lapsuudesta. Kuvaukset ovat välähdyksiä antiikin lapsen tavallisesta päivästä, ja niiden tarkoitus on todennäköisesti ollut opettaa moraalista. Toisaalta kuvauksia pidetään myös totuudenmukaisina kuvauksina siitä, miten roomalaisen ala-asteikäisen lapsen päivä kului. Kuvauksia ei kuitenkaan voi pitää todellisina historiallisina kuvauksina oppilaiden kokemuksista. Ne ovat opettajien koottuja ja idealisoituja kokemuksia opetuksen käytännöistä. Davisin mukaan opettajien kuvauksissa on kuitenkin todennäköisesti mukana omia muistojaan kouluajoistaan. Kuvaukset kertovat muun muassa, että luokkahuoneissa oli koolla eri-ikäisiä oppilaita, jotka suorittivat erilaisia tehtäviä. Tehtävät saattoivat olla kirjoitustehtäviä, opettajan mallin jäljennöstä, ääneen lukemista, *Hermeneumatan* kuvausten ulkoa lukemista, kieliopin harjoittelua tai sanelua. *Hermeneumatoiden* lisäksi koulumaailmasta voidaan saada tietystä määrin tietoa myös antiikin kirjoittajien²⁰⁹ lapsuuden ja koulun muisteluista.²¹⁰

Vaikka suurin osa koulua käyvistä lapsista kuului vauraaseen yläluokkaan, on Davisin mukaan kouluun liittyviä muistoja ja muistijälkiä myös laajemmalla. Lukutaidottomatkin saattoivat kuulla kreikkalaisia mytologioita ja tarinoita kuuluisista opettajista sekä nähdä kuvia lapsista koulussa esimerkiksi keramiikassa, seinämaalauksissa ja hautareliefeissä. Näin ollen myös koulua käymättömillä oli kokemuksia ja tulkintoja siitä, millaista koulu antiikin aikana oli.²¹¹

---

²⁰⁸ Muun muassa *Hermeneumata Stephani*, *Hermeneumata Celtes* sekä *Hermeneumata Einseidlensia*.

²⁰⁹ Esimerkiksi Cicero, Markus Aurelius ja Augustinus.

²¹⁰ Davis 2014, 95–97.

²¹¹ Davis 2014, 97–99.

Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen perhe on käsityöläisperhe. Suurin osa lähteistä sen sijaan kuvaa tai kertoo eliitin elämästä. On siis otettava huomioon, että antiikin lähteet, mukaanlukien Tuomaan lapsuusevankeliumi kertovat lähinnä joko ideaalista, eliitin arjesta tai muun väestön arjesta eliitin näkökulmasta. Kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät kohdat ja teemat heijastelevat kaiken kaikkiaan kirjoittajansa ja kokoajansa sekä kuulijakuntansa 150–500-lukujen kreikkalaisroomalaista kontekstia enemmän kuin tekstin tapahtumapaikkaa ja -aikaa eli ajanlaskun alun Nasaretia. Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi opetuksen aloittaminen kreikan kirjainten opettelemisesta, opettajalle vastaaminen tietyllä tavalla sekä huonosta käytöksestä johtuva ruumiillinen kuritus. Hockin mukaan tällaiset piirteet kertovat juuri Tuomaan lapsuusevankeliumin sosiaalisesta taustasta ja kirjoitusaikansa koulumaailmasta, eikä niillä niinkään ole uskonnollista taustaa tai motiivia. Toisaalta osa Tuomaan lapsuusevankeliumissa nähtävistä koulutus- ja kasvatuskäytäntöihin liittyvistä piirteistä ovat tuttuja myös juutalaisesta koulutusjärjestelmästä.²¹² Tuomaan lapsuusevankeliumin todennäköinen uskonnollinen motiivi liittyy enemmänkin Jeesuksen poikkeuksellisuuden korostamiseen ja varhaiskristillisyyden motiiviin täydentää Jeesuksen puuttuvan lapsuuden vaiheet.

3.2.1. Keitä koulutettiin?

Tuomaan lapsuusevankeliumissa ensimmäinen opettaja Sakkeus pyytää Joosefia tuomaan Jeesuksen kouluun, kun kuulee miten tämä puhuu isälleen (VI:2). Opettaja huomaa Jeesuksen poikkeuksellisuuden niin hyvässä kuin pahassa, ja tahtoo antaa tälle mahdollisuuden oppia käyttäytymään, kunnioittamaan muita, lukemaan ja hallitsemaan tietoa. Kun Jeesus joutuu pois koulusta, Joosef ei halua tämän jäävän lukutaidottomaksi nähtyään Jeesuksen ”järkevän mielen ja tavan ajatella” (XIII:1). Hockin mukaan juuri Jeesuksen poikkeukselliset kyvyt saivat Sakkeuksen huomaamaan, että Jeesusta voitaisiin kouluttaa.²¹³ Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesukselle tarjotaan mahdollisuus koulunkäyntiin poikkeuksellisten kykyjensä perusteella, jotka muutkin huomaavat. Kyseessä on kuitenkin luultavasti kerronnallinen keino, jolla Jeesuksen poikkeuksellisuutta alleviivataan. Muiden lasten koulunkäynnistä Tuomaan lapsuusevankeliumi ei kerro. Lapsuusevankeliumi mainitsee, että koulussa oli muita ihmisiä, mutta ei kerro heistä tarkemmin. Myöskään tyttöjä ei erikseen Tuomaan

---

²¹² Hock 1995, 98–99.

²¹³ Hock 1995, 113.

lapsuusevankeliumissa mainita. Lapsista mainitaan nimeltä ainoastaan ylipappi Annaan poika sekä Zeno. Muuten lapsista puhutaan ainoastaan joukkona, jota ei tarkemmin eritellä. Onko mahdollista, että paikalla, jopa koulussa on ollut tyttöjä? Mitä Tuomaan lapsuusevankeliumista voidaan päätellä?

Tuomaan lapsuusevankeliumin lapsuuden ja koulunkäynnin toimintaympäristö on ajanlaskun alun aikainen Nasaretin kylä (I:1). Hockin mukaan koulutus ei ollut yleistä Nasaretin kaltaisissa pienissä kylissä.²¹⁴ Myöskään Hornin & Martensin mukaan maaseudulla ei juurikaan ollut kouluja. Alkeiskoulu oli mahdollista ainoastaan osalle kaupungeissa asuvista lapsista.²¹⁵ Joka tapauksessa Nasaretin kaltaisessa kylässä ei välttämättä ajanlaskun alussa ollut mahdollisuutta kouluttautua, saati Tuomaan lapsuusevankeliumissa mainittua kolmea eri opettajaa, vaikka muodollista opettajan pätevyyttä ei opettajalta vaadittukaan. Tutkijoiden mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumissa mainittu Nasaretissa oleva koulu on epärealistinen. On kuitenkin muistettava, että Tuomaan lapsuusevankeliumi ei ole historiallinen kuvaus ajanlaskun alun Nasaretin elämästä, lapsuudesta ja koulunkäynnistä, vaan kreikankielisten kirjoittajien ja kokoajien muiden motiivien takia muovaama teos. Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo samalla, osin tahtomattaankin antiikin kreikkalaisroomalaisesta koulunkäynnistä, mutta ei sellaisena kuin se olisi ajanlaskun alun Nasaretissa ollut. Lapsuusevankeliumin kirjoittajat ja kokoajat ovat todennäköisesti olleet kotoisin suuremmista myöhäisantiikin kreikankielisistä kaupungeista, joissa koulutus on ollut mahdollista, kuten suurin osa muidenkin antiikin lähteiden kirjoittajista. Kirjoittajat ja kokoajat ovat projisoineet osin luultavasti koulutuksen todellisuutta, osin ihanteita Tuomaan lapsuusevankeliumin tekstin tapahtumapaikkaan. Nasaretissa koulu Tuomaan lapsuusevankeliumin kertomana on fiktiivinen, mutta se, mitä koulutuksesta kerrotaan on kummunnut siitä, mitä kreikankieliset kirjoittajat ovat koulutuksesta tienneet tai ajatelleet. Olettivatko lapsuusevankeliumin kirjoittajat ja kokoajat, että Nasaretin koulumahdollisuudet eivät juurikaan eronneet tuntemansa tai tunteensa kaupunkien tai mahdollisesti kylien kouluista? Tiesivätkö 200-luvun kreikkalaiset minkä kokoinen kylä Nasaret ajanlaskun alussa tai 200–300-luvuilla oli? Miksi he olettivat, että pienessä kylässä olisi ollut alkeisopetusta? Missä määrin 200–300-luvun pienissä kylissä, kreikkalaisissa kylissä tai Nasaretissa

---

²¹⁴ Hock 1995, 113.

²¹⁵ Horn & Martens 2009, 118.

alkeisopetusta? Vai kiersikö legenda niin voimakkaana, että he kirjoittivat sen ylös, vaikka tiesivät ettei alkeisopetusta ollut? Kirjoittajat ja kokoajat eivät todennäköisesti ole yrittäneet luoda niin todenmukaista tapahtumapaikkaa lapsuusevankeliumille, vaan ovat kirjoittaneet tarinaan tuntemaansa tai kuvittelemaansa ympäristöön. Ympäristö on todennäköisesti myös muokkaantunut eri kertojien ja kuulijakunnan mukaan.

Maaseudulla elävien vapaiden, orjien, tyttöjen tai köyhien lasten koulunkäynnistä ei juurikaan tiedetä. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että sekä pojilla että tytöillä myös alemmissa sosio-ekonomisista luokista oli mahdollisuus päästä koulutuksen alimmalle asteelle niin juutalaisissa, kreikkalaisissa ja kuin roomalaisissakin kouluissa.²¹⁶ Cribioren mukaan alkeiskoulu oli mahdollista myös tytöille ja jopa toisella asteella tiedetään opiskelleen joitakin tyttöjä.²¹⁷ Kuitenkaan kaikki eivät päässeet kouluun, sillä alkeiskoulu oli mahdollista ainoastaan vapaille kaupunkilaisille, eikä kouluja juuri maaseudulla ollut.²¹⁸ Kaiken kaikkiaan yhteiskuntaluokka, maantieteellinen sijainti, perheen taloudellinen tilanne ja lapsen sukupuoli vaikuttivat lasten koulutukseen ja koulutuksen asteeseen. Luonnollisesti eliitin lapsilla oli muuta väestöä paremmat mahdollisuudet kouluttaa lapsensa.²¹⁹ Naisista ainoastaan eliitillä oli mahdollisuus koulutukseen, koska heillä taloudellinen tilanne ja sosiaalinen status vaikutti jopa miehiä enemmän mahdollisuuteen kouluttautua.²²⁰ Jopa ne, jotka eivät osallistuneet varsinaiseen luokahuoneessa tapahtuvaan koulunkäyntiin, saattoivat kuitenkin elinympäristössään kuulla kertomuksia tai nähdä näytelmiä, taidetta, esineitä ja arkkitehtuuria.²²¹

Morganin mukaan lukemaan opettelivat ainoastaan ne, jotka tarvitsivat lukutaitoa ja joilla oli siihen edellytykset. Osa oppilaista tuli sellaisesta kulttuurista tukevasta taustasta, jossa kirjoittaminen ja lukeminen oli ollut jokapäiväistä, kenties jopa perheen ammatti. Sen sijaan osa halusi päästä opiskelemaan, mutta ei päässyt. Joillekin kirjoitustaito antoi uudenlaisen aseman ja valikoiman kreikkalaisia tai roomalaisia arvoja, joita he saattoivat ottaa käyttöön omassa elämässään. Kirjoitus- ja lukutaito toimi ikään kuin siltana politiikkaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Ennen kaikkea se mahdollisti laajemmankin

---

²¹⁶ Horn & Martens 2009, 118–119.

²¹⁷ Cribiore 2005, 53.

²¹⁸ Horn & Martens 2009, 118–119.

²¹⁹ Cribiore 2005, 3; Horn & Martens 2009, 116, 118; Davis 2014, 94, 97.

²²⁰ Cribiore 2005, 4.

²²¹ Davis 2014, 94.

koulutuksen, joka tosin oli mahdollista vain muutamille. Laajempaan koulutukseen sisältyi puhetaidon opiskelua, filosofiaa, kirjallisen rakenteen opiskelua sekä yleistä oppineisuutta.²²² Antiikin maailmassa koulutuksen uskottiin tuovan jossain määrin arvovaltaa ja taloudellista hyötyä. Lukutaito esti huijatuksi tulemisessa ja auttoi liiketoiminnassa. Erityisesti näin ovat luultavasti ajatelleet paremmin toimeen tulevat, joille lukutaito saattoi jopa tuoda taloudellista hyötyä. Koulutus opetti myös kuria ja työmoraalia, joka kenties sinällään enemmän antoi taloudellista hyötyä.²²³

Cribioren mukaan lapsen kyvyt vaikuttivat jossain määrin mahdollisuuteen käydä koulua²²⁴ Cribiore ei kuitenkaan erittele vaikuttivatko kyvyt päästä korkeammalle koulutuksen asteelle, vai jo itse koulun aloittamiseen. Jos lapsen kyvyt vaikuttivat jo koulun aloittamiseen, on Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaus siitä, että Jeesus pääsi kouluun kykyjensä ansiosta uskottava. Sen sijaan Nasaretiin sijoitettu Jeesus-lapsi tuskin olisi päässyt kouluun ottaen huomioon sen, että myös maantieteellinen sijainti, taloudellinen tilanne ja yhteiskuntaluokka vaikuttivat koulunkäyntiin. Jeesuksen työläisperhe ei myöskään olisi ollut todennäköisin perhe kouluttamaan lapsensa. Poikana Jeesuksella toki oli paremmat mahdollisuudet koulun aloittamiseen. Jeesuksen koulunkäynnissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa on sekä myöhäisantiikin maailmasta uskottavia piirteitä, mutta myös fiktiivisiä piirteitä. Lähtökohdistaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaamalla Jeesuksella ei todennäköisesti olisi ollut mahdollisuutta koulunkäyntiin työläisperheen lapsena Nasaretin kylässä. Onko kysymyksessä kuitenkin se, että Jeesus haluttiin kuvata perimätiedon mukaisessa paikassa, mutta antiikin kirjoittajien ja lukijoiden maailmassa? Kiinnostävätkö kirjoittajat huomiota siihen, että lähtökohdistaan Jeesusta ei olisi todennäköisesti koulutettu? Vai oliko heidän motiivinaan pukea Nasaretin Jeesus omaan maailmaansa ja siinä korostaa Jeesuksen poikkeuksellisuutta, muun muassa siinä että Jeesus aloitti koulunkäynnin tavallista nuorempana ja oli opettajiaan etevämpi?

Tuomaan lapsuusevankeliumi sinällään ei kerro juurikaan lisää siitä, ketkä pääsivät kouluun. Se ei mainitse Jeesuksen lisäksi muita koulua käyviä, mutta ei myöskään anna ymmärtää, ettei koulussa olisi ollut muita. Cribioren mukaan antiikin koululuokassa oli läsnä eri ikäisiä ja eri taseisia oppilaita. Alkeiskoulun ja

---

²²² Morgan 1998, 4, 7, 33.

²²³ Cribiore 2005, 249–251.

²²⁴ Cribiore 2005, 3.

seuraavan asteen oppilaat saattoivat jopa opiskella samassa tilassa, omiin tehtäviinsä keskittyen. Oppilaita saattoivat ohjata niin opettaja, apulaisopettaja kuin vanhemmat oppilaatkin.²²⁵ Mainintojen puute muista oppilaista saattaa johtua siitä, että kertomuksen kannalta muiden mainitseminen ei ollut oleellista. Kertomus keskittyy Jeesus-lapseen ja muut henkilöt toimivat ainoastaan sivuhenkilöinä palvelemissa kertomuksen ja kohtauksia motiiveita. Esimerkiksi tyttöjä ei mahdollisesti mainita siksi, että antiikin maailma oli miesvaltainen. Tyttöihin ei samalla tapaa kiinnitetty huomiota, vaikka heitä koulussa olisi saattanut ollakin. Tuomaan lapsuusevankeliumissa koulussa paikalla on kuitenkin muita, tarkemmin määrittelemättömiä henkilöitä. Onko mahdollista, että antiikin maailmassa muiden aikuistenkin läsnäolo koulussa oli niin tavallista, että muut ihmiset kirjoitettiin luonnolliseksi osaksi luokkahuone-elämää? Ajattelivatko kirjoittajat ja kuulijat, että muut luokkahuoneessa olijat olivat apuopettajia, vanhempia oppilaita, lasten vanhempia tai muita kyläläisiä koulun julkisuudesta johtuen? Vai toimivatko muut koulussa olijat ainoastaan sivuhenkilöinä kohtauksen motiivia eli Jeesuksen poikkeuksellisuuden ihmettelyä varten?

3.2.2. Opettajat

Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiintyy kaiken kaikkiaan kolme eri opettajaa sekä Jerusalemin temppelissä olevat kirjanoppineet ja fariseukset, joiden keskellä 12-vuotias Jeesus opettaa. Tässä kappaleessa esittelen antiikin kreikkalaisroomalaisen maailman opettajia, joista Tuomaan lapsuusevankeliumin opettajat ovat todennäköisesti saaneet piirteitä. Antiikin aikana erityisesti yläluokkaiset lapset kohtasivat elämänsä aikana monenlaisia opettajia aina pedagogeista lähtien.²²⁶ Tässä kappaleessa keskityn kuitenkin ainoastaan koulussa oleviin opettajiin.

Kohdassa VI:1–10 Sakkeus-niminen opettaja (ὁ καθηγητής) kuulee, miten Jeesus puhuu isälleen ja ihmettelee tätä. Tuomaan lapsuusevankeliumi ei kerro, ihmetteleekö Sakkeus sitä, miten epäkunnioittavasti Jeesus vastaa isälleen vai puheen kristologista sisältöä. Joka tapauksessa opettaja pyytää Joosefia tuomaan Jeesuksen kouluun²²⁷. Joosef epäröi, koska ei usko, että kukaan pystyy hallitsemaan Jeesusta. Opettaja kehottaa kuitenkin olemaan huolehtimatta ja

---

²²⁵ Cribiore 2005, 15–16, 42.

²²⁶ Cribiore 2005, 45.

²²⁷ δεῦρο, δὸς αὐτό, ἀδελφέ, ἵνα παιδευθῆ γράμματα καὶ μάθη στέργειν ἡλικιωῶτας, καὶ τιμᾶν γῆρας καὶ ἡδεσθαι πρεσβυτέπους, ἵνα καὶ εἰς τέκνα πόθον κτήσεσθαι ἔξειν ὁμοίως αὐτὰ ἀνταπαιδεύση.

pyytää luovuttamaan Jeesuksen tälle²²⁸. Joosef ja opettaja vievät Jeesuksen kädestä pitäen kouluun, jossa opettaja kohtelee häntä hyvin. Jeesus ei luettele kirjaimia, niin kuin opettaja häntä kehottaa, jolloin opettaja suuttuu ja lyö Jeesusta päähän. Jeesus alkaakin opettaa opettajaa, jolloin opettaja nolostuu ja on häpeissään, koska paikalla on muitakin kuulijoita (ἀκουόντων δὲ πολλῶν). Opettajaa pyytää Joosefia viemään Jeesuksen takaisin kotiin. Opettaja tuntee häpeää, kun hänen oppilaansa, vasta lapsi, päihittää hänet²²⁹.

Joosef ei halua, että ajattelevainen ja järkevä Jeesus jää lukutaidottomaksi, joten hän antaa (παρέδωκεν αὐτον) hänet toiselle opettajalle (ἕτερον διδάσκαλον, ὁ καθηγητής) (XIII:1–2). Opettaja kuitenkin suuttuu Jeesuksen tottelemattomuudesta ja lyö Jeesusta, jolloin tämä kiroaa opettajan kuoliaaksi. Kolmas opettaja (ὁ καθηγητής) pyytää Joosefia antamaan Jeesuksen hänelle opetettavaksi. Opettaja sanoo, että aikoo käyttää imartelua (μετὰ κολακείας), jotta Jeesus oppisi aakkoset. Opettaja on peloissaan ja huolissaan, mutta Jeesus seuraa opettaja iloisesti. Jeesus alkaa lukea, jota opettaja kuuntelee tyytyväisenä ja rohkaisee Jeesusta puhumaan lisää. Opettaja ikään kuin kannustaa Jeesusta jatkamaan (παρεκάλει αὐτὸ ἵνα πλείονα εἴπη). Joosef pelkää opettajan hengen puolesta, mutta opettaja ylistääkin Jeesusta hänelle. Jeesus niin ikään kehuu opettajaa, koska opettaja todistaa Jeesuksesta ”oikein” (XIV:1–4).

Kreikkalaisroomalaisessa maailmassa isän tehtävä *paterfamiliaana* oli vastata poikiensa koulunkäynnissä. Isä saattoi opettaa lasta kotona, palkata lapselleen opettajan ja rahoittaa opiskelun.²³⁰ Tuomaan lapsuusevankeliumissa Joosef vastaa Jeesuksen koulunkäynnistä antamalla hänet kouluun (VI:8, XIII:1, XIV:1), seuraamalla Jeesuksen edistystä koulussa (VII:2, 4, XIV:3) sekä kurittamalla ja ohjaamalla Jeesusta oikeanlaiseen käyttäytymiseen (II:4, V:1–2).

Käytännössä lasten koulutuksesta huolehtivat usein kotiopettajat tai kylän koulu. Morganin mukaan kaupungeissa ja osissa kyliä toimi vähintään yksi opettaja.²³¹ Opetus ei ollut välttämättä laadukasta, sillä opettajien asema ja palkka oli verrattain huono, sääntöjä opetukseen ei ollut ja kuka tahansa saattoi ruveta

²²⁸ δὸς μοι αὐτό, ἀδελφέ, καὶ μὴ σοι μελέτω.

²²⁹ οἴμοι, οἴμοι, ἠπορήθην ὁ ταλαίπωρος ἐγώ, ἐμαυτὸν αἰσχύνην παρέσχον ἐπικατασπασάμενος (VII:1), οὐ γὰρ φέρω <τὸ αὐστηρὸν> τοῦ βλέμματος αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν τρανὸν τὸν λόγον αὐτοῦ (VII:2), οἴμοι, ἀδελφέ, ἐξηγεῖ με, οὐ παρακολουθῶ τῇ διανοίᾳ μου. ἠπάτησα ἐμαυτόν, ὁ τρισάθλιος ἐγώ· ἠγοῦμην ἔχειν μαθητὴν, καὶ εὐρέθην ἔχων διδάσκαλον (VII:2), ἐνθυμοῦμαι, φίλοι, τὴν αἰσχύνην μου ὅτι γέρων ὑπάρχω καὶ ὑπὸ παιδίου νενίκημαι (VII:3).

²³⁰ Davis 2014, 104, 281.

²³¹ Morgan 1998, 3.

opettajaksi.²³² Erityisesti kauempana kaupungeista eli koulutuksen keskittymistä, opetuksen sisältö riippui pitkälti opettajan omasta osaamisesta sekä väestön tarpeesta.²³³ Morganin mukaan yksityiset ihmiset saattoivat kerätä rahaa saadakseen kylään opettajan, jotta oppilaiden ei tarvitsisi matkustaa toisiin kaupunkeihin oppimaan. Yksittäiset ihmiset saattoivat myös lahjoittaa rahaa opettajille tai sitten opettajille maksettiin oppilaan opettamisesta esimerkiksi kuukausittain tai kursseittain.²³⁴ Cribioren mukaan lapsen vanhempien tehtävä oli rahoittaa lapsensa koulunkäynti ja opettajien työtä rahoittivat lähinnä yksityiset lahjoittajat. Valtion antamat avustukset olivat opettajalle harvinaisia. Myöskään Cribioren mukaan opettajien toimintaa ei vanhempia lukuun ottamatta valvottu. Opettajia ei koulutettu eikä heidän edellytyksiään työhän valvottu.²³⁵ Tässä mielessä Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaus siitä, että Joosef huolehti Jeesuksen koulunkäynnistä (XIV:3) on uskottava. Toisaalta Joosef ei niinkään ole huolissaan Jeesuksen puolesta, vaan opettajan hyvinvoinnista Jeesuksen kanssa.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa ensimmäistä opettaja on ὁ καθηγητής, toinen ὁ διδάσκαλος sekä ὁ καθηγητής ja kolmas opettaja niin ikään ὁ καθηγητής sekä ὁ διδάσκαλος. Myös Jerusalemin temppelin opettajia kutsutaan sanalla οἱ διδάσκαλοι. Antiikissa opettajaa kuvaavia sanoja on useita. διδάσκαλος-sanan merkitys on laaja, ja hän saattoi työskennellä missä tahansa kirjoitus- ja lukutaidon parissa. *Grammatikos* oli kirjallisuuden ja kirjallisuuskritiikin opettaja, *grammatistes* kirjainten opettaja alkeiskoulussa, *paidotribes* ja *kitharistes* fyysisen koulutuksen tai lyyran opettajia sekä *rhetor* retoriikan opettaja. Muita opettajaa kuvaavia termejä ovat *grammatistai*, *grammatodidaskalos*, *deskalos* ja *kathegetes* sekä feminiiniset *grammatike* ja *deskale*. Osa opettajista opetti todennäköisesti ainoastaan luku-, kirjoitus- ja laskutaidon alkeita. Toisaalta on luultavaa, että käytännössä erottelu termien ja eri opettajien välillä ei ollut ollenkaan selkeää, vaan termejä on käytetty sekaisin. Morgan lisäksi korostaa, että lähteet eivät kerro tarkasti, mitä opettajat opettivat, miten ja mikä oli heidän pätevyytensä, kenelle he opettivat, eivätkä milloin ja missä he opettivat.²³⁶ Danker kääntää sekä καθηγητής:in että διδάσκαλος:in opettajaksi. Uudessa testamentissa

---

²³² Harlow & Lawrence 2002, 51–52; Davis 2014, 104.

²³³ Cribiore 2005, 44.

²³⁴ Morgan 1998, 27–28.

²³⁵ Cribiore 2005, 3, 47.

²³⁶ Morgan 1998, 3, 17–18, 27–28.

ja varhaiskristillisessä kirjoituksissa διδάσκαλος on huomattavasti yleisempi kuin καθηγητής.²³⁷

Antiikin ajan kreikkalainen ja roomalainen koulutus jaetaan kolmeen asteeseen, joita voidaan kutsua alkeiskouluksi, keskikouluksi ja keskiasteen kouluksi. Ensimmäinen aste piti sisällään lukemista, kirjoittamista sekä yksinkertaista aritmetiikkaa. Opettajana toimi *didaskalos* (opettaja), *grammadidaskalos* (kirjainten opettaja) tai *grammatistes* (alakoulun rehtori). Toisella asteella opiskeltiin kieltä, kirjallisuutta ja kielioppia. Opettajana toimi *grammatikos* (kieliopin opettaja). Ylimmällä asteella opiskeltiin retoriikkaa ja puhetaitoa *sophisteen* (professori) tai *rhetorin* (retorikko) johdolla. Kouluasteita ei kuitenkaan määritellyt ikä, vaan oppimisen taso. Maantieteellinen sijainti ja aikakausi vaikuttivat niin ikään luokkajakoon.²³⁸ Cribiore määrittelee eri kouluasteiden opettajat yksinkertaisemmin alkeiskoulun ohjaajaksi, kieliopin opettajaksi toisella asteella ja retoriksi kolmannella asteella.

Grammatotodidaskaloksen hän mainitsee lisäksi olleen alkeiskoulun opettaja. Didaskalos on hänen mukaansa laajempi termi, koska *didaskalos* saattoi toimia myös eräänlaisena oppisopimusopettajana alkeiskoulun opettajan lisäksi. Toisen asteen opettajia kutsuttiin sen sijaan termeillä *grammatikos*, *didaskaloi* sekä *kathegetai*. Cribiorenkin mukaan erityisesti *kathegetai* oli yksityinen opettaja, joka liikkui kaupungista toiseen tarjoten palvelujaan, etsien työllistymistä ja opettaen maaseudulla, kauempana koulutuksen keskittymistä korkeammalla koulutuksen asteella. Toisaalta hän myös muistuttaa, etteivät koulutuksen tasot olleet antiikin aikana selkeästi toisistaan erillään ja opettaja saattoi opettaa useampaa tasoa.²³⁹

Tuomaan lapsuusevankeliumin opettajat, διδάσκαλος ja καθηγητής ovat varsin yleisiä opettajaa kuvaavia sanoja. διδάσκαλος oli alkeiskoulun kirjainten opettaja ja καθηγητής opettaja, joka saattoi opettaa kaikilla tasoilla. καθηγητής-opettajat muuttivat usein työnsä perässä ja tarjosivat opetustaan, missä kulloinkin asuivat. Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin διδάσκαλος ja καθηγητής vastaavat nimenomaan kuvausta kiertävästä, itsensä työllistävästä ja oppilaita etsivästä opettajasta. Davisin mukaan tästä todistavat lisäksi opettajan ja Joosefin väliset keskustelut, opettajan asenteen muutos Jeesusta opettaessa sekä

---

²³⁷ Danker 2000, 240, 490.

²³⁸ Cribiore 2005, 51; Davis 2014, 103–104.

²³⁹ Cribiore 2005, 2, 19, 45–46, 51, 53–54, 57.

auktoriteetin puutos Jeesusta kohtaan.²⁴⁰ Tuomaan lapsuusevankeliumissa opettajat pyytävät Joosefia antamaan Jeesuksen opetettavaksi (VI:2, XIV:1). Kohdassa XIII:1 Joosef niin ikään antaa Jeesuksen opettajalle. Yhdessäkin kohdassa Joosef ei itse pyydä opettajia ottamaan Jeesuksen oppilaakseen, vaan aloitus lähtee aina opettajista. Myös tämä saattaa liittyä διδάσκαλος:in ja καθηγητής:in samaistamiseen kierteleviksi opettajiksi.

Davisin mukaan lapsuusevankeliumin opettajat ovat ikään kuin Joosefin ja Jeesuksen auktoriteetin alla olevia hoitajia. Opettaja mainitsee käyttävänsä imartelua (XIV:1) opettaakseen Jeesusta. Davisin mukaan imartelu liittyi antiikin aikana juuri työnantaja-työnsaaja-väliseen suhteeseen sekä opettajien yritykseen päästä vaikutusvaltaisiin ja varakkaisiin piireihin. Davis jopa väittää, että Tuomaan lapsuusevankeliumi mainintoineen kehumisesta toimi antiikin aikana eräänlaisena sosiaalisena kritiikkinä opettajan ammattia kohtaan.²⁴¹ Cribioren mukaan lapset olivat antiikin aikana vanhempiensa ja opettajien auktoriteetin alla.²⁴² Antiikin maailmassa opettajilla oli muun muassa tietojensa perusteella auktoriteetti suhteessa oppilaisiinsa. He arvostelivat, kurittivat ja määrittelivät oppilaita koskevat säännöt.

Yläluokkaisissa roomalaisissa perheissä pedagogit olisivat tavallisesti vieneet lapset kouluun²⁴³, mutta Tuomaan lapsuusevankeliumin työläisperheessä Joosef vie Jeesuksen kouluun tai opettajan luo, josta taas opettaja vie Jeesuksen kouluun. Joosef vie Jeesuksen kädestä pitäen kouluun (ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς αὐτοῦ) (VI:8). Joosef luovuttaa Jeesuksen toiselle opettajalle (παρέδωκεν αὐτον) (XIII:1). Kolmas opettaja ottaa Jeesuksen Joosefilta ja vie tämän kädestä pitäen (ἐκ τῆς χειρὸς ἀπήγαγεν) (XVI:1). Muiden lasten kouluunmenosta ei Tuomaan lapsuusevankeliumi kerro. Ketkä vievät lapset tavallisesti kouluun työläisperheissä? Onko Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaus kouluun viemisestä todenmukainen siinä mielessä, että perheen isä on huolehtinut lastensa kouluunmenosta? Lasten kasvatukseen ja koulutukseen vaikutti jo antiikin aikana luonnollisesti perheen varallisuus ja yhteiskuntaluokka. Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus kulkee kylässä isänsä kanssa (IV:1), ei pedagogin. On mahdollista, että Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja sijoitti Jeesuksen perheen sellaiseen yhteiskuntaluokkaan, jossa pedagogit eivät olleet käytössä tai

---

²⁴⁰ Davis 2014, 103–104.

²⁴¹ Davis 2014, 104–105.

²⁴² Cribiore 2005, 47.

²⁴³ Esler 1998, 201; Harlow & Lawrence 2002, 44–45; Davis 2014, 103.

ymmärsi ettei ajanlaskun alun Nasaretissa käytetty pedagogeja. Toisaalta voi myös olla, että lasten kasvatusta ei yksinomaan ollut pedagogien harteilla, vaan vanhemmat varsinkin luonnollisella tavalla pitivät huolta lapsistaan, ja Joosefin kulkeminen Jeesuksen kanssa oli luonnollista kirjoittaa osaksi Tuomaan lapsuusevankeliumia. Toisaalta se, ettei Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiinny ”ylimääräisiä” henkilöitä, voi olla kirjallinen päätös. Päähenkilöt ovat Jeesus ja hänen jo tunnettu Joosef-isänsä, eikä pedagogia tarvitse tuoda mukaan. Toisaalta, jos pedagogin käyttäminen tällaisissakin arkisissa tapahtumissa oli tavallisempaa kuin omien vanhempien, olisi pedagogi todennäköisesti kirjoitettu sulavasti osaksi Tuomaan lapsuusevankeliumia. Mielenkiintoista Tuomaan lapsuusevankeliumissa on kahdessa kohtaa mainittu kädestä pitäminen kouluun vietäessä. Johtuuko kädestä pitäen vieminen Jeesuksen kuvasta nuoresta iästä? Ensimmäisen opettajan aikana Jeesus on 5-vuotias, toisen ja kolmannen aikana 8-vuotias.

Opettajat tuntuvat olevan tietoisia vaikeasti tilanteesta Jeesuksen kanssa. Toisaalta kyseessä saattaa olla kerronnallinen keino, jossa sivuhenkilöt eli opettajat palvelevat kirjoittamisen motiivina. Joka tapauksessa ensimmäinen opettaja huomaa Jeesuksen hankalan käytöksen ja puheen ollessaan paikanpäällä. Toiselle opettajalle menemisestä kerrotaan ainoastaan, että Joosef luovuttaa Jeesuksen opettajalle. Sen sijaan kolmas opettaja ilmestyy paikalle, pyytää luovuttamaan Jeesuksen hänelle ja ehdottaa, millä tapaa hän voisi opettaa Jeesusta, niin että tämä oppisi. Opettaja tuntuu olevan valmiiksi tietoinen vaikeasta lapsesta. Nasaretin kokoisessa kylässä tuskin on ollut ainakaan montaa opettajaa ajanlaskun vaihteessa. Tuskin myöskään samankokoisissa kreikankielisissä kylissä on ollut useampaa opettajaa, joiden kesken vastaavanlaista tiedonvaihtoa olisi ollut. Mahdollisesti suuremmissa kaupungeissa olisi useampi opettaja voinut olla.

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin opettajat kuvataan taidottomina ja huonoina opettajina, jotka ikään kuin lopulta asettuvat Jeesuksen alapuolelle opettajina. Hänen mukaansa Tuomaan lapsuusevankeliumi toimi jopa eräänlaisena sosiaalisena kritiikkinä opettajan ammattia kohtaan.²⁴⁴ Opettajien kirjoittaminen huonoon valoon johtuu kuitenkin luultavasti kirjallista keinosta. Opettajien käytös ja arvostus on aina suoraa seurausta siitä, tunnustavatko he Jeesuksen poikkeuksellisuuden.

---

²⁴⁴ Davis 2014, 104–105, 107.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesuksen koulunkäynnistä päättävät Jeesuksen isä ja opettajat. Viime kädessä Jeesuksen isä vastaa Jeesuksen koulutuksesta, käytöksestä ja elämästä kylässä. Jeesukselta ei missään välissä kysytä hänen mielipidettään, mutta toisaalta hän on läsnä päätöksiä tehtäessä. Antiikin maailmassa opettajan auktoriteetti perustui suureksi osaksi siihen, että opettajalla oli tietoa, jota hän jakoi muille. Opettajat saivat määritellä säännöt, valvoa oppilaita sekä arvostella heitä. Opettajat käyttivät auktoriteettinsa ja opettamisensa välineenä muun muassa juuri arvostelua ja kuritusta, mutta myös kehumista ja rohkaisua.²⁴⁵ Tuomaan lapsuusevankeliumissa voidaan nähdä kaikki edellä mainitut piirteet. Opettaja arvostelee Jeesusta, kurittaa tätä, mutta myös kehuu ja rohkaisee. Opetuksessa tapahtuvia ihmetekoja ja kristologisia puheita lukuunottamatta jopa opettajan käyttämät auktoriteetin ja opettamisen keinot tuntuvat uskottavilta. Toisaalta alkeiskoulun opettajat eivät luultavasti saaneet osakseen yhtä paljon kunnioitusta kuin korkeampien asteiden opettajat, paitsi mahdollisesti maaseudulla, jossa lukutaito oli harvaisempaa.

Opettajan lisäksi myös ikätoverit²⁴⁶ saattoivat valvoa toisiaan ja ikään kuin matkia valtasuhteita, joita he näkivät muuallakin yhteiskunnassa. Niin ikään fyysinen väkivalta kuului ikätovereiden välisiin suhteisiin. Samantapaista toimintaa voidaan nähdä Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtauksessa, jossa ylipappi Annaan poika tuhoaa Jeesuksen tekeleet ja kysyy tältä, miksi Jeesus rikkoo sapattia (III:1). Kaiken kaikkiaan lapset tottuivat jo alkeiskoulussa auktoriteetteihin ja väkivaltaan sekä saivat mallia tuleviin yhteiskunnan asemiin.²⁴⁷

3.2.3. Kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen

Tuomaan lapsuusevankeliumissa koulussa tai opettajan luona tapahtuva kirjainten opettelu eli antiikin aikainen lukemaan oppiminen tulee useassa kohtaa esille. Kaikki Jeesuksen ja kolmen opettajan kohtaamiset liittyvät kirjainten opetteluun. Jätän tästä kappaleesta pois viimeisen kappaleen, jossa Jeesus on Jerusalemin temppeleissä fariseusten ja kirjanoppineiden kanssa, koska kohtauksessa ei puhuta kirjainten tai lukemaan opettelemisesta.

Kohdassa VI:2 ensimmäinen opettaja Sakkeus näkee pyytää Joosefia tuomaan Jeesuksen kouluun, jota opettaja voisi opettaa hänelle kirjaimet (ἴνα

²⁴⁵ Cribiore 2005, 46–47, 130, 162.

²⁴⁶ Tästä lisää kappaleessa 3.1.4. Lasten leikit ja ikätoverien seura.

²⁴⁷ Cribiore 2005, 46–47, 58–61, 71.

παιδευθῆ γράμματα). Aakkosen lisäksi opettaja haluaa, että Jeesus oppii kaiken tiedon, rakastamaan ikätovereitaan, kunnioittamaan korkeaa ikää ja miellyttämään vanhempiaan. Kohdassa VI:8 opettaja pyytää Joosefia uudelleen tuomaan Jeesuksen kouluun, jotta opettaja opettaisi hänet lukemaan ja kirjoittamaan (καὶ ὡς διδάξω αὐτὸ γράμματα). Sakkeus vie Jeesuksen kouluun ja kirjoittaa tänne aakkosen (ἔγραψεν αὐτῷ τὸν ἀλφάβητον) ja alkaa opettamaan (ἤπξατο ἐπιστοιχίζειν αὐτῷ). Opettaja toistaa aakkosen monta kertaa (λέγει τῷ αὐτῷ γράμμα πλεονάκις). Jeesus ei kuitenkaan tottele opettajaa, vaan pitää kristologisen puheen, joka kuitenkin kertoo myös aakkosten opettelusta. Hän kertoo tuntevansa kirjaimet opettajaa paremmin (ἐπειδὴ οἶδα τὰ γράμματα ἃ σὺ διδάσκεις ἀκριβῶς πολλοὺς κρειττωτέρους). Rauhoituttuaan Jeesus kuitenkin luettelee aakkoset alfasta oomegaan huolella ja selkeästi²⁴⁸. Hän moittii opettajaa, miten tämä voi opettaa beetaa tuntemalla alfaa. Hän kehottaa opettajaa opettamaan ensin alfan ja sitten beetan, mutta alkaa kuitenkin itse opettamaan opettajaa toiston avulla (περὶ τοῦ ἄ στοιχείου). (IV:9) Kohdassa VI:10 Jeesus kuvailee alfan rakennetta yksityiskohtaisesti²⁴⁹. Kohdissa VII:1 ja 3 opettaja hämmästelee Jeesuksen kuvausta alfasta. Ensimmäisen opettajan kohdalla opetus tapahtui niin opettajan kuin Jeesuksenkin kohdalla toiston kautta. Opetuksen keskiössä oli aakkosten opetteleminen ensimmäisestä kirjaimesta lähtien. Opettaja näytti ensin mallia kirjaimen kirjoittamalla ja toistamalla. Myös Jeesus kertoo yksityiskohtaisesti ja toiston avulla kirjaimista yksitellen.

Kohdassa XIII:1 Joosef näkee, että Jeesus on ajattelevainen ja järkevä, joten hän ei halua ettei tämä opi kirjaimia (βουνεχῆς αὐτοῦ ἠβούλει μὴ εἶναι αὐτὸ ἄπορον γραμμάτων). Joosef antaa Jeesuksen toiselle opettajalle, joka kirjoittaa ensin alfan (ὁ διδάσκαλος γράψας αὐτοῦ τὸν ἀλφάβητον) ja käskää sitten Jeesusta toistamaan: ”alfa” (εἰπέ, ἄλφα). Jeesus vastaa samaan sävyyn kuin ensimmäiselle opettajalle. Opettajan tulisi kertoa, mikä beeta on, jonka jälkeen Jeesus vasta kertoisi, mikä alfa on.

Kohdassa XIV:1 kolmas opettaja pyytää Joosefia antamaan Jeesuksen kouluun, niin että tämä voisi imartelun avulla opettajaa hänelle kirjaimia (μετὰ κολακείας δυνήσωμαι αὐτὸ διδάξαι γράμματα). Kohdassa XIV:2 Jeesus menee

---

²⁴⁸ εἶπεν ἄφ' ἑαυτοῦ τὰ γράμματα πάντα ἀπὸ τοῦ ἄλφα ἕως τοῦ Ω μετὰ πολλῆς ἐξετάσεως καὶ τρανώς.

²⁴⁹ καὶ νόει τὴν τοῦ πρώτου στοιχείου τάξιν. καὶ πρόσχεσ ὧδε πῶς ἔχει κανόνας ὀξοὺς καὶ χαρακτῆρας μέσων οὗς ὀρᾶς ὀξυνομένους, διαβαίνοντας, συναγομένους, ἐξέρποντας, ἀφελκομένους, ὑψουμένους, χορευόντας, βεληφοπούτας, τρισήμους, διστόμους, ὁμοσχήμεους, ὁμοπολεῖς, ὁμογενεῖς· ἐπαρτικούς, ζυγοστάτας, ἰσομέτρους, ἰσομόρους κανόνας ἔχων τὸ ἄλφα.

kouluun ja löytää kirjan puhujakorokkeelta (εὔρεν βιβλίον ἐν τῷ ἀναλογίῳ κείμενον), mutta ei lue sitä (οὐκ ἀνεγίνωσκεν τὰ γεγράμμενα), koska se ei ollut Jumalan lakia. Se sijaan hän lainaa ”muita kauhistuttavia sanoja” (ἐπεφθέγγετο ῥήματα φοβερά) ja opettaja rohkaisee häntä jatkamaan (παρεκάλει αὐτὸ ἵνα πλείονα εἴπῃ).

Kohdissa VI:2 ja 8 ”aakkosista” ja ”lukemaan oppimisesta” puhutaan termillä γράμματα, joka saattaa olla esimerkiksi siitä, miten tiiviissä yhteydessä antiikin lukemaan oppimisessa kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen olivat. Dankerin mukaan γράμματα tarkoittaa kreikan aakkosia, kirjoitusta tai jopa tietoa ja oppimista. Ilman artikkelia γράμματα merkitsee juuri alkeiskoulun oppia eli lukemista ja kirjoittamista.²⁵⁰ Samaa mieltä on myös Cribiore.²⁵¹ Kirjainten opettelu tarkoittikin antiikin aikana juuri lukemaan oppimista. Lukemaan oppiminen oli moraaliopetuksen ohella alkeiskoulun tärkein tehtävä.²⁵² Kaiken kaikkiaan kreikankielisen koulutuksen kulmakivi oli sanallinen viestintä. Retoriikan tarkoitus oli vakuuttaa vastustaja tai kokonainen joukko ihmisiä. Viiden vuoden mittainen koulutus antoi hyödyllisiksi mielletyt tiedot maantiedosta, filosofiasta, historiasta sekä klassisten puhujien tutkimuksista, retoriikan teoriaa ja käytäntöä.²⁵³

Morgan on skeptinen varsinaisten antiikin koulumaailmaan liittyvien tietojen suhteen. Hänen mukaansa lähteiden perusteella ei voida varmuudella tietää, ketkä käytännössä toimivat opettajina, keitä opetettiin ja missä opetus tapahtui. Hänen mukaansa ei myöskään voida tietää, miten löydettyjä tekstejä käytettiin opetuksessa. Häneen mukaansa arkeologinen todistusaineisto, säilyneet kuvaukset ja koulutehtävät antaa kuitenkin olettaa, että opetuksen menetelmät säilyivät lähestulkoon samoina lähes tuhannen vuoden ajan aina 300-luvulta eKr. lähtien. Samantapaisia metodeja käytettiin kaikilla luokka-asteilla eri sosiaalisissa luokissa laajalla maantieteellisellä alueella samassa järjestyksessä.²⁵⁴ Sen sijaan Cribiore perustaa tutkimuksensa säilyneisiin *Hermeneumatoiin*, oppilaiden ja opettajien tehtäviin ja malleihin, papyruksiin, dokumentteihin, kirjeisiin sekä muihin kirjallisiin lähteisiin. Kirjalliset lähteet eivät juurikaan kerro esimerkiksi

---

²⁵⁰ Danker 2000, 205–206.

²⁵¹ Cribiore 2005, 248.

²⁵² Hock 1995, 113, 119; Morgan 1998, 14–15, 21–22, 36; Davis 2014, 108–109.

²⁵³ Koester 1995, 97–98.

²⁵⁴ Morgan 1998, 3–4, 28.

opetuksen yksityiskohtaisista metodeista, jolloin niitä on etsittävä säilyneistä koulutehtävistä.²⁵⁵

Alkeiskoulussa oppimisen ytimessä olivat aakkoset. Antiikin alkeiskoulun opettajien käsikirja *Hermeneumata Einsidlensian* mukaan kaikista nuorimmat oppilaat keskittyivät juuri kirjaimiin ja tavuihin. Lapselle opetettiin aluksi kädestä pitäen kirjainten muodot sekä ääntämään ja kirjoittamaan aakkoset yksitellen. Aakkosten oppimisen jälkeen oppilaat oppivat ensin lukemaan tavuja, sitten sanoja, lauseita ja lopulta lyhyitä eettisiä tekstijaksoja tai runoutta. Kirjainten ulko-opettelu oli välttämätöntä sanojen ja tekstien ymmärtämiselle sekä ennen pitkää maailman ymmärtämiselle.²⁵⁶ Esimerkiksi Antinopoliksesta on säilynyt laatta, jossa on opettajan siististi tekemiä kirjaimia ja niiden alapuolella oppilaan haparoivan näköisiä jäljennöksiä.²⁵⁷ Antiikin koulumaailmalle oli tyypillistä opetella aakkoset mallintamisen, ulkoa muistamisen ja kertaamisen avulla. Kertaaminen liittyi niin suulliseen kuin kirjalliseenkin kirjainten opettelemiseen.²⁵⁸ Tätä taustaa vasten Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset yksittäisten kirjainten opettelemisesta toiston avulla voidaan pitää ymmärrettävinä. Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen kirjainten opetteleminen on todennäköisesti tuntunut myöhäisantiikin kuulijoista tyypilliseltä ja uskottavalta.²⁵⁹

Oppilaat saattoivat lisäksi oppia useamman kielen. Ilmeisesti roomalaiset pojat oppivat ensimmäisenä kielenään juuri kreikan.²⁶⁰ Muuallakin kirjaimia saatettiin ensin opiskella kreikaksi, sitten vasta latinaksi.²⁶¹ Kaiken kaikkiaan se, millä tasolla opettaja opetti oppilaan lukemaan riippui siitä, mitä oppilaan sosiaalinen asema, taloudellinen tilanne ja tuleva rooli yhteiskunnassa vaativat.²⁶² Kreikkalaisroomalaisessa, juutalaisessa ja kristillisessä alkeisopetuksessa eli kirjainten opiskelussa, kirjoittamisessa, lukemisessa ja laskuopissa, voidaan nähdä samankaltaisuuksia.²⁶³ Varsinaista opetussuunnitelmaa ei antiikin aikana ollutkaan, oli opetus jossain määrin samantapaista ja -sisältöistä eri opettajien

---

²⁵⁵ Criore 2005, 9, 16, 18, 170.

²⁵⁶ Hock 1995, 113, 119; Morgan 1998, 14–15, 21–22, 36; Davis 2014, 96, 109.

²⁵⁷ Criore 2005, 39–40.

²⁵⁸ Hock 1995, 117; Criore 2005, 132; Davis 2014, 39, 108–109.

²⁵⁹ Davis 2014, 109.

²⁶⁰ Hock 1995, 133.

²⁶¹ Davis 2014, 109.

²⁶² Criore 2005, 44.

²⁶³ Horn & Martens 2009, 118.

välillä.²⁶⁴ Korkeammilla asteilla perusteellisia eroja löytyy jopa kreikkalaisten ja roomalaisten välillä. Juutalainen korkeamman asteen koulunkäynti erosi edellä mainituista keskittymällä vahvasti pyhiin kirjoituksiin. Toki osa juutalaisista osallistui kreikkalaisroomalaiseen opetukseen. Tämä oli kuitenkin mahdollista ainoastaan yläluokkalaisille nuorille miehille.²⁶⁵ Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo ainoastaan alkeisopetuksesta, joten korkeampaan opetukseen ei ole tässä tutkimuksessa syytä paneutua enempää.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesus löytää puhukorokkeelta kirjan (XIV:2). Kirjat olivat yleistyneet jo ennen ajanlaskun alkua, mutta Cribioren mukaan niitä tuskin oli käytettävissä alkeiskoulun opetustiloissa.²⁶⁶ Antiikissa “kirjat” olivat käärojä, kun taas Uuden testamentin käsikirjoituksen koodekseja.²⁶⁷ Kirjoittamaan oppimiseen kouluissa käytettyjä papyruksia, *ostraconeja* eli ruukunsirpaleita ja puualustoja on löytynyt useita. Opettajat ovat kirjoittaneet niihin yksittäisiä kirjaimia tai koko aakkoset ja oppilaat ovat kopioineet niitä. Oppilaat suorittivat kirjoitustehtäviä ja jäljensivät opettajan esimerkkejä vahatauluille, puisille laatoille, papyruksille sekä *ostracoille*. Materiaalien käyttö riippui käyttötarkoituksesta, taloudellisesta asemasta sekä koulutuksen tasosta.²⁶⁸ Opetuksen paikkoina toimivat muiden tilojen lisäksi myös ulkoilmapaikat²⁶⁹, joista oppilaat saattoivat löytää ruukunsirpaleita, joita he käyttivät oppimisessaan.²⁷⁰ Tuomaan lapsuusevankeliumista ei kuitenkaan käy ilmi, millaiselle materiaalille opettaja olisi kirjoittanut alfan.

Kirjoittamaan oppimisen lisäksi myös lukemaan oppiminen tapahtui imitaation avulla. Cribioren mukaan opettajat kirjoittivat tavuja niin ikään laatoille tai ostracoille. Oppilaat opettelivat näiden avulla kirjoittamaan ja lukemaan sekä ulkoa sanojen sisältöjä. Kirjainten opettelu aloitettiin kopioimisesta, jonka jälkeen vasta siirryttiin lukemiseen.²⁷¹ Tuomaan lapsuusevankeliumin ensimmäisessä kohtauksessa opettaja kirjoittajaa alfan, alkaa opettamaan ja toistaa kirjaimen monta kertaa (VI:8). Samoin toinen opettaja kirjoittaa alfan ja kääkee Jeesusta sanomaan: “alfa” (XIII:1). Kolmannen opettajan kohdalla Jeesuksen sen sijaan

---

²⁶⁴ Cribiore 2005, 3–4.

²⁶⁵ Horn & Martens 2009, 119, 121–122.

²⁶⁶ Cribiore 2005, 131.

²⁶⁷ Koester 1982, 17.

²⁶⁸ Hock 1995, 113, 119; Morgan 1998, 14–15, 21–22, 36; Cribiore 2005, 43, 132, 147–157; Davis 2014, 96, 109–111.

²⁶⁹ Katso kappale 3.11. Oppimisen paikat.

²⁷⁰ Cribiore 2005, 27, 31, 151.

²⁷¹ Cribiore 2005, 133–134, 177.

itse löytää kirjan ja alkaa puhua paikalla olleille ihmisille. Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaus kirjainten opettelemisesta on uskottava. Kirjaimia opeteltiin imitaation avulla, jolloin niitä opettiin sekä lukemaan että kirjoittamaan.

Todennäköisesti aakkosia opeteltiin myös laulujen, leikkien ja visuaalisten mallien. Tällöin kirjaimet olivat nähtävissä ja kuultavissa myös luokkahuoneen ulkopuolella, joten Davisin mukaan ne ovat jossain määrin olleet tuttuja myös koulua käymättömille ja lukutaidottomille.²⁷² Täytyy kuitenkin myös muistaa, että luku- ja kirjoitustaito eivät olleet välttämättömiä taitoja antiikin aikaisessa Välimeren maailmassa, eivätkä ne yksin määrittäneet yksilön sosio-ekonomista asemaa. Kirjoitustaitoa pidettiin hyödyllisenä, muttei tarpeellisenä eikä suuri osa väestöstä osannutkaan kirjoittaa edes yhdellä kielellä.²⁷³ Kreikkalaisroomalaisessa maailmassa tekstejä luettiin ääneen ryhmissä, esimerkiksi kotona tai julkisilla paikoilla.²⁷⁴

Lapsuusevankeliumin maininta kirjaimista ja niiden tulkinnasta (VI:10) on aiemmassa tutkimuksessa nähty gnostilaisena Tuomaan lapsuusevankeliumin gnostilaisena piirteenä. Hock ei kuitenkaan näe kirjaimia ja niiden tulkintaa gnostilaisena, vaan hänen mukaansa kirjainten yksityiskohtainen kuvaaminen sopii kreikkalaisroomalaiseen koulumaailmaan. Kirjainten opetteluun sisältyi ilmeisesti tulkintaa myös kirjainten rakenteesta, mikä myös on nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa. Muun muassa 400-luvulta säilyneessä opettajan käsikirjaksi oletetussa papyruksessa luetellaan kreikan aakkosia järjestyksessä. Jokaisen aakkosen kohdalla on oma moraalialue ja oikeanlaista käyttäytymistä opettava mietelauseensa.²⁷⁵ Myös Davisin mukaan kirjainten yksityiskohtainen kuvaaminen sopii tavalliseen kreikkalaisroomalaiseen alkeiskouluun. Samantapaisia yksityiskohtaisia kuvauksia kirjainten muodoista löytyy myös muilta antiikin kirjailijoilta²⁷⁶. Yksityiskohtaukset havainnoinnit kirjainten muodoista ovat saattaneet kuulua opetukseen yksinkertaisesti helpottamaan kirjainten oppimista. Davis myöntää, että kirjaimilla oli lisäksi kreikkalaisessa ajattelussa myös numeroiden tehtävä, jolloin ne olivat tärkeitä niin filosofiselta kuin tieteelliseltäkin kannalta. Tässä mielessä kirjaimet saatettiin yhdistää kuvaamaan maailmankaikkeuden paikkaa ja aikaa. Kirjaimet olivat siis alkuperäistä tarkoitusta laajemmassa käytössä myös gnostilaisuuden

---

²⁷² Crihiore 2005, 165; Davis 2014, 96, 110–111.

²⁷³ Crihiore 1996, 3.

²⁷⁴ Davis 2014, 27.

²⁷⁵ Hock 1995, 99, 102.

²⁷⁶ Euripides, Agathon sekä Theodektes.

ulkopuolella.²⁷⁷ Esimerkiksi runoilija Agathonin Telephus-teoksessa lukutaidoton mies yrittää kuvailla Theseus-nimeä yleisölle hyvin samantapaisesti kuin Tuomaan lapsuusevankelin Jeesus: ”The first letter was a circle with a nacel in the middle; then two straight rules yoked together, while the third resembled a Scythian bow; next to that lay a trident on its side; then mounted on one rule were two slanting lines; the last was again like the third”.²⁷⁸ Cribioren mukaan juuri kirjainten muotojen jäljittely oli oleellinen osa kirjaimia ja kirjoittamaan oppimista.²⁷⁹

Tuomaan lapsuusevankeliumin ensimmäisessä opettaja-kohtauksessa (VI:1–VII:4) 5-vuotias Jeesus kertoo opettajalle osaavansa kirjaimet jo paremmin kuin opettaja itsekään. Hän luettelee kirjaimet selkeästi alfasta oomegaan sekä opettaa opettajaa kirjaimista alfasta lähtien. Opettaja on hämmästyksissään, että vasta pieni lapsi päihitti hänet ja ihmettelee Jeesuksen viisautta. Toisessa kohtauksissa (XIII:1–2) Jeesus vastaa kertovansa opettajalle, mikä alfa on, jos opettaja kertoo hänelle ensin betasta. Kolmannessa kohtauksessa (XIV:1–4) Jeesus löytää kirjan ja alkaa puhua jo ennen kuin opettaja alkaa opettamaan Jeesusta. Jeesus ei kuitenkaan lue kirjaa, koska se ei ollut Jumalan lakia. Jeesuksen viisauden ja kirjainten osaamisen kertomisen tarkoitus on Tuomaan lapsuusevankeliumissa todennäköisesti ollut alleviivata kertomuksen kristologista motiivia ja Jeesuksen jumalallista viisautta jo lapsena.

Jeesus on 5-vuotias, kun hän menee kouluun ensimmäistä kertaa (II:1, VI:5) ja 8-vuotias menessään kouluun toisen ja kolmannen kerran (XII:1). Cribioren mukaan koulunkäynti aloitettiin antiikin aikana noin 7-vuotiaana.²⁸⁰ On erikoista, että Jeesuksen ikä mainitaan Tuomaan lapsuusevankeliumissa niin tarkkaan. Miksi Jeesuksen ikää haluttiin korostaa hänen mennessä kouluun ensimmäistä kertaa? Oliko 5-vuotiaan Jeesuksen kouluunmeno erikoista tai poikkeuksellista Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittajien ja kuulijoiden mielestä? Oliko tarkoituksena korostaa Jeesuksen poikkeuksellisuutta, jos 5-vuotiaat eivät menneet vielä kouluun? Vai oliko antiikin maailmassa mahdollista mennä jo 5-vuotiaana kouluun ja korostiko tämä toisaalta Jeesuksen poikkeuksellisuutta yhdessä muiden poikkeuksellisten 5-vuotiaiden kanssa? Antiikin maailmassa ikä ei määrittänyt koulunkäynnin astetta yhtä tarkasti kuin nykyaikana. Tuomaan

---

²⁷⁷ Cribiore 2005, 160; Davis 2014, 112–119.

²⁷⁸ 4 TrGF; Criore 2005, 160.

²⁷⁹ Cribiore 2005, 170.

²⁸⁰ Cribiore 2005, 2.

lapsuusevankeliumissa 8-vuotias Jeesus kuitenkin osaa lukea löytämäänsä kirjaa (XIV:2). Lapsuusevankeliumissa Jeesus on tähän mennessä ollut koulussa noin 3 vuotta. Cribioren mukaan alkeiskoulun kestosta ei voida olla varmoja. Koulutuksen kesto riippui luonnollisesti yhteisön tarpeista, oppilaan kyvyistä sekä opettajan työtilanteesta ja ammattitaidosta.²⁸¹ Jeesuksen lukutaidon tasoon suhteessa hänen ikäänsä ja alkeiskoulun yleiseen lukutaidon tasoon on todennäköisesti kerronnallinen tai kristologinen. Cribioren mukaan alkeiskoulu opetti oppilaan ainoastaan kopioimaan lyhyitä tekstejä tai lukemaan yksittäisiä sanoja tai lyhyitä, oppilaalle jo tuttuja tekstejä. Lukutaito ei siis ollut hyvä, vaan kirjaimiin ja teksteihin vasta tutustuttiin mahdollista myöhempää koulutuksen tasoa varten.²⁸² Jeesuksen kuvitellaan osanneen lukea kirjaa niin sujuvasti, että hän tiesi ettei teksti ollut ”Jumalan lakia”. Mitä tekstissä mahdollisesti oli? Antiikin kreikankielisessä koulumaailmassa alkeiskoulun tekstit pitivät sisällään muun muassa nimiä *Iliasta* sekä lyhyitä runoilijoiden tekstejä, muun muassa Homerosta. Oppilaat kopioivat tekstejä, vaikka eivät välttämättä osanneet vielä edes lukea. Kaiken kaikkiaan kreikkalaisen opetuksen tavoite oli tuoda esille kreikkalaisten ajattelua ja kulttuuria, joten kaikki materiaali on todennäköisesti ollut kreikkalaista.²⁸³

Myöhäisantiikin koulumaailman tutkimusta vasten Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset kirjainten opettelusta lukemaan oppimisena on varsin todenmukaiselta vaikuttava piirre. Toisaalta tällaisen kasvatusihanteen tai -käytännön näkyminen Tuomaan lapsuusevankeliumissa saattaa johtua sen olemassaolosta. Toisaalta se voi olla myös merkki ihanteen edistäminen arjessa kirjallisen tuotoksen kautta.

3.2.4. Moraaliopetus

Vaikka kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen olivat antiikin koulunkäynnin keskiössä, myös moraaliopetuksella oli sijansa koulussa. Muutamissa Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdissa voidaankin nähdä moraaliopetuksen piirteitä. Osa moraaliopetuksesta Tuomaan lapsuusevankeliumissa tapahtuu koulussa, mutta osa muun kylän elämän parissa. Tästä kirjoitan lisää kappaleessa 3.1.3. Koti ja naapurusto kasvattajina ja sosiaalistamisen paikkoina. Tässä kappaleessa keskityn

---

²⁸¹ Cribiore 2005, 2, 162–163.

²⁸² Cribiore 2005, 131–132.

²⁸³ Cribiore 2005, 131–132, 134, 140, 169, 179–180.

Tuomaan lapsuusevankeliumin kohtiin, joissa moraaliopetusta tulee esille koulussa.

Ensimmäisen opettajan kanssa moraaliopetus tulee esille Jeesuksen koulunkäymisen syynä. Ensimmäinen opettaja Sakkeus näkee Jeesuksen käytöksen, ja pyytää saada opettaa Jeesusta, jotta tämä oppisi kirjainten lisäksi kaiken tiedon (γνῶ πᾶσαν ἐπιστήμην), rakastamaan ikätovereitaan (μάθη στέργειν ἡλικιωτάς), kunnioittamaan korkeaa ikää (τιμᾶν γῆρας) sekä miellyttämään vanhempiaan (ἡδεσθαι πρεσβυτέρους) (VI:2). Kohdassa VI:3 Joosef kuitenkin epäilee, kuka Jeesusta voi hallita ja opettaa²⁸⁴ ja opettaja kehottaa häntä olemaan huolehtimatta (μὴ σοι μελέτω). Koulussa moraaliopetus ei enää tule esille ensimmäisen opettajan kohdalla, vaan opetus keskittyy kirjaimiin. Toisen ja kolmannen opettajan kohdalla moraaliopetus ei juurikaan tule enää esille. Oppimisen motiivina ja sisältönä on lähinnä kirjainten opiskelu. Jeesus ei tottele opettaja ja toista kirjaimia sekä puhuu opettajalle epäkunnioittavaan sävyyn (VI:4–10, XIII:1–2). Toisaalta osa Jeesuksen epäkunnioittavasta puheesta opettajille on kristologista. Parannusta Jeesuksen käyttäytymiseen tarinan henkilöiden ja kirjoittajan näkökulmasta on nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumin loppupuolella. Jeesus luettelee aakkoset alfasta oomegaan huolellisesti ja selkeästi (VI:9), Jeesus on iloinen mennessään kouluun (XVI:1) ja Jeesus on tottelevainen ja jatkaa oppimistaan (XVII:5).

Antiikin maailmassa opetuksen tärkein tehtävä lukemaan opettamisen rinnalla oli juuri opettaa moraalia. Antiikin koulumaailmassa moraaliopetuksen opettaminen alkoi jo varhain. Heti lapsen opittua lukemaan hän sai luettavakseen lyhyitä aakkosten mukaan järjestettyjä mietelauseita, jotka opettivat oikeanlaisia arvoja ja asenteita, kuten vanhempien ja ikätovereiden kunnioitusta.²⁸⁵

Antiikin Roomassa lapsuus nähtiin omana elämänvaiheenaan, johon kuului tiettyjä rituaaleja, käyttäytymiskoodeja ja tunteita. Lapsilta odotettiin tietynlaista käyttäytymistä ja lapset kasvatettiin siihen asemaan, johon he syntyivät. Roomassa lapsen sosiaalistaminen eli sosiaalisten tapojen ja ruumiinkielen opettaminen omaa sosiaalista statusta varten alkoi jo syntymästä ja sosiaalistaminen tapahtui puberteettiin saakka pitkälti kotona. Pienen lapsen kanssa tekemisissä olevat ihmiset muokkasivat lapsen käyttäytymistä ja moraalia. Vertaisryhmistä, esimerkiksi sisaruksista ja heidän vaikutuksestaan ei lähteissä

²⁸⁴ τίς δύναται τὸ παιδίον τοῦτο κρατῆσαι καὶ παιδεῦσαι;

²⁸⁵ Hock 1995, 102, 113; Koester 1995, 97.

juuri puhuta. Yläluokkaisissa perheissä lasta hoitivat orjat tai vapautetut orjat, jotka oli valittu huolella. Orjan tuli olla moraalinen ja puhua kunnolla, sillä lapsi oppi puheen orjalta.²⁸⁶ Rooman eliitti oppi roomalaisia perhearvoja myös koulussa. Alkeistasolla tutustuttuun kanonisoiituihin teksteihin, kuten Ciceron puheisiin. Alkeiskoulua seurasi joillakin retoriikkakoulu, jossa nuorille miehille opetettiin, miten Rooman kansalainen puhuu ja käyttäytyy. Koulussa painotettiin normatiivisia sukupuolirooleja. Oppilaat ottivat itselleen historiallisen tai myyttisen henkilön roolin ja pitivät puheita.²⁸⁷

Platonin mukaan hyveiden oppimiseen tarvitaan aina opettaja, joka neuvoo oppilasta suullisesti. Hyveitä ei voi oppia pelkästään perehtymällä yksin kirjallisuuteen. Hyveiden oppimiseen tarvitaan Platonin mukaan kuitenkin myös kirjoitus- ja lukutaitoa sekä niiden mukanaan tuomaa älykkyyttä.²⁸⁸ Koulussa opittiin lukemisen ja laskuopin lisäksi ruumiinkielen ja halujen itsehillintää sekä sietämään kipua, sillä kuka tahansa lapsista vastaava aikuinen saattoi osoittaa heille ruumiillista kuria sekä sanallisia moitteita.²⁸⁹ Antiikin kreikkalaisilla alueilla fyysinen kuri²⁹⁰ nähtiinkin keinona opettaa moraalialue muovaten oppilaasta oppineen ja eettisen ihmisen.²⁹¹

3.2.5. Fyysinen kuri koulussa

Fyysinen kuri kuului antiikin koulumaailmaan, mikä on myös nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa. Lapsuusevankeliumissa fyysinen kuri on kaikissa kohdissa joko opettajien tai Joosefin Jeesukseen kohdistamaa²⁹². Kohdassa VI:8–9 ensimmäinen opettaja Sakkeus vie Jeesuksen kouluun ja kohtelee häntä hyvin. Jeesus ei kuitenkaan toista opettajan perässä kirjainta, jolloin opettaja hermostuu ja lyö Jeesusta päähän²⁹³. Tästä Jeesus suuttuu. Kohdassa XIII:1–3 Jeesus ei taaskaan toista kirjainta opettajan perässä, jolloin opettaja suuttuu ja lyö Jeesusta²⁹⁴. Jeesus suuttuu jälleen ja kiroaa opettajan kuoliaaksi. Välikohtauksen jälkeen Joosef on huolissaan, ettei kukaan suututa Jeesusta ja kuole. Hänen huolensa ei kohdistu lainkaan Jeesuksen saamaan fyysiseen kuriin. Kolmannen opettajan kohdalla Joosef on huolissaan opettajan

---

²⁸⁶ Harlow & Lawrence 2002, 35, 42–44.

²⁸⁷ Woolf 2005, 239–240.

²⁸⁸ Morgan 1998, 20–21.

²⁸⁹ Harlow & Lawrence 2002, 52.

²⁹⁰ Katso kappale 3.10. Fyysinen kuri koulussa.

²⁹¹ Davis 2014, 105–106.

²⁹² Katso kappale 3.2. Lasten ja vanhempien vuorovaikutus.

²⁹³ πικρανθεις ἔκρουσεν αὐτὸ εἰς τὴν κεφαλὴν.

²⁹⁴ πικρανθεις δὲ ὁ καθηγητῆς ἔκρουσεν αὐτό.

hyvinvoinnista, vaikka tällä kertaa opettaja on kunnossa (XIV:3). Kaiken kaikkiaan ensimmäinen ja toinen opettaja menettävät hermonsä, kun Jeesus ei tottele ja lyövät Jeesusta. Opettajien yritykset neuvoa ja kohdella Jeesusta hyvin (VI:8, XIII:1) epäonnistuvat, jolloin he turvautuvat väkivaltaan. Väkivaltaan turvautuminen alkaa kuitenkin aina Jeesuksen toiminnasta ja kurittomuudesta (VI:8, XIII:2).

Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdat ovat yhteneviä sen kanssa, mitä antiikin kasvatuksessa ja koulunkäynnissä käytettävästä fyysisestä kurista tiedetään. Hockin mukaan ruumiillinen kuri oli suhteellisen tavallista luokkahuoneissa.²⁹⁵ Myös Cribioren mukaan ruumiillinen kuritus kuului antiikin koulumaailmaan. Sen tarkoitus oli korjata väärää käytöstä, rangaista lasta, joka ”ei halunnut oppia” tai joka epäonnistui tehtävässä tai kilpailussa.²⁹⁶

Niin Kreikassa kuin Roomassakin ruumiillisen kurin tarkoitus oli auttaa lasten kasvatuksessa ja moraalien muokkaamisessa. Ruumiilliseen kuriin jopa kehoitettiin niin kreikkalaisroomalaisessa kuin juutalaisessakin maailmassa, eikä edes fyysisen kurin kieltäminen Roomassa lopettanut sitä.²⁹⁷ Muun muassa joidenkin sanontojen mukaan ”kirjaimia ei opi ilman lyöntejä”.²⁹⁸ Antiikin aikana fyysinen kuri oli ilmeisesti pedagoginen keino saada auktoriteettia luokkahuoneessa. Kuritus oli julkista, joka ikään kuin vahvasti opettajan auktoriteettia.²⁹⁹

*Hermeneumata Celtesen*³⁰⁰ mukaan koulutehtävistä suoriutujia kehuettiin, mutta huonosti suoriutuneet ruoskittiin. Myös antiikin kirjoittajat³⁰¹ muistelevat omaa lapsuuttaan ja koulunkäyntiään sekä koulussa ollut väkivallan uhkaa. Myös seinämaalaukset esittävät kuvauksia opettajan fyysisistä rangaistuksista. Niin ikään Pompeijissa säilyneen rakennuksen seinämaalaukset varoittaa tunteja lintsaavia oppilaita ruoskinnasta. Arvellun koulurakennuksen lattiaista niin ikään merkintöjä fyysisen kurin kohteeksi tulemisesta.³⁰² Hornin & Martensin mukaan oppilaita jopa ”hakattiin”.³⁰³

---

²⁹⁵ Hock 1995, 133.

²⁹⁶ Cribiore 2005, 65–68, 70.

²⁹⁷ Horn & Martens 2009, 120.

²⁹⁸ Hock 1995, 133.

²⁹⁹ Davis 2014, 105–107.

³⁰⁰ *Hermeneumata Celtes* 39.

³⁰¹ Esimerkiksi Cicero, Augustinus, Horatius sekä Lukianos.

³⁰² Davis 2014, 96, 99–101, 105.

³⁰³ Horn & Martens 2009, 128.

3.2.6. Oppimisen paikat

Tuomaan lapsuusevankeliumin koulunkäyntiin keskittyvissä kohdissa lukemaan oppiminen eli koulunkäynnin fyysinen paikka ei ole lapsen omassa kotona, vaan opettajan luona tai “koulussa”. Ensimmäisessä kouluun sijoittuvassa kohtauksessa opettaja pyytää tuomaan Jeesuksen luokseen (δεῦρο, δὸς αὐτό) (VI:2), Joosefia antamaan (δός μοι αὐτό) Jeesuksen opetettavaksi (VI:3) ja tuomaan Jeesuksen kouluun (δεῦρο, ἄγαγε αὐτὸ εἰς τὸ παιδευτήριον). Joosef vie Jeesuksen kädestä pitäen kouluun (ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ παιδευτήριον), jonka jälkeen opettaja kohtelee häntä hyvin ja ottaa hänet kouluun (ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ διδασκαλεῖον) (VI:8). Toisessa kouluun sijoittuvassa kappaleessa Joosef luovuttaa Jeesuksen toiselle opettajalle (παρέδωκεν αὐτὸν ἕτερον διδάσκαλον) (XIII:1). Kolmas opettaja pyytää Joosefia antamaan Jeesuksen opettajalle kouluun (δεῦρο, δός μοι αὐτό εἰς τὸ παιδευτήριον). Opettaja vie Jeesuksen kädestä pitäen (ὁ διδάσκαλος λαβόμενος τὸ παιδίον ἐκ τῆς χειρὸς ἀπήγαγεν) ja Jeesus menee kouluun iloisesti (τὸ δὲ παιδίον ἠδέως ἐπορεύετο) (XIV:1). Jeesus menee kouluun (εἰσελθὼν ἐν τῷ διδασκαλείῳ) (XIV:2).³⁰⁴ Joosef juoksee koululle (Ὁ δὲ Ἰωσήφ ταχέως ἔδραμεν εἰς τὸ διδασκαλεῖον), jossa opettaja sanoo, että otti Jeesuksen oppilaakseen (ἐγὼ μὲν τὸ παιδίον σου παρέλαβον μαθητήν) ja pyytää Joosefia viemään Jeesuksen pois takaisin kotiinsa (ἀπάγε α[ὐτὸν] μετὰ σωτηρίας καὶ εἰς [τὸν] οἶκόν σου) (XIV:3). Opettaja pyytää viemään Jeesuksen pois luotaan (τὸ παιδίον τοῦτο ἄρον ἀπ’ ἐμοῦ) (VII:2), uudelleen Joosefia viemään Jeesuksen pois kotiinsa (ὑπάγε αὐτὸ μετὰ σωτηρίας εἰς τὸν οἶκόν σου) (VII:4) sekä opettajan kuoltua, Jeesus menee takaisin kotiinsa vanhempiansa luo (τὸ παιδίον ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ) (XIII:3). Joosef ottaa Jeesuksen mukaansa ja ohjaa tämän takaisin kotiin (ὁ δὲ λαβόμενος τὸ παιδίον ἀπήγαγεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ) (XIV:4).

Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin koulukuvaukset ovat todennäköisesti jo varhaisessa toimitusvaiheessa muodostaneet tarinoiden kokoelman, jonka kerronnallisena esikuva toimi Luukkaan evankeliumin (Luuk. 2:41–52) kuvaus 12-vuotiaasta Jeesuksesta Jerusalemin temppelissä. Koulukuvaukset yrittävät havainnoida, miltä ihmeitä tekevän Jeesuksen koulunkäynti on ollut.³⁰⁵ Millaisia kouluja antiikin maailmassa oli, johon Tuomaan lapsuusevankeliumi sijoittuu? Mitä antiikin oppimisen paikoista voidaan olettaa?

---

³⁰⁴ XIV:2.

³⁰⁵ Davis 2014, 93–94.

Tuoko Tuomaan lapsuusevankeliumi uutta tietoa? Edellä luetellut kohdat kertovat selvästi, että koulunkäynnillä on ollut tietty sijainti, johon opettaja on oppilaansa ottanut tai vanhempi on hänet, jopa kädestä pitäen tuonut. Tuomaan lapsuusevankeliumissa koulua kutsutaan sanoilla τὸ παιδευτήριον ja τὸ διδασκαλεῖον. Kumpakaan termiin esimerkiksi Danker ei anna selitystä. Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo useissa kohdissa koulunkäynnin fyysisistä paikoista. Opetus on tapahtunut tietyssä paikassa, opettajan luona, sillä hän pyytää antamaan lapsen opetettavakseen. Opettaja kuitenkin vie kouluun (εἰς τὸ παιδευτήριον). Lapsi viedään kouluun kädestä pitäen (ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ παιδευτήριον) ja haetaan sieltä pois (jakeet näkyviin!). Koulu on toiminut kodin ulkopuolella, koska Jeesus lähetetään koulussa takaisin kotiin (ἔπαγε αὐτὸ εἰς τὸν οἶκόν σου). Jeesus on kaiken kaikkiaan kolme kertaa ”koulussa” oppimassa lukemaan ja käyttäytymään sekä kerran Jerusalemin temppelissä. Tässä kappaleessa en kuitenkaan keskity juurikaan Jerusalemin temppeliin koulutuksen paikkana, jossa Jeesus on opettajien keskellä kuuntelemassa ja itse opettamassa.

Aasgaardin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumissa opettajat vaihtuvat, mutta koulu pysyy samana.³⁰⁶ Tuomaan lapsuusevankeliumi ei kuitenkaan kerro koulun paikoista suoranaisesti mitään, mutta se ei myöskään anna ymmärtää että koulun paikka olisi pysynyt kaikissa koulukohtauksissa samana. Opetus tapahtui kaikissa kolmessa kohtauksessa ja kaikkien kolmen opettajan kohdalla opettajan luona tai läheisyydessä.

Tuomaan lapsuusevankeliumin maininnat, että koulutus tapahtui opettajan luona ovat antiikin maailmasta katsottuna uskottavia. Cribioren mukaan koulunkäynti ei tapahtunut ilman opettajaa, vaan koulunkäynti rakentui opettajan ympärille, ei niinkään kiinteisiin fyysisiin luokkatiloihin. Opettaja oli korkein auktoriteetti suhteessa oppilaisiin myös siinä mielessä, että koulu lakkasi olemasta, jos opettaja esimerkiksi muutti pois tai kuoli.³⁰⁷

Morganin mukaan kouluun liittyvistä instituutioista ei ole säilynyt tarkkoja tietoja, eikä arkeologisissa kaivauksissa ole löydetty varsinaisia luokkahuoneita. Antiikin aikaisen opetuksen paikkoja ei Morganin mukaan voida siis varmuudella tietää. Morganin mukaan muun muassa klassisella kaudella koulua merkitsevät

---

³⁰⁶ Aasgaard 2009, 57.

³⁰⁷ Cribiore 2005, 18.

sanat olivat harvassa ja varsin epäselviä.³⁰⁸ Horn ja Martens ovat niin ikään sitä mieltä, ettei antiikin ajan koulurakennuksista ole juurikaan varmuutta.³⁰⁹ Cribiore pohtii, voisivatko harvat arkeologit löydöt johtua ainoastaan siitä, että koulu fyysisenä, selvästi erotettavana paikkana oli harvinainen antiikin maailmassa.³¹⁰ Opetuksen paikkoina toimivat kreikkalaisroomalaisessa maailmassa ilmeisesti *forumit*, tienristeykset, *gymnasiumit*, *palaestraet* eli painikehät, auditoriot, *akroasterionit*, *ceromat* tai yksityiset talot ja puutarhat, vaikkakaan ei voida tietää, mitkä niistä toimivat vakiintuneina opettamisen ja oppimisen paikkoina. Fyysistä harjoittelua opiskeltiin todennäköisesti *palaestraessa* ja *gymnasiassa*. Ainoastaan varakkaimmilla oli esimerkiksi Roomassa varaa kotiopetukseen. Kirjoitustaidon oppimispaikoiksi mainitaan ainoastaan ”*didaskaloksen* paikka” tai ”*grammatistesin* paikka”³¹¹ sekä myöhemmin *didaskaleion*³¹², joka myös Tuomaan lapsuusevankeliumissa mainitaan. Cribioren mukaan papyruksissa kouluja kutsutaan niin ikään useimmiten termillä *didaskaleia*, joksi myös korkeamman koulutuksen kouluja kutsuttiin. Kirjallisissa lähteissä koulua kutsutaan termillä *grammatodidaskaleia*. Monet koulut tunnettiin juuri opettajansa nimen mukaan.³¹³ Tuomaan lapsuusevankeliumissa ainoastaan ensimmäinen opettaja nimetään, eikä koulua missään kohdassa nimetä opettajan mukaan.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa koulua kutsutaan sanoilla τὸ παιδευτήριον ja τὸ διδασκαλεῖον. Davisin mukaan ensimmäisen opettaja kohdalla käytetty sana παιδευτήριον-sana merkitsi myöhäisantiikissa koulunkäynnin paikkaa, jossa eri-ikäiset oppilaat opiskelivat.³¹⁴ Toisen opettajan kohdalla käytetty sana διδασκαλεῖον sen sijaan on yleisin koulusta käytetty sana. *Didaskaleionin* tarkempi sana sen sijaan on *grammatodidaskaleion*, joka tarkoittaa suoraan luokkahuonetta tai ala-astetta.³¹⁵ Toisaalta *didaskaleia* mielettiin myös erilliseksi paikaksi, joka erosi itse koulutuksesta.³¹⁶

Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdassa VI:10 monet ihmiset ovat kuuntelemassa Jeesuksen sanoja koulussa. Missä määrin koulu oli julkista? Oliko koulussa muiden oppilaiden lisäksi muita aikuisia? Morganin mukaan ei voida

³⁰⁸ Morgan 1998, 18, 28.

³⁰⁹ Horn & Martens 2009, 119.

³¹⁰ Cribiore 2005, 17.

³¹¹ Platon *Lys. 208c, Prt. 326c*, Theophr. *Char. 22.6.*, Xen. *Lac. 1.10, Symp. 4.27*.

³¹² Morgan 1998, 3, 18, 29–31; Horn & Martens 2009, 119, 221–122.

³¹³ Cribiore 2005, 18–19.

³¹⁴ Davis 2014, 100.

³¹⁵ Davis 2014, 100.

³¹⁶ Cribiore 2005, 20.

tietää, montako oppilasta samassa tilassa opiskeli tai montako oppilasta sama opettaja kerrallaan opetti.³¹⁷ Tuomaan lapsuusevankeliumi antaa kuitenkin ymmärtää, että opettajan opetettavana samassa paikassa oli useampia oppilaita tai ainakin samassa tilassa oli useampia ihmisiä. Tuomaan lapsuusevankeliumissa koulu on ainakin jossain määrin julkista. Koulussa näyttää olevan mahdollisten muiden lasten lisäksi myös muita aikuisia, sillä monet kuuntelevat Jeesuksen opetusta kirjaimista (ἀκουόντων δὲ πολλῶν³¹⁸, πάντων μάλιστα τῶν ἰδόντων³¹⁹), josta opettaja nolostuu. Hän puhuttelee muita paikallaolijoita ystävikseen (φίλοι)³²⁰. Paikalla näyttäisi myös olevan Joosef (ἀδελφέ³²¹, ἀδελφὲ Ἰωσήφ³²²). Nykytutkimuksen mukaan antiikin aikana opetus tapahtui julkisesti, joka näkyi myös opetuspaikkojen julkisuutena.³²³

Suurin osa ala-astetasoisesta koulusta tapahtui varakkaiden omissa kodeissa, joilla oli varaa palkata opettaja. Kuitenkin myös joitakin koulutiloja oli. Ne olivat suurimmaksi osaksi yksityisten sijoittajien ylläpitämiä ja mahdollisia ainoastaan osalle yläluokkaa.³²⁴ Kreikassa ja Roomassa luokkahuoneina toimivat avoimet kaarikäytävät tai pylväshallit, vuokra-asunnot, salit tai korkeammilla asteilla auditoriot.³²⁵ Cribioren mukaan koulutuksen paikkoina saattoivat antiikin aikana toimia useat eri paikat, esimerkiksi julkiset tai yksityiset rakennukset, muinaisten temppelien läheiset alueet, luostarit, kodit tai alkeiskoulussa jopa ulkoilmapaikat, kuten kadut tai puiden aluset. Opetus ei ollut siinä mielessä yksityistä, että se olisi tapahtunut suljetussa tilassa poissa muusta yhteiskunnan elämästä.³²⁶ Tuomaan lapsuusevankeliumin termeistä ei voida saada selville, minkälaiseen ympäristöön lapsuusevankeliumin kirjoittajat ja kuulijat sijoittivat koulun. Joka tapauksessa paikka oli poissa Jeesuksen kotoa, opettajan läheisyydessä ja jossain määrin julkisessa paikassa. Opetuksen paikasta huolehti ilmeisesti opettaja eivätkä tässä tapauksessa Jeesuksen vanhemmat.

Tuomaan lapsuusevankeliumin lopussa, kohdassa XVII:2 Joosef ja Maria löytävät Jeesuksen kolmen päivän etsintöjen jälkeen temppelistä opettajien keskeltä kuuntelemassa ja kyselemässä. Jeesus opettaa vanhempia sekä selittää

---

³¹⁷ Morgan 1998, 32.

³¹⁸ VI:10.

³¹⁹ VII:3.

³²⁰ VII:3.

³²¹ VII:2.

³²² VII:4.

³²³ Koester 1995, 98.

³²⁴ Davis 2014, 97.

³²⁵ Davis 2014, 99–100.

³²⁶ Cribiore 2005, 21–27, 31.

heille lakia ja profeettojen vertauksia. Ilmentääkö tämä kappale juutalaista uskonnollista kasvatusta ja opetusta temppelissä, vai voisiko tämäkin piirre heijastaa Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoitusajankohdan -ja paikan maailmaa? Kenties tällainen tapa oli tavanomainen kreikkalaisissa kouluissa ja kertomuksessa se on ainoastaan naamioitu juutalaiseen muotoon, sillä Jeesus kuvataan juutalaisena lapsena juutalaisessa kulttuurissa. Vai sopiiko kertomus todella juutalaiseen temppelikulttuuriin, toisin sanoen tunsivatko Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittajat juutalaisia tapoja tämän verran?

4. Jeesuksen kasvu Tuomaan lapsuusevankeliumissa

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesuksen henkilöahmo käyttäytyy hyvin eri tavoilla tarinan edetessä. Lapsuusevankeliumi kertoo kohtauksia Jeesuksen elämästä 5-vuotiaasta 12-vuotiaaksi asti, ja myös hänen hahmonsa kehittyä. Lapsuusevankeliumin alussa Jeesus näyttäytyy ikään kuin pikkuvanhana supermiehenä, jolla on lapsen mieli. Hän on itsekeskeinen, arvaamaton ja ailahtelevainen. Hän kiukuttelee ja saa raivokohtauksia, joilla on järkyttäviä seurauksia. Tarinan edetessä Jeesuksen käytös kuitenkin laantuu ja lapsuusevankeliumin viimeisessä kohtauksessa Jerusalemin temppelissä 12-vuotiaana Jeesus näyttäytyy jo seesteisempänä ja kilttinä lapsena. Tässä kappaleessa esittelen Jeesuksen kasvua Tuomaan lapsuusevankeliumissa, Tarkastelen voisiko kasvatustieteologia tai kasvatustieteologia tuoda siihen jotain valoa sekä pohdin, miksi Jeesuksen hahmo kasvaa ja kehittyä tarinan edetessä. Onko kirjoittaja tietoisesti saanut aikaan Jeesus-hahmon kehittymisen ja kasvun Tuomaan lapsuusevankeliumissa? Miksi Jeesuksen persoonassa ja käyttäytymisessä on nähtävissä niin selvä muutos? Johtuuko kasvu siitä, että Jeesus ikääntyy tarinan edetessä 7 vuotta, vai johtuuko se jostain muusta? Onko kirjoittajan pyrkimyksenä korostaa Jeesuksen jumaluutta? Tämä kysymys liittyy tiiviisti siihen, mihin tarkoituksen Tuomaan lapsuusevankeliumi on kirjoitettu. Lisäksi tarkastelu liittyy siihen, miten lapsi nähtiin antiikin aikana. Useissa kohdissa ihmiset ihmettelevät Jeesuksen poikkeuksellisia kykyjä. Kertooko tämä lapsen poikkeuksellisesta arvostuksesta vai Jeesuksen hahmoon liitetystä jumalallisista piirteistä?

4.1. Jeesuksen hahmon kasvu ja kehitys Tuomaan lapsuusevankeliumissa

Chartrand-Burken mielestä Jeesuksen hahmo ei juurikaan muutu tai kehity tarinan edetessä.³²⁷ Tässä kappaleessa tuon kuitenkin esille nuoren Jeesuksen käyttäytymisen vaihtelun ja muutoksen, joka on mielestäni nähtävissä tarinan edetessä. Käyn läpi Jeesuksen hahmon vaiheet aikajärjestyksessä ja esittelen, millaisena Jeesus-lapsen persoona näyttäytyy tarinan edetessä.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa Jeesuksen ensimmäinen ihmeteko on ystävällinen ja hyödyllinen, sillä hän puhdistaa likaisen veden (II:1). Samassa kohtauksessa hän muotoilee savesta 12 varpusta, huolimatta siitä, että on sapatti (II:2). Jeesus ei välitä isänsä nuhtelusta sapatin rikkomisesta, vaan herättää linnut henkiin (II:4). Toisen pojan ihmetellessä Jeesuksen käyttäytymistä ja tuhotessa Jeesuksen tekemät vesilammikot, Jeesus suuttuu pojalle ja kiroaa tämän kuoliaaksi (II:1–3). Vaikka Jeesuksen ensimmäinen ihmeteko oli viaton, hyödyllinen ja leikin kaltainen, seuraavat ihmeteot tuovat mieleen uhmaikäisen ja kurittoman lapsen, joka uskoo voivansa tehdä mitä vain. Hän ei välitä isänsä nuhtelusta ja aiheuttaa jopa ikätoverilleen kuoleman.

Jeesuksen “ilkeät” ihmeteot jatkuvat, kun hän kiroaa häneen törmänneen pojan kuoliaaksi (IV:1). Jopa kuolleen pojan vanhemmat ihmettelevät Jeesuksen käyttäytymistä (IV:2) ja Joosef nuhtelee Jeesusta jälleen. Jeesus vastaa Joosefin nuhteluihin näsäviisaasti ja kiroaa kaikki hänen syyttäjänsä, niin että nämä sokeutuvat (V:1). Joosefin kurittaessa Jeesusta ruumiillisesti Jeesus sanoo jälleen Joosefia vastaan (V:2–3). Jeesuksen hahmo näyttäytyy jälleen kurittomana ja ilkeänä, joka näyttää ajattelevan ainoastaan omaa itseään. Hahmo näyttää saavan ikään kuin sitä enemmän tulta alleen, mitä enemmän häntä vastaan toimitaan tai häntä moititaan.

Seuraavassa kohtauksessa opettaja pyytää Joosefia tuomaan Jeesuksen kouluun, jotta hän oppisi muun muassa rakastamaan ikätovereitaan ja kunnioittamaan vanhempia. Joosef epäilee, kuka voisi hallita ja opettaa Jeesusta. Jeesus vastaa opettajalle ja häntä ihmetelleille juutalaisille näsäviisaasti ja alentavasti (VI:1–7). Koulussa opettaja opettaa Jeesukselle kirjaimia, mutta Jeesus on hiljaa eikä toista kirjaimia opettajan perässä. Jeesus suuttuu opettajalle, kun tämä lyö häntä ja vastaa hänelle jälleen näsäviisaasti. Vasta vihan laannuttua Jeesus luettelee kirjaimet, mutta jälleen näsäviisaalla ja alistavalla puheella

---

³²⁷ Chartrand-Burke 2001, 408.

höystettynä, kunnes opettaja nolostuu (VI:8–VII:4). Seuraavassa kohtauksessa Jeesus näyttää tekevän pitkästä aikaa ystävällisen ihmeteon, kun hän poistaa kaikki kiroukset, joita on langettanut (VIII:1). Yhä vieläkin hän vaikuttaa itsekeskeiseltä, sillä ystävällinen teko näyttää olevan seurausta siitä, että opettaja tunnusti hänen yliveraisuutensa ja erityisyytensä sekä Jeesus itse julisti omaa sanomaansa. Jeesus näyttää tekevän, mitä haluaa muista välittämättä.

Seuraavassa kohtauksessa Jeesuksen asenne näyttää kuitenkin muuttuvan. Hän on katolla leikkimässä muiden lasten kanssa, kun yksi lapsista tippuu alas ja kuolee. Kun pojan vanhemmat jälleen tulevat syyttämään Jeesusta, hän ainoastaan puolustautuu ja kieltää tiputtaneensa leikkiveriaa. Vanhempien raivotessa Jeesus laskeutuu alas talon katolta ja herättää pojan kuolleista. Hän kysyy tältä, tiputtiko hän pojan katolta ja poika vastaa kieltävästi (IX:1–3). Jeesuksen hahmo näyttäytyy kiltimpänä ja hillitympänä kuin aiemmissa kohtauksissa, mutta jälleen hän näyttää tehneen ‘ystävällisen’ ihmeteon, jotta ihmiset näkisivät ja ymmärtäisivät hänen yliveraisuutensa ja erityisyytensä sekä palvoisivat häntä.

Seuraavassa kohtauksessa Jeesus on jälleen hillitympi kuin lapsuusevankeliumin alussa. Hän on nyt 7-vuotias ja hakee äitinsä lähettämänä vettä kaivosta. Kaivolla on kuitenkin paljon väkeä ja vesiastia rikkoutuu. Sen sijaan, että Jeesus kiroaisi paikalla ollutta väkijoukkoa, hän kerää veden maasta viittaansa ja saa sen siten vietyä äidilleen. Jeesuksen äiti on hyvillään Jeesuksen tekemästä ihmeteosta ja ylistää Jeesusta (X:1–2). Jeesus auttaa myös isäänsä tämän töissä (XI:1–2). 8-vuotiaana hän auttaa isäänsä, jotta tämä saisi työnsä tehtyä eikä olisi huolissaan. Isä on hyvillään Jeesuksesta (XII:1–2). Jälleen Jeesus on ystävällinen ja kiltti, kun häneen suhtaudutaan ihailevasti, ymmärtävästi tai palvovasti.

Sen sijaan seuraavassa kohtauksessa Jeesus tekee jälleen “ilkeän” ihmeteon. Jeesus menee toisen kerran kouluun ja vastaa opettajalle jälleen näsäviisaasti. Opettajan suuttuessa ja lyödessä Jeesusta, hän jälleen kiroaa opettajan kuoliaaksi (XIII:1–2). Joosefkin tiedostaa, että Jeesus saattaa suuttuessaan kirotta jonkun kuoliaaksi (XIII:3). Jeesus näyttää käyttäytyvän huonosti ja arvaamattomasti, koska opettaja ei usko häneen, vaan kohtelee häntä kuin tavallista, kuritonta lasta.

Kolmas opettaja haluaa opettaa Jeesusta ja sanoo tekevänsä tämän imartelulla. Jeesus menee kouluun hyväntuulisena. Opettaja ei yritä opettaa Jeesukselle kirjaimia, vaan ainoastaan rohkaisee kun tämä alkaa puhua. Joosefin pelätessä pahinta opettaja ja kaikki kuulijat ovat haltioissaan. Jeesus sanoo

opettajan pelastuneen, koska hän ymmärsi Jeesuksen ainutlaatuisuuden (XIV:1–4).

Seuraavassa kohtauksessa Jeesus auttaa veljeään keräämään metsästä polttopuita. Jeesuksen veljeä, Jaakobia kuitenkin pistää käärme ja hän on kuolemaisillaan, kunnes Jeesus pelastaa hänet (XV:1–2). Samoin Jeesus pelastaa puunhakkuussa olleen nuoren miehen, joka osuu kirveellä jalkaansa ja on kuolemaisillaan verenhukkaan (XVI:1–2). Ihmiset eivät enää ole peloissaan, kuten lapsuusevankeliumin alussa, vaan ihmettelevät Jeesuksen tekoja ja ymmärtävät hänen ainutlaatuisuutensa (XVI:3). Jeesuksen “ystävälliset” ihmeteot näyttävät jälleen olevan seurausta ihmisten uskosta häneen.

Tuomaan lapsuusevankeliumin viimeisessä kohtauksessa 12-vuotias Jeesus jää Jerusalemita pääsiäisjuhlista palatessa joukosta pois ja muutaman päivän päästä hänen vanhempansa löytävät hänet temppelistä kuuntelemasta opettajia, tekemässä kysymyksiä ja opettamasta. Ensimmäistä kertaa Jeesus näyttää kuuntelevan opettajaa ja jälleen yleisö on ihmeissään Jeesuksen opetuksesta. Jeesuksen äiti kyselee Jeesukselta, miksi tämä meni hukkaan ja aiheutti vanhemmilleen huolta. Jeesus ei vastaakaan äidilleen näsäviisaasti (XVII:1–3). Lapsuusevankeliumin lopussa Jeesus lähtee seuraamaan vanhempiaan ja on heille kuuliainen. Jeesuksen kerrotaan kasvaneen viisaudessa, iässä ja armossa Jumalan ja ihmisten edessä (XVII:5). Jälleen Jeesuksen hyvä käytös seuraa Marian ja lainopettajien hyväksyvää ja ihailevaa suhtautumista Jeesukseen.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa on nähtävissä kasvua Jeesuksen persoonassa ja käyttäytymisessä. Aluksi Jeesus vaikuttaa itserakkaalta kurittomalta lapselta, kunnes vähitellen hänen käyttäytymisensä alkaa muuttua hillitymmäksi ja vähemmän arvaamattomaksi. Lopussa lapsuusevankeliumissa jopa sanallisesti kerrotaan, että Jeesus kasvoi ja käyttäytyi hyvin³²⁸. Useissa kohdissa Jeesus näyttää kuitenkin käyttäytyvän hyvin, kun ihmiset ymmärtävät hänen ainutlaatuisuutensa ja tärkeytensä. Ainoastaan temppelissä Jeesus kuuntelee opettajia, vaikka he eivät ole vielä ylistäneet Jeesuksen ihmeellisyyttä. Vasta Marian saapuessa paikalle, he kehuvat Jeesusta hänelle. Lisäksi Jeesus kohtelee omaa perhettään koko lapsuusevankeliumin läpi erilailta kuin muita ihmisiä. Hän kyllä sanoo vastaan Joosefille, mutta ei kiroa yhtään perheensä jäsentä kuoliaaksi. Kaiken kaikkiaan Jeesus näyttäytyy poikkeuksellisena lapsena niin

³²⁸ Ἀναστὰς δὲ ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ ἦν ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ. ... καὶ ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώποις.

kurittomuutensa, käytöksensä, viisautensa, tekojensa, julistamansa sanoman sekä sen suhteen, millaisena Tuomaan lapsuusevankeliumin ihmiset häntä pitävät.

Jeesuksen toiminta Tuomaan lapsuusevankeliumissa on selvästi suhteessa siihen, miten ihmiset häneen ja hänen julistamaansa sanomaan suhtautuvat. Jos Jeesukseen suhtaudutaan vähätellen, epäuskoisesti, epäkunnioittavasti tai ilkeästi, Jeesus suuttuu, käyttäytyy arvaamattomasti, kurittomasti, alentavasti ja hyökkäävästi sekä tekee vuorostaan paha. Jos taas Jeesusta ihailaan, ihmetellään, ylistetään tai hänen uskotaan, hän on lauhkea ja hyväntuulinen. Jeesuksen hahmon kasvu ja kehitys ovat seurausta ihmisten kasvavasta uskosta Jeesukseen ja hänen ainutlaatuisuuteensa.

Osa Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaamista Jeesuksen suorittamista ihmeistä ovat positiivisia ja auttavat ihmisiä, kun taas osa on negatiivisia. Missä määrin antiikin elämäkertakirjallisuuteen kuuluvissa ihmekertomuksissa ihmeet ovat positiivisia tai negatiivisia? Mitä positiiviset ihmeet ilmentävät? Entä negatiiviset? Miksi Jeesus on laitettu Tuomaan lapsuusevankeliumissa harjoittamaan negatiivisia ihmeitä jopa lapsille?

Tuomaan lapsuusevankeliumin juoni keskittyy Jeesukseen ihmeidentekijänä, jonka täytyy demonstroida auktoriteettiaan epäuskoisille ihmisjoukoille ihmeillä ja jumalallisilla opetuksilla. Jeesus opettaa opettajiaan ja koko läsnä olevaa ihmisjoukkoa omasta yliluonnollisuudestaan. Toisaalta Jeesuksen henkilöahmo pysyy verrattain samantapaisena koko kertomuksen ajan, mutta Jeesuksen ympärillä olevat ihmiset, heidän asenteensa ja käytöksensä muuttuvat, kun he ymmärtävät, ettei Jeesus ole tavallinen kuolevainen ihminen ja alkavat uskoa. Kansanperinteelle onkin tyypillistä, että kertomuksen pääjuoni kulminoituu, kun jokin asia tapahtuu kolmannen kerran. Jeesuksen kohdatessa opettajan kolmannen kerran, Jeesuksen lähellä olevat ihmiset ymmärtävät, ettei Jeesusta tulisi kohdata epäuskolla ja väkivallalla, vaan uskolla ja ylistyksellä.³²⁹

4.2. Jeesuksen kasvu antiikin lapsena

Tässä kappaleessa tuon esille antiikin lapsuuden näkökulmaa Tuomaan lapsuusevankeliumiin. Jeesuksen kasvua ja kehitystä tarkasteltaessa on mielekästä verrata antiikin ajan käsitykseen lapsen kehityksestä ja ikävaiheista. Antiikin lapsen kasvua voi lähestyä ajallisesta ja sisällöllisestä näkökulmasta. Ajallinen näkökulma tarkastelee lapsuuden ajallisia rajoja ja ikäkausia. Sisällöllinen

---

³²⁹ Chartrand-Burke 2001, 262–264.

näkökulma sen sijaan tarkastelee lapsuuden tunnusmerkkejä, ominaisuuksia ja kehitystä. On kuitenkin vaikeaa määritellä, missä määrin lapsen tunnusomaiset piirteet oli yleisellä tasolla tunnistettu ja toisaalta miten eri-ikäisten lasten ja yksilöiden väliset erot oli huomioitu.³³⁰ Täytyy myös muistaa, että ensimmäisen ja toisen vuosisadan antiikin kirjalliset lähteet kertovat enemmän ideaalista kuin realitodellisuudesta.

Muinaisessa kreikkalaisessa kulttuurissa ihmisen persoonallisuuden, luonteen, temperamentin sekä ruumiin toimintojen suhteisiin kiinnitettiin huomiota, kuten nykyäänkin. Filosofit ovat pohdiskelleet ihmisen luonnetta ja käyttäytymisen syitä läpi eri aikojen, ja toimineet eräänlaisina ”persoonallisuuspsykologeina” niin kauan kuin on ymmärretty ”itseä”.³³¹

Iällä ei ole aina historiassa ollut yhtä suurta merkitystä kuin nyky-yhteiskunnassa.³³² Iällä ei myöskään ollut yhtä suurta merkitystä koulunkäynnissä tai koulunkäynnin asteessa kuin nykyaikana.³³³ Monien muiden kouluun liittyvien käytännön seikkojen lisäksi ei myöskään voida tietää, minkä ikäisenä lapset oppivat mitään.³³⁴ Davisin mukaan kodin ulkopuolinen koulunkäynti alkoi perinteisesti noin 7-vuotiaana, mutta jopa 5-vuotiaat saattoivat jo olla koulussa.³³⁵ Muun muassa näistä syystä johtuen Jeesuksen iän tarkka kertominen Tuomaan lapsuusevankeliumissa on huomiota herättävää³³⁶. Miksi Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittaja on halunnut ilmaista Jeesuksen iän niin tarkasti? Mainitaanko muissa henkilöiden lapsuuskertomuksissa iät yhtä tarkasti? Aiemmin tässä tutkimuksessa³³⁷ esitin, että iän mainitsemisen ja korostuksen tarkoituksena on saattanut ollut alleviivata Jeesuksen poikkeuksellisuutta jo nuorena.

Katajala-Peltomaan & Vuolannon mukaan hellenistisen hippokraattisen mallin mukaan 0–7-vuotiaita pidettiin pikkulapsina ja kutsuttiin sanalla *paidion*. Sen sijaan 7–14-vuotiaat olivat lapsia ja heitä kutsuttiin sanalla *pais*. Pikkulapsivaihe päättyi siihen, että lapsi oli tarpeeksi kehittynyt aloittamaan koulunkäynnin eli opettelemaan lukemaan ja kirjoittamaan.³³⁸ Danker antaa *paidion*-sanan selitykseksi niin ikään alle 7-vuotiaan lapsen ja sanoo, että termi saattoi tarkoittaa

---

³³⁰ Tast 2001, 1.

³³¹ Pervin 2003, 2.

³³² Antikainen 1998, 144.

³³³ Criore 2005, 42.

³³⁴ Morgan 1998, 32.

³³⁵ Davis 2014, 109.

³³⁶ II:1:ssa viisi vuotta, X:1:ssa noin seitsemän vuotta, XII:1:ssa noin kahdeksan vuotta, XVII:1:ssa 12 vuotta.

³³⁷ Kappale 3.1.1. Lasten arvostus.

³³⁸ Katajala-Peltomaa & Vuolanto, 2013, 40–41.

sekä tyttöjä että poikia. Sen sijaan *pais* on nuori, jonka määrittely liittyy enemmänkin juuri ikään. *Teknon* on niin ikään lapsi, kuitenkin määrittelemättä kumpaankaan sukupuoleen.³³⁹ Tuomaan lapsuusevankeliumissa 5-vuotiasta Jeesusta kutsutaan sanalla παιδίον (II:3, IV:1, V:1, VI:3, 4, 5, 6, 8, 9, VII:2, 3, 4) 7-vuotiasta sanoilla παιδίον (X:1) ja τέκνον (X:2), 8-vuotiasta sanoilla τέκνον (XII:1) ja παιδίον (XII:2, XIII:2, 3, XIV:1, 3) sekä 12-vuotiasta sanalla τέκνον (XVII:3), παιδίον (XVII:4). Jeesuksesta käytetyt lasta tarkoittavat sanat ovat tavallisia ja ymmärrettäviä antiikin taustaa tarkasteltaessa. Mielenkiintoista kuitenkin on, että Jeesusta kutsutaan παιδίον-sanalla myös yli 7-vuotiaana.

Useimmissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa on määritelty ikäkausille tyypillisiä piirteitä. Määritelmät perustuvat biologisten tosiasioiden lisäksi myös kulttuuriperinteen mukaisiin arvoihin ja normeihin. Ikärooleihin on liitetty muun muassa erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia.³⁴⁰ Tuomaan lapsuusevankeliumissa erityisesti Jeesuksen tottelemattomuuteen ja kurittomuuteen kiinnitetään huomiota ja sitä paheksutaan (II:4³⁴¹, III:1³⁴², IV:2³⁴³, V:1–2³⁴⁴, (VI:1³⁴⁵), V:3³⁴⁶, V:4³⁴⁷, (VI:7³⁴⁸), VI:8³⁴⁹, (VIII:2³⁵⁰), IX:2–3³⁵¹, XIII:2³⁵², XIII:3³⁵³, XIV:1³⁵⁴, XIV:2³⁵⁵, XVII:3³⁵⁶). Sen sijaan häntä myös kiitetään ja ylistetään, kun hän tekee ystävällisiä ja hyviä tekoja (IX:4³⁵⁷, X:2³⁵⁸, XII:2³⁵⁹). Erotuksena näille kohdille,

³³⁹ Danker 2000, 749–750, 994..

³⁴⁰ Antikainen 1998, 129.

³⁴¹ Joosef kysyy Jeesukselta, miksi hän tekee tällaista sapattina.

³⁴² Ylipapin poika kysyy Jeesukselta, miksi hän tekee tällaista sapattina.

³⁴³ Jeesuksen kiroaman pojan vanhemmat syyttävät Joosefia ja sanovat, ettei Jeesus voi tällaisena asua kylässä, vaan häntä täytyy opettaa kiroamisen sijasta siunaamaan.

³⁴⁴ Joosef kysyy jälleen Jeesukselta, miksi hän tekee tällaisia tekoja. Jeesus vastaa ja kiroaa jälleen ihmisiä, jonka jälkeen Joosef kurittaa Jeesusta fyysisesti.

³⁴⁵ Ensimmäinen opettaja ihmettelee Jeesuksen sanoja isälleen.

³⁴⁶ Opettaja haluaa opettaa Jeesuksen muun muassa rakastamaan ikätovereitaan, kunnioittamaan korkeaa ikää ja miellyttämään vanhempia.

³⁴⁷ Joosef on huolissaan, kuka voisi hallita Jeesusta.

³⁴⁸ Ihmiset ovat ihmeissään, eivätkä uskalla enää puhua Jeesukselle.

³⁴⁹ Opettaja suuttuu Jeesukselle, kun tämä ei toista kirjainta opettajan perässä haluamallaan tavalla ja lyö Jeesusta.

³⁵⁰ Kukaan ei uskalla suututtaa Jeesusta enää.

³⁵¹ Katolta tippuneen pojan vanhemmat tulevat Jeesuksen luo, syyttävät häntä, raivoavat ja huutavat.

³⁵² Opettaja suuttuu, kun Jeesus ei tee niin kuin hän käskee, vaan vastaa opettajalle näsäviisaasti.

Opettaja lyö Jeesusta.

³⁵³ Joosef käskee Mariaa olla päästämättä Jeesusta pois kotoa, koska Jeesus on vaarallinen jos hänet suututetaan.

³⁵⁴ Opettaja on peloissaan ja huolissaan ottaessaan Jeesuksen opetettavakseen.

³⁵⁵ Joosef pelkää, että opettajalle on käynyt huonosti.

³⁵⁶ Maria nuhtelee Jeesusta, miksi hän meni hukkaan ja aiheutti vanhemmilleen huolta.

³⁵⁷ Katolta tippuneen pojan vanhemmat ylistävät Jumalaa ja palvovat Jeesusta, kun hän herättää pojan kuolleista.

³⁵⁸ Maria on hyvillään, kun Jeesus tuo kaivolta vettä kotiin.

³⁵⁹ Joosef on hyvillään, kun Jeesus auttaa häntä saamaan puutyön valmiiksi.

useissa kohdissa Jeesusta kiitetään julistamansa kristologisen sanoman perusteella tai tehdessään ”hyvän” ihmeteon.

4.3. Jeesuksen kasvu kasvatustieteiden valossa

Tässä kappaleessa otan avuksi kasvatustieteellisen ja sosiologisen tutkimuksen ja tarkastelen, mitä uutta nämä näkökulmat voisivat tuoda Tuomaan lapsuusevankeliumiin ja Jeesuksen käyttäytymisen ja kasvamisen ymmärtämiseen. Täytyy kuitenkin muistaa, että nykyisenlainen kasvatustieteellinen ja sosiologinen tutkimus ulottuu vasta 1800-luvun loppupuolelle³⁶⁰, eikä myöhäisantiikin aikana lapsen ja nuoren kasvua ja kehitystä tutkittu tai ymmärretty samalla tavalla kuin nykyään. Modernin kasvatussosiologian ja kasvatopsykologian ottaminen analyysin avuksi on ongelmallista, sillä ne ovat moderneja termejä, kun taas tutkimuksen aineisto on peräisin antiikin ajalta. Vaikka modernin teorian ja antiikin lähteen yhteensovittaminen on haasteellista, saattaa modernin termin, teorian tai jaottelun mukaan ottaminen paljastaa jotain uutta myös antiikin lähteestä ja tässä tapauksessa Tuomaan lapsuusevankeliumin sisällöstä.

Lisäksi on muistettava, ettei Tuomaan lapsuusevankeliumi kuvaa Jeesuksen kasvua todellisuudessa eikä ylipäättään lapsen oikeaa toimintaa, kasvua ja kehitystä, vaan ajaa kertomuksen kirjoittajan tarkoitusperiä. Lapsuusevankeliumin kirjoittaja tuskin on perehtynyt aikansa käsitykseen lapsen tai nuoren kasvusta, saati ollut kasvatustieteilijä. Hänen motiivinaan ei ole ollut ymmärtää tai kuvata lapsen kasvua ja kehitystä, vaan jotain muuta Jeesuksen persoonassa ja toiminnassa. Jeesuksen kasvu on kerronnallinen keino toteuttaa Tuomaan lapsuusevankeliumin taustalla olevaa motiivia.

Kasvatus on klassisesti määritelty aikuissukupolvien vaikutusvallan harjoittamiseksi niihin, jotka eivät vielä ole valmiita yhteiskuntaelämään. Kasvatuksen tarkoitus on synnyttää ja kehittää lapsessa tietyt fyysiset, tiedolliset ja moraaliset tilat, joita yhteiskunta kokonaisuutena ja sosiaalinen ympäristö edellyttävät. Kasvatus onkin sosiaalistumista siihen ympäristöön, jossa henkilö elää. Kasvattajina toimivat varsinaiset kasvatustieteelliset instituutit sekä oheiskasvattajat³⁶¹. Sosiologisessa määritelmässä kasvatus nähdään myös

---

³⁶⁰ Antikainen et al. 2000, 9.

³⁶¹ Tuomaan kasvatusinstituutioista ja oheiskasvattajista katso kappale 3.2.2. Opettajat.

sukupolvien välisenä tapahtumana. Sosiaalistuminen tapahtuu toiminnassa ja se liittyykin kaikkeen sosiaaliseen toimintaan.³⁶²

Lapsen varhaiset vuodet ovat koko elämänsä kannalta äärimmäisen tärkeitä vuosia. Sosialisatio voidaan jakaa eri vaiheisiin; primaari- ja sekundaarisosialisatioksi. Primaarinen sosialisatio alkaa varhaislapsuudesta ja sen tuloksena muodostuu persoonaintiteetti ja minuus persoonana. Sekundaarinen sosialisatio tapahtuu myöhemmin vuosina ja merkitsee osallistumista yhteiskunnan jäsenyyteen eli sosiaalistumista rooleihin ja sosiaalisten identiteettien muodostumista. Identiteetti eli tavoitteet ja tuntemukset siitä, kuka hän on ja mitä hän voi tehdä, on paljolti vallitsevien uskomusten sekä häntä ohjaavien ihmisten vaikuttamaa.³⁶³ Miten Jeesuksen toiminta liittyy ajatukseen primaarisosialisatiosta? Jeesus on tietoinen omasta itsestään ja poikkeuksellisuudestaan jo Tuomaan lapsuusevankeliumin alussa. Hän ei hätkähdä muiden mielestä vääristä teoista, kuten savilintujen tekemisestä sapattina tai ikätoverinsa kiroamisesta eikä moitteista, joita hän saa. Sen sijaan häntä näyttää vaivaamaan enemmänkin ihmisten asenne ja epäusko häntä itseään kohtaan. Hän vastaa ihmisille erikoiseen ja kristologiseen sävyyn.

Lasten ja nuorten sosiaalistuminen tapahtuu vuorovaikutuksessa vanhempien, vertaisten ja nuorempien kanssa, oppimiskokemusten kertyessä ja vaikuttaessa kasvavaan ihmiseen. Oppimiskokemukset voivat olla kielellisiä, kognitiivisia eli tiedollisia, symbolisia ja normatiivisia. Niitä kertyy elämänsä aikana ja usein juuri elämänsä käännepöydissä.³⁶⁴ Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen kasvu ja kehitys tulee erityisen selvästi esille vuorovaikutustilanteissa. Jeesus ei kuitenkaan näytä kasvavan aikuisten antaman hyvän esimerkin, väärän käytöksen korjaamisen tai oikean käytöksen palkitsemisen ansiosta. Jeesuksen hahmon kasvu on selvästi yhteydessä siihen, uskovatko ihmiset häneen. Tuomaan lapsuusevankeliumin sisällön kannalta mielenkiintoiseksi nouseekin kysymys, kasvaako Jeesus vai kasvavatko hänen ympärillään olevat ihmiset.

Modernin kasvatuksen sosiologisen määritelmän mukaan kasvattajat voidaan jakaa varsinaisiin kasvatustilanteisiin, kuten perheeseen, päiväkotiin ja kouluun, sekä oheiskasvattajiin eli ulkopuolisiin vaikuttajiin. Nyky-yhteiskunnassa oheiskasvattajia ovat muun muassa työ, joukkotiedotus ja

---

³⁶² Antikainen 1998, 14, 103.

³⁶³ Antikainen 1998, 104, 111–112.

³⁶⁴ Antikainen 1998, 104–105.

vertaiset, vaikkapa kaveripiiri.³⁶⁵ Jos oheiskasvattajan termiä sovellettaisiin Tuomaan lapsuusevankeliumiin, olisivat oheiskasvattajia kylän naapurustossa asuvat ihmiset, Jeesuksen ikätoverit, heidän vanhempansa ja muut kyläläiset. Kasvattajat toimivat yksilöinä, mutta myös sosiaalisten rakenteiden ja instituutioiden edustajina. Esimerkiksi opettajat ovat koulun ja laajemmin yhteiskunnan hyväksytyjä edustajia.³⁶⁶ Ajanlaskun alun tai myöhäisantiikin aikana vielä ollut koulua instituutiona, mutta on oletettavaa että opettajat olivat jollain tavalla yhteiskunnan hyväksymiä, vaikka olivat ”yksityisyrittäjiä”.

Sosialisaatio-käsitteen lisäksi myös elämänkulun käsite (*life course*) on oleellinen osa tarkasteltaessa Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesusta kasvatustieteiden valossa. Elämänkulun käsite tarkoittaa yksilön elämänkulkua merkittävien elämäntapahtumisen ja siirtymien, kuten syntymän, kouluun menon, työelämään siirtymisen, avioitumisen, vanhemmuuden ja eläkkeellesiirtymisen jaksottamana. Elämänkulku on toisiaan seuraavien elämänjaksojen sarja, jossa eri elämänaalueet ovat kuin uria tai polkuja, joille merkittävät elämäntapahtumat toimivat käännekohtina ja merkitsevät usein siirtymistä asemasta tai roolista toiseen. Käsite ottaa sosialisaatio-käsitettä paremmin huomioon elämän katkokset, harppaukset ja kriisit.³⁶⁷ Elämänkulun käsitteen valossa Jeesuksen kasvu näyttää jälleen kerran johtuvan ihmisten suhtautumisesta häneen. Jeesukselle merkittävän vaiheen muodostaa kyllä kouluun meno, sillä siellä hän kokee ensin kahteen kertaan opettajan epäuskoa ja kolmannen opettajan kohdalla hyväksyntää, rohkaisua ja uskoa. Sen sijaan yhtä merkittäviä tapahtumia Jeesuksen kasvun kannalta näyttäivät olevan ihmeteot ja se, miten ihmiset niihin ja Jeesuksen suhtautuvat.

Ihmisen persoonallisuus kehittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa jokainen yksilö soveltaa ja kehittää kykyjään vastaanottaen, hallitsee ja muuttaa sosiaalista ja aineellista todellisuutta. Myös suuntautuminen ja toiminnan normien ja tavoitteiden rakentaminen tapahtuu vuorovaikutusprosessissa ja johtaa pysyviin muutoksiin henkilön ja ympäristön ominaispiirteissä.³⁶⁸ Persoonallisuuden kehittyminen tapahtuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa yksilö soveltaa ja kehittää kykyjään vastaanottaen, hallitsee ja muuttaa sosiaalista ja aineellista todellisuutta. Minän tai itseä koskevan tietoisuuden ja tiedon synty ja

---

³⁶⁵ Antikainen 1998, 14.

³⁶⁶ Antikainen 1998, 14.

³⁶⁷ Antikainen 1998, 15, 101.

³⁶⁸ Antikainen 1998, 108.

kehittyminen on tärkeä osa sosialisatio-prosessia. Senkin perustana on vuorovaikutus ja kommunikaatio muiden ihmisten kanssa, sillä kommunikaatiossa ihminen saa tietää kuka hän on. Kasvatuksessa onkin aina kysymys yksilön persoonallisuuden kehittymisestä.³⁶⁹

Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen persoona näyttää kehittyvän tarinan edetessä, vaikka ajallisesti Tuomaan lapsuusevankeliumi ei kata Jeesuksen elämästä kuin seitsemän vuotta, ikävuodet 5–12. Toisaalta, kasvatopsykologian mukaan näinä ikävuosina tapahtuu merkittävää kehittymistä. Nykytutkimuksen mukaan lapsi saavuttaa noin 5-vuotiaana minän kaksi puolta keskustelussa ja vuorovaikutuksessa. Hän ymmärtää olevansa minä (*me*) objektina muiden joukossa sekä subjektiivinen, yksilöllinen, toimiva ja kokemuksellinen minä (*I*). Noin 8–9-vuoden iässä lapsen moraali ja arvot alkavat kehittyä, kun hän oppii pelien ja leikkien säännöt. Objektiminän perustana ovat varhaisemmat muilta otetut roolit, kun taas subjektiminän perustana siihenastinen elämänkerta. Yksilön identiteetti on minäkäsityksen rakenne ja sisältö suhteessa yhteiskuntaan eli minä jatkuvana ja johdonmukaisena objektina. Identiteetti on sidoksissa sosiaaliseen tilanteeseen, sillä se on aktuaalinen minän kokemus tietyssä tilanteessa, tietyssä elämänvaiheessa ja tiettyjen sosiaalisten suhteiden vallitessa. Identiteetin muodostumisessa emotionaaliset asiat ovat tärkeitä.³⁷⁰

4.4. Jeesuksen kasvun tarkoitus

Jeesuksen hahmon kasvu ja kehitys on yhteydessä siihen, mihin tarkoitukseen Tuomaan lapsuusevankeliumi on kirjoitettu. Jeesuksen kasvu ja kehitys on selvästi nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa, joten on oletettavaa että sillä oma tarkoituksensa, oli se sitten kristologinen tai pedagoginen.

Chartrand-Burken mukaan ensisilmäyksellä Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesus-lapsi eroaa evankeliumeista tutusta Jeesuksesta sekä gnostilaisesta Jeesuksesta huomattavasti, mutta vertaillessa häntä muihin kristillisessä kirjallisuudessa esiintyviin ihmeidentekijöihin, Jeesus näyttäytyykin samanlaisena eskatologisena hahmona kuin Elia, apostolit ja Uuden testamentin Jeesus. Verratessaan Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesusta antiikin idealisoituihin esityksiin lapsista, Jeesus ei näytä niinkään kaikkietävältä ja jumalaiselta lapselta tai nuorelta gnostikolta, vaan syvästi kunnioitetulta hahmolta ja ylistetyltä lapselta, joka osoittaa aikuismaista viisautta ja kypsyyttä. Chartrand-Burken

---

³⁶⁹ Antikainen 1998, 16, 108.

³⁷⁰ Antikainen 1998, 13, 109, 111.

mukaan Jeesus käyttäytyy lapsuusevankeliumissa niin kuin evankeliumin kirjoittaja uskoisi aikuisen Jeesuksen käyttäytyvän. Hän on sitä mieltä, että Jeesuksen hahmo ei juuri kehity lapsuusevankeliumin aikana, koska hänen ei odotettukaan kehittyvän.³⁷¹

Modernin kasvatustieteen näkökulmasta tarkasteltuna Jeesuksen käyttäytymisen ja persoonan muutosta saattaa selittää siirtyminen lapsuudesta nuoruuteen. Antikaisen mukaan sosiaalisessa merkityksessä nuoruus on hoivan, ohjauksen ja valvonnan alaisena olemisen sekä aikuisuuden, itsellisyyden ja vastuullisuuden välissä.³⁷² Sen sijaan Tuomaan lapsuusevankeliumi on ollut pedagoginen tuote ja sillä on ollut kasvattava funktio, Jeesuksen persoonan ja käyttäytymisen muutos Tuomaan lapsuusevankeliumissa on ymmärrettävää. Lapsuusevankeliumin alussa Jeesus on pahansisäinen, arvaamaton ja huonosti käyttäytyvä. Sen sijaan lapsuusevankeliumin lopussa Jeesuksen persoona ja käyttäytyminen tasoittuu ja Jeesuksesta tulee kiltti ja vanhempiaan kunnioittava lapsi.

Jeesuksen käytöksessä on nähtävissä muutos, kun ensimmäinen opettaja Sakkeus tunnustaa julkisesti Jeesuksen suuruuden. Jeesus on hyvillään ja käyttää sen jälkeen kykyjään ihmisten hyväksi (VIII:1–2). Jälleen Jeesus tekee hyvántahtoisia ihmeitä sen jälkeen, kun kolmas opettaja on tunnustanut hänen ainutlaatuisuutensa (XIII:4). Tosin Jeesus sanoo hyvän teon johtuvan siitä, että opettaja todisti oikein julistaessaan Jeesuksen suuruutta. Opettajan oikea julistus sai pelastuksen koskemaan myös muita, jotka Jeesus oli kironnut. Tarkemmin tarkasteltuna Jeesuksen hahmon lisäksi myös paikalla oleva väkijoukko ja Jeesuksen lähipiiri kasvaa. Heidän asenteensa, ymmärryksensä ja käytöksensä Jeesusta kohtaan muuttuu, kun he ymmärtävät Jeesuksen poikkeuksellisuuden. Vasta kyläläisten asenteen muuttuessa myös Jeesuksen asenne ja käytös muuttuu.

5. Johtopäätökset

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiini, esittelen analyysin tuloksia, teen analyysistä johtopäätöksiä sekä esitän mahdollisia jatkokysymyksiä, jotka eivät kuitenkaan tähän tutkimukseen mahdu.

---

³⁷¹ Chartrand-Burke 2001, 3, 6, 408.

³⁷² Antikainen 1998, 155.

5.1. Kasvatuksen ja koulutuksen piirteet myöhäisantiikissa Tuomaan lapsuusevankeliumin mukaan

Alkuperäinen hypoteesini oli, että Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät kohdat voidaan jakaa neljään ryhmään. Ensimmäisen ryhmä muodostui myöhäisantiikin kreikkalaisroomalaisista tai kreikankielisen Rooman kasvatuksen ja koulutuksen piirteistä Nasaretissa. Toisen ryhmän muodostivat ajanlaskun alun juutalaiset piirteet Nasaretissa ja kolmannen ryhmän myöhäisantiikin hellenistijuutalaiset piirteet. Neljänteen ryhmään aavistin kuuluvan piirteet, jotka eivät sovi mihinkään edellisistä ryhmistä, vaan ovat joko uusia tai ristiriitaisia kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä antiikintutkimus huomioon ottaen. Tutkimus on kuitenkin muokannut hypoteesiani toiseen suuntaan. Näkökulma on muuttunut, niin että sovitan Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä ensimmäisen ryhmään. Jos piirre ei sovi ensimmäisen ryhmään, sijoitan sen neljänteen ryhmään tai mahdollisesti juutalaiseen kontekstiin joko ajanlaskun alkuun (toinen ryhmä) tai myöhäisantiikkiin (kolmas ryhmä).

Suurin osa kasvatuksen ja koulutuksen piirteistä sopii ensimmäiseen ryhmään. On toki otettava huomioon antiikin lapsuustutkimuksen haasteet sekä eri tutkijoiden näkökulmat. Omat havaintoni tukevat tutkijoiden näkemyksiä eli sopivat siihen, mitä myöhäisantiikin kasvatuksesta ja koulutuksesta tiedetään. Osa havainnoistani on vastakkaisia joidenkin tutkijoiden näkökulmille, joten näkökulmasta riippuen ne voidaan sijoittaa ensimmäiseen tai neljänteen ryhmään. Juutalaisia piirteitä Tuomaan lapsuusevankeliumissa on muutamia, mutta ne eivät juurikaan liity kasvatukseen ja koulutukseen. Niissä tapauksissa, joissa juutalaiset piirteet liittyvät kasvatukseen tai koulutukseen, ne ovat joko selitettävissä lähde- tai redaktiokritiikillä³⁷³ tai sillä, että sama piirre on ollut yleinen sekä juutalaisessa että kreikankielisessä kontekstissa³⁷⁴.

Tutkimuksen edetessä ryhmäjako ja ryhmien sisältö kuitenkin muuttui. Analyysi näyttää osoittavan siihen suuntaan, että Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatuksen ja koulutuksen piirteet sopivat suurimmaksi osaksi myöhäisantiikin kreikankieliseen kontekstiin eli kirjoittajien ja kokoajien arkeen. Näkökulma toki rajautuu yläluokkaan. Seuraavaksi jaottelen piirteet uuden ryhmäjaon mukaan. Ensimmäisen ryhmän kasvatuksen ja koulutuksen piirteistä Tuomaan

---

³⁷³ Esimerkiksi tekstin muodostuminen ja tempelikohtauksen mukaan ottaminen Luukkaan evankeliumista.

³⁷⁴ Esimerkiksi isän asema.

lapsuusevankeliumissa muodostavatkin arkiset myöhäisantiikin kreikankielisen kasvatuksen ja koulutuksen piirteet. Toiseen ryhmään kuuluvat piirteet, joissa on uskonnollinen tai kristologinen motiivi. Kolmannen ryhmän muodostavat piirteet, joissa on kirjallinen tai kerronnallinen motiivi. Piirteet saattavat sopia useampaan ryhmään samanaikaisesti. Osin kristologinen ja kerronnallinen ryhmä ovat keskenään limittäin. Näkökulma on jälleen yläluokkakeskeinen, sillä sen elämästä tiedetään lähteiden perusteella eniten.

Ensimmäiseen ryhmään eli arkisiin tai suhteellisen tavallisiin myöhäisantiikin kreikankielisen kasvatuksen piirteisiin kuuluvat vanhempien suru ja huoli lastensa kuolemasta tai loukkaantumisesta, lasten leikit ja ikätoverien seura, lasten ja vanhempien vuorovaikutus, isän rooli kasvatuksen vastuunkantajana sekä fyysinen kuritus, yhteisön panos lasten kasvattajina ja lasten kasvatusta kylän yhteisöön. Arkisiin tai tavallisiin koulutuksen piirteisiin sen sijaan kuuluvat isän rooli koulutuksen vastuunkantajana, opettajia kuvaavat termit ja heidän toimintatapansa, kirjainten opettelu ja lukemaan oppiminen yksittäisistä kirjaimista lähtien opettajan ohjauksen, mallin, ulko-opettelun ja toistamisen avulla, moraaliopetus osana koulunkäynnin syynä sekä koulussa tapahtuva oppilaiden fyysinen kuritus.

Toiseen ryhmään eli piirteisiin, joissa on uskonnollinen tai kristologinen motiivi kuuluvat yksittäiset lasten leikkien kuuluvat yksityiskohdat, kuten saviintujen lentoon päästämien, kiroamisen sisältö, vanhempien reaktiot lastensa kuolemaan, opettajien auktoriteetin puuttuminen tai tehottomuus Jeesukseen sekä Jeesuksen viisautta ja osaamista kirjaimissa ja lukemaan opettelemisessä jo 5-vuotiaana.

Kolmannen ryhmään eli piirteisiin, joissa on kirjallinen tai kerronnallinen motiivi kuuluvat lasten leikkeihin kuuluva saviintujen irtopäästäminen sekä kiroamisen muoto, lasten ja vanhempien vuorovaikutukseen liittyen Jeesuksen auttaminen isänsä ammatissa puuseppänä (perimätieto), pedagogin puuttuminen, opettajien lukumäärä ja auktoriteetin vähyys Jeesuksen sekä väkijoukon hämmästyttely Jeesuksen ihmetoista ja poikkeuksellisista puheista.

Aiempi lapsuustutkimus on esittänyt, että lapsia ei arvostettu lapsina, vaan tulevana aikuisina, yhteiskunnan jäsenenä tai suvun jatkajina. Tuomaan lapsuusevankeliumissa lasten arvostukseen liittyvät kohdat voidaan jakaa ryhmiin sen perusteella, arvostetaanko lapsia lapsina tai vasta tiettyjä piirteitä tai tekoja esittäessään. Kohdissa, joissa Jeesuksen arvostus näyttää pohjautuvan hänen

poikkeuksellisuuteensa, kyseessä on luultavasti kerronnallinen ja kristologinen motiivi. Esimerkiksi Jeesuksen ikää ja toimintaa korostettaessa kohtaukset painottavat, kuinka Jeesus teki ihmetekoja tai puhui iälleen poikkeuksellisella tai jumalallisella viisaudella jo varhain. Pelkästään Jeesuksen poikkeuksellisuuden ja iän korostavat kohdat huomioon ottaen, kohdat voisivat alleviivata sitä, kuinka tämä lapsi on muita arvostetumpi. Jos kuitenkin otetaan huomioon kohdat, jotka kertovat mahdollisesti tahattomasti vanhempien ja lasten välisestä suhteesta, tunteista ja arvostuksesta, lapsia arvostettiin myöhäisantiikissa muutenkin kuin tulevana aikuisina.

Joosefin rooli Jeesuksen isänä, kasvattajana ja vastuunkantajana sopii niin ikään myöhäisantiikin arkeen eli ryhmään 1. Jeesus auttaa isäänsä tämän ammatissa, joka saattaa viitata siihen, että ammatit siirtyivät usein isältä pojalle. Toisaalta piirre saattaa myös olla peräisin perimätiedosta Jeesuksesta puuseppänä ja puuseppän poikana. Tällöin piirteen voisi vielä lisätä ryhmään kolme. Niin ikään Tuomaan lapsuusevankeliumin vanhempien reaktiot lastensa kuolemista, loukkaantumisista ja katoamisesta kuuluvat ryhmään 1. Vanhempien reaktiot Tuomaan lapsuusevankeliumissa kertovat myös vanhempien ja lasten suhteesta. Antiikin lähteissä vanhemmat surevat lapsiaan näiden kuollessa tai ollessa kuolemanvaarassa, ja niin tekee myös Tuomaan lapsuusevankeliumi. Toisaalta lapsuusevankeliumin kohtauksissa lapsensa menettäneet vanhemmat ihmettelevat Jeesuksen voimaa tehdä ihmetekoja, joten liitän sen myös ryhmään 2.

Yhteisön panos kylän lasten kasvatukseen on myös nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa. Väkeä on paikalla useissa kohtauksissa katsomassa Jeesuksen toimintaa, puuttumassa vääränlaiseen toimintaan, ohjaamassa oikeanlaiseen toimintaan, kehumassa ja ihmettelemässä. Väkijoukko hämmästelee usein Jeesuksen ihmetekoja tai poikkeuksellisia puheita, kun taas kylän lasten vanhemmat ja muut kyläläiset huomaavat ja puuttuvat vääränlaiseen toimintaan. Suurimmaksi osaksi väkijoukon ihmettely on todennäköisesti kerronnallista keinoa, jolla on vahva kristologinen motiivi. Kuitenkin jotain myöhäisantiikin kasvatuskäytännöistä Tuomaan lapsuusevankeliumi näyttää kertovan. Lapsuusevankeliumista saa sellaiset kuvan, että kylän yhteisö on osallistunut lasten kasvatukseen olemalla läsnä, puuttumalla vääränlaiseen toimintaan ja ohjaamalla oikeanlaiseen toimintaa.

Lasten leikit ja ikätoverien seura yksityiskohtineen kuuluvat ensimmäiseen ryhmään eli ovat arkisia myöhäisantiikin kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä.

Lintujen lento on päästäminen on samalla kuitenkin ihmeteko, ja näin ollen liitän sen myös toiseen ryhmään eli piirteisiin, joissa on kristologinen tai uskonnollinen sanoma. Myös vanhempien ja lasten vuorovaikutus kuuluu ensimmäisen ryhmään. Tuomaan lapsuusevankeliumissa vanhemmat ovat lastensa kanssa tekemisissä, tuntevat heidät, kommunikoivat heidän kanssaan sekä ovat heistä monessa mielessä huolissaan. He eivät kertaakaan suhtaudu kylän lapseen tai omaan lapseensa tunteettomasti tai välinpitämättömästi, eikä kertomuksessa esiinny vanhempien sijasta imettäjiä tai hoitajia. Edellä mainitut piirteet ovat yhteneviä nykyisen käsityksen kanssa. Yläluokalle tavallista pedagogin käytön puuttumista saattaa sen sijaan selittää lapsuusevankeliumin Jeesuksen kuvaaminen tavallisen lapsuuden elävänä lapsena, jonka elämään pedagogi ei kuulu. Joosef hoitaa kaikkia tehtäviä, joita pedagogi olisi yläluokkaisessa perheessä hoitanut. Joko kyseessä on pedagogien käytön vähyys suhteessa muihin kasvatukseen ja koulutuksen piirteisiin myöhäisantiikissa ja Tuomaan lapsuusevankeliumissa, tai kyseessä on kerronnallinen keino jättää ylimääräinen henkilö pois.

Tuomaan lapsuusevankeliumissa kuvatut kolme opettajaa sopivat termeiltään tai toimintatavoiltaan antiikin kierteleviin alkeiskoulun opettajiin. Opettajia kuvaavat termit *ὁ διδάσκαλος* ja *ὁ καθηγητής*, oppilaiden etsiminen ja pyytäminen opetettavaksi sekä isän asema lapsensa koulutuksen vastaajana ovat piirteitä myöhäisantiikin kreikkalaisesta maailmasta. Sen sijaan opettajien huonous tai alemmuus Jeesukseen nähden voi olla piirre todellisesta maailmasta, kirjoittajien tai kokoajien kritiikkiä opettajien ammattia kohtaan tai kerronnallinen keino, jonka tarkoitus on ollut alleviivata Jeesuksen poikkeuksellisuutta. Kolmen erillisen opettajan esiintyminen Nasaretin kaupungissa tai vastaavan kokoisessa kreikankielisessä kaupungissa kuitenkin tuskin on ollut mahdollista, vaikka kyseessä olisivatkin olleet kiertävät opettajat. Useammin erillisen opettajan kuvaaminen voi olla merkki siitä, että Tuomaan lapsuusevankeliumin on osin muodostunut, koottu ja kerrottu suuremmissa kaupungeissa, joissa on saattanut olla useampia opettajia tai kyseessä on jälleen kerronnallinen keino, jossa opettajat palvelevat henkilöinä erillisissä kohtauksissa. On myös todennäköistä, että opettaja-kuvauksia on ollut liikkeellä useampia, jotka on otettu mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumiin kirjalliseen versioon.

Osa Tuomaan lapsuusevankeliumin piirteistä eivät ole helposti jäljitettävissä myöhäisantiikin kreikkalaisroomalaisen kasvatus- ja koulutusmaailman käytännöiksi tai ihanteiksi. Antiikin koulussa tapahtuvasta kirjainten opettelusta ja

lukemaan oppimisesta on kuitenkin tutkimuksessa varsin vahva näyttö, ja se on yhteneväinen Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvauksien kanssa. Myöhäisantiikin koulumaailman tutkimusta vasten Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset kirjainten opettelusta lukemaan oppimisena on varsin todenmukaiselta vaikuttava piirre. Kirjaimet opeteltiin yksitellen opettajan ohjauksessa ja mallin avulla. Varsinainen oppiminen tapahtui ulko-opetteluun ja toiston avulla. Jopa kirjaimen ulkomuotoja tai piirteitä saatettiin kuvata niiden opetteluun helpottamiseksi.

Sen sijaan sen mainitseminen, että Jeesus jo 5-vuotiaana osasi kirjaimet paremmin kuin edes hänen opettajansa on todennäköisesti Jeesuksen poikkeuksellisen ja jumalallisuuden alleviivaamista. Sen sijaan Jeesuksen ikä koulun aloittaessa ei sovi myöhäisantiikin maailmaan. Vaikka koulutuksen astetta ei määrännytäkään ensisijaisesti ikä, aloittivat lapset yleensä koulun vasta noin 7-vuotiaana. Tuomaan lapsuusevankeliumin Jeesuksen koulun aloitus jo varhain saattaa liittyä Jeesuksen poikkeuksellisuuden kuvaamiseen jo nuorena. Toisaalta iän mainitseminen ja koulun ajoittaminen saattaa liittyä myös antiikin elämäkertakirjallisuuteen, jossa nuoriin lapsiin liitettiin aikuisten piirteitä. Tätä varten tutkimuksen tulisi ulottua kuitenkin myös antiikin elämäkertakirjallisuuden tutkimukseen ja vertailuun.

Jeesuksen ilmeiset kyvyt koulunkäynnin aloittamisen syynä ovat tietyssä mielessä uskottavia antiikin kreikkalaisessa maailmassa. Koulutukseen vaikuttivat muun muassa yhteiskuntaluokka, sosiaalinen asema, taloudellinen tilanne, sukupuoli sekä lapsen kyvyt. Ei ole kuitenkaan selvää, vaikuttivatko kyvyt jo koulun aloittamiseen vai vasta etenemiseen korkeammille asteille. Perheen sosiaalisen aseman ja maantieteellisen sijainnin perusteella Jeesuksen kouluunmeno ei ole uskottavaa. Kyseessä saattaa kuitenkin olla pikemminkin kerronnallinen piirre kuin kirjoittajien yritys kuvata kuvittelemansa Jeesuksen todellista koulunkäyntiä. Jeesus on ainoastaan haluttu tuoda kertomukseen antiikin koulua käyväksi lapseksi, ei niinkään tarkastella, olisiko Nasaretin tai muun vastaavan pienen kylän työläisperheen lapsi voinut osallistua koulunkäyntiin edes poikkeuksellisten kykyjensä perusteella.

Muutamassa Tuomaan lapsuusevankeliumin kohdassa opetuksen motiiviksi nousee moraaliopetus, joka oli antiikin aikana kirjainten opetteluun ja lukemaan oppimisen ohella koulun tärkein tehtävä. Jeesuksen opettamisen syyksi annetaan muun muassa se, että hän osaisi käyttäytyä muiden seurassa. Myös Tuomaan lapsuusevankeliumien koulussa ilmenevä fyysinen kuri oli yleistä antiikin

koulumaailmassa. Kurin tarkoitus saattoi olla moraalien opetus tai opettajan auktoriteetin vahvistaminen.

Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaukset koulunkäynnistä tuntuvat uskottavilta, jopa koulusta käytettyjä termejä myöten. Vaikka lapsuusevankeliumi ei kerro koulutuksen paikoista lukuunottamatta sitä, että koulunkäynti tapahtui kodin ulkopuolella opettajan läheisyydessä ja johdolla, eivät ne ole ristiriidassa sen kanssa, mitä myöhäisantiikin koulunkäynnin paikoista tiedetään. Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvaus koulunkäynnistä ei kerro juurikaan mitään antiikin lapsuus- tai koulututkimuksesta poikkeavaa. Poikkeavat piirteet selittyvät lähinnä kerronnallisilla tai kristologisilla motiiveilla. Isoilta linjoiltaan Jeesuksen koulunkäynti asettuu hyvin myöhäisantiikin koulumaailmaan ja osin myös toimii eräänlaisena vahvistajana tai lähteenä antiikin koulumaailman tutkimukselle. Muun muassa aiemmat gnostilaiset tulkinnat kirjainten selittämistä kumoutuvat, kun koulumaailmaa tarkastellaan myöhäisantiikin koulumaailmana. Esimerkiksi kirjainten monimuotoinen tulkinta ei enää näyttäytyäkään gnostilaisena, vaan tavallisena myöhäisantiikin kirjainten opetteluna. Ainoastaan opetuksen sisältö on kertomuksessa liitetty kristologiaan, joka on koko Tuomaan lapsuusevankeliuminkin motiivi.

Davisin mukaan Jeesuksen vuorovaikutus opettajiensa kanssa, opetteleminen ja oppiminen on yhteneväinen sen kanssa, mitä antiikin maailmasta *Hermeneutikoiden*, kirjailijoiden muistojen sekä maalauksien ja keramiikan kautta tiedetään.³⁷⁵ Kaiken kaikkiaan Davisin mukaan Tuomaan lapsuusevankeliumin kuvauksen antiikin koulunkäynnistä ja opettajista ovat aidontuntuksia. Aitoudesta todistavat Davisin mukaan juuri pienet yksityiskohdat, kuten opetuksen tilat, vanhempien vastuu lapsen kouluttamisessa, opettajien sosiaalinen asema ja kasvatukselliset keinot, opetuksen sisältö eli kirjainten opiskelu sekä oppilaiden, tässä tapauksessa ainoastaan Jeesuksen, yritys uhmata opettajan auktoriteettia. Davisin mukaan nämä pienet yksityiskohdat ovat saaneet Jeesuksen näyttämään Tuomaan evankeliumin kuulijoista tavalliselta oppilaalta.³⁷⁶

Lukuisten edelle esiteltyjen myöhäisantiin kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvien piirteiden nojalla Tuomaan lapsuusevankeliumia voitaisiin pitää varteenotettavana lähteenä antiikin kasvatuksen ja koulutuksen tutkimiseen. Toki

---

³⁷⁵ Davis 2014, 99.

³⁷⁶ Davis 2014, 107–108.

sen pitämiseen liittyy omat haasteensa, kuten kaikkiin antiikin lähteisiin.³⁷⁷

Karsimalla lapsuusevankeliumista kristologinen, uskonnollinen ja kerronnallinen osuus sekä perimätieto Jeesuksesta, voidaan saada selville, mitkä olivat myöhäisantiikin kreikkankielisen eliitin arkisia tai ideologisia kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä.

5.2. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat: Mitä antiikin kreikkalaisroomalaisen lapsuuden, kasvatuksen ja koulutuksen piirteitä Tuomaan lapsuusevankeliumi tahallaan tai tahtomattaan kertoo? Miten lapsuusevankeliumin syntypaikka ja -aika näkyy Tuomaan lapsuusevankeliumin kasvatukseen ja koulunkäyntiin liittyvissä kuvauksissa? Mitkä Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiintyvät piirteet on otettu suoraan sen syntyajankohdan kulttuurista, ja mitkä taas eroavat siitä? Mistä mahdolliset poikkeukselliset piirteet johtuvat? Miten Tuomaan lapsuusevankeliumin kirjoittajat ovat tallentaneet omaa kulttuuriaan, tässä tapauksessa liittyen kasvatukseen ja koulutukseen puettuna tarinaan Jeesuksen lapsuudesta? Millaisena Tuomaan lapsuusevankeliumi kirjoittajat ja kokoajat näkivät, kuvittelivat tai tulkitsivat toisaalta Jeesuksen kasvatuksen ja toisaalta oman aikansa kreikkalaisroomalaisen kasvatuksen?

Tuomaan lapsuusevankeliumissa ihmettelevän kansan ja Jeesuksen omien sanojen kristologinen sanoma on Tuomaan lapsuusevankeliumissa puettu arkiseen asuun. Erikoista ei niinkään ole toimintaympäristö, vaan tavallisessa elämässä toimivan Jeesus-lapsen erikoisuus. Tuomaan lapsuusevankeliumin toimintaympäristö kuvataan tavallisena, kun taas Jeesuksen toiminta ja sanoma poikkeavana. Jeesus kuvataan elämänpiiriltään enemmänkin tavallisena lapsena.

Tutkimustuloksien valossa voidaan sanoa, että Tuomaan lapsuusevankeliumi kertoo osin tahtomattaan, osin tarkoituksella kirjoitusajansa käytännöstä ja ideaalista kasvatus- ja koulutusmaailmassa. Analyysin tulokset vahvistavat näkemystä, jonka mukaan lapsia arvostettiin muutenkin kuin tulevana aikuisina. Tulokset ovat myös varsin vastakkaisia ajatukselle, että antiikin lapset elämä oli ollut kovinkin synkkää.

Tämän tutkimuksen ulkopuolella jää myös paljon aiheeseen liittyviä ja analyysistä heräviä kysymyksiä. Laajemmin ja vertaileva näkökulman tuominen tutkimukseen olisikin mielekästä. Millaista oli ajanlaskun alun juutalainen

---

³⁷⁷ Kappale 1.2. Antiikin lapsuustutkimuksen haasteet.

kasvatus ja koulutus? Millaista sen sijaan hellenistijuutalainen kasvatus ja koulutus? Millaista oli hellenistijuutalainen kasvatus ja koulutus? Yhdistyvätkö nämä maailmat Tuomaan lapsuusevankeliumissa? Esimerkiksi Tuomaan lapsuusevankeliumissa kuvataan kirjainten ulkoa opettelemista, joka oli 200-luvun kreikankieliselle maailmalle ominaista. Tuomaan lapsuusevankeliumissa kirjainten opettelemisessa käytetty teksti on kuitenkin uskonnollinen ja juutalainen. Mistä yhdistelmä johtuu? Hellenismi tunnetusti yhdisteli elementtejä toisiinsa. Onko kyseessä juuri hellenismin vaikutus, jossa riitit ja käytännöt saattoivat säilyä, mutta myyttejä ja legendoja alettiin kääntää kreikaksi, joka toi niihin kreikankielen lisäksi myös kreikkalaisia piirteitä.³⁷⁸ Tuomaan lapsuusevankeliumissa esiintyy juutalainen ja kristillinen hahmo kreikkalaisina piirteineen. Myös eri kulttuurien “sankarit” saattoivat sekoittua toisiinsa ihmisten ajatuksissa ja kirjallisuudessa.

Elämäkertakirjallisuuden tutkiminen toisi niin ikään uutta näkökulmaa Tuomaan lapsuusevankeliumin tutkimukseen. Kreikkalaisroomalainen elämäkerta eroaa esimerkiksi Markuksen evankeliumin elämäkerrallisesta kuvauksesta Jeesuksen elämästä ja toiminnasta. Kreikkalaisroomalaisessa filosofisessa elämäkerrallisessa kirjallisuudessa keskitytään psykologiaan, moraaliseen kasvuun ja voiton saavuttamiseen vaikeuksista ja tunteista huolimatta.³⁷⁹ Vaikutteita tästä on nähtävissä Tuomaan lapsuusevankeliumissa. Vanhatestamentaalissakin profetaalisissa elämänkerroissa³⁸⁰ sen sijaan keskitytään viran hoitamiseen, jumalallisen palvelijan eteen tuleviin esteisiin, vihollisuuteen ja kärsimykseen.³⁸¹

Davisin ajatuksia mukailleen Tuomaan lapsuusevankeliumia voisi tutkia myös kuulijakeskeisemmästä näkökulmasta. Mitä kirjoittajat ja kuulijat ovat yrittäneet kertoa? Mitä taas kuulijat ovat kuulleet? Mitä Tuomaan lapsuusevankeliumin kertomus on kuulijoille puhunut?

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

6.1. Lähteet

Agathon

Telephus 4TrGF

---

³⁷⁸ Koester 1995, 157.

³⁷⁹ Koester 1982, 174.

³⁸⁰ Esimerkiksi Jeremia ja Jesaja.

³⁸¹ Koester 1982, 174.

Cicero

- *De Amicitia* 20.74.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cicero/Laelius_de_Amicitia/text*.html
Viitattu 16.3.2012.

Epifanios

- *Panarion*.
http://www.masseiana.org/panarion_bk1.htm
Viitattu 25.3.2015

Irenaeus

- *Adversus Haereses* 1.20.1.
<http://www.earlychristianwritings.com/text/irenaeus-book1.html>
Viitattu 25.3.2015.
- *Epistula Apostolorum* 4:1–5.
<http://www.earlychristianwritings.com/text/apostolorum.html>
Viitattu 25.3.2015.

Ovidius

- *Metamorphoses* 9, 669–681.
<http://www.theoi.com/Text/OvidMetamorphoses9.html>
Viitattu 15.3.2012.

Plutarkhos

- *De Liberis Educandis* 5.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Moralia/De_liberis_educandis*.html#copyright
Viitattu 14.3.2012.
- *Consolatio ad uxorem* 6.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Moralia/Consolatio_ad_uxorem*.html#copyright
Viitattu 14.3.2012.

Seneca

- *Epistulae morales ad Lucilium* 94.8.
http://en.wikisource.org/wiki/Moral_letters_to_Lucilius/Letter_94
Viitattu 16.3.2012.
- *Epistulae morales ad Lucilium* 99.
http://en.wikisource.org/wiki/Moral_letters_to_Lucilius/Letter_99
Viitattu 14.3.2012.

6.2. Apuneuvot

Bauer, Walter, Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 1988.

Danker, Fredrick William., A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature. 3rd edition. Chicago/London: The University of Chicago Press. 2000.

Castrén, P., Pietilä-Castrén L. Antiikin käsikirja. Helsinki: Otava. 2000.

Raamattu

- *Pyhä Raamattu*. Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuonna 1992 käyttöönottama suomennus. Helsinki: Kirjapaja. 1992.

Tragicorum Graecorum fragmenta. Richard Kannicht & Bruno Snell. Göttingen. 1981.

Vanhan testamentin apokryfikirjat.

6.3. Kirjallisuus

Aasgaard, Reidar

- 2009 *The Childhood of Jesus. Decoding the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas*. Eugene, Oregon: Cascade Books.

Antikainen, Ari

- 1998 *Kasvatus, elämäkulku ja yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.

Antikainen, Ari, Rinne, Risto & Koski, Leena

- 2000 *Kasvatussosiologia*. Helsinki: WSOY.

Bradley, Keith R.

- 1987 *Wet-Nursing at Rome: A Study in Social Relations. The Family in Ancient Rome. New Perspectives*. Toim. Beryl Rawson. Ithaca, New York: Cornell University Press. 201–229.

Burke, Tony

- 2013 *Secret Scriptures Revealed. A New Introduction to the Christian Apocrypha*. Grand Rapids, Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Chartrand-Burke, Tony

- 2001 *Infancy Gospel of Thomas: The Text, Its Origin, and Its Transmission*. Diss. Toronto: University of Toronto.

Cribiore, Raffaella

- 1996 *Writing, Teachers and Students in Graeco-Roman Egypt*. American Studies in Papyrology no. 36. Atlanta: Scholars Press.

- 2005 *Gymnastics of the Mind: Greek Education in Hellenistic and Roman Egypt*. Princetown, N.J.: Princetown University Press.

Davis, Stephen J.

- 2014 *Christ Child. Cultural Memories of a Young Jesus*. New Haven/London: Yale University Press.

Esler, Philip Francis

- 1998 *Galatians. New Testament Readings*. London: Routledge.

Francis, James M.M.

- 2006 Adults as Children. Images of Childhood in the Ancient World and the New Testament. Religions and Discourse. Vol. 17. Toim. James M.M. Francis. Oxford, Bern: Peter Lang. 25–60
- Harlow, Mary & Laurence, Ray
2002 Growing Up and Growing Old in Ancient Rome. A Life Course Approach. London: Routledge.
- Hock, Ronald F.
1995 The Infancy Gospels of Thomas and James: with Introduction, Notes, and Original Text featuring the New Scholars Version Translation. The Scholars Bible, vol. 2. 84–143.
- Horn, Cornelia B. & Martens, John W.
2009 “Let the Little Children Come to Me”. Childhood and Children in Early Christianity. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press. 116–165.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Vuolanto, Ville
2013 Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla. Helsinki: Gaudeamus University Press.
- Klauck, Hans-Josef
2003 Apocryphal Gospels. An Introduction. Translated by Brian McNeil. T&T Clark LTD: London/New York.
- Koester, Helmut
1982 Introduction to the New Testament, Volume 2. History and Literature of Early Christianity. Second Edition. Walter de Gruyter: New York/Berlin.
1995 Introduction to the New Testament, Volume 1. History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age. Second Edition. Walter de Gruyter: New York/Berlin.
- Morgan, Teresa
1998 Literate Education in the Hellenistic and Roman Worlds. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pervin, Lawrence A.
2003 The Science of Personality. 2nd edition. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Rawson, Beryl
2003 Children and Childhood in Roman Italy. Oxford: University Press.
- Shiner, Whitney Taylor
2003 Proclaiming the Gospel. First Century Performance of Mark. Harrisburg, PA: Trinity Press International.
- Tast, Kukka

2001 Mistä on roomalainen lapsi tehty. Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Yleisen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Tervahauta, Ulla (suom.)

2009 Ksenofon. Talouden taito. Suom. Ulla Tervahauta. Helsinki: Gaudeamus.

Uro, Risto

2003 Thomas. Seeking the Historical Context of the Gospel of Thomas. T&T Clark LTD: London/New York.

Vuolanto, Ville

2011 Lasten hylkääminen Rooman valtakunnassa. Historiallinen aikakirja 4/2011. 428–442.

Woolf, Greg

2005 Family History in the Roman North-West. The Roman Family in the Empire. Rome, Italy and Beyond. Toim. Michele George. Oxford: University Press. 231–254.